Кыргыз Республикасынын
Билим берүү жана илим министрлиги

Балдарды мектепке даярдоо «Наристе» программасы

(480 часов)

Бишкек
2015

БЕКЕР ТАРАТЫЛАТ

УДК 373
ББК 74.102
П 78

Иштеп чыккандар:
Н. В. Колесникова, Г. И. Расулова, Т. А. Орусбаева,
А. Д. Токтомаметов, Н. К. Тунгатарова, А. К. Садыкбекова,
Д. А. Акматов, Н. А. Касымова

Кеңешчи:
А. А. Исаева

П 78 **Балдарды мектепке даярдоо «Наристе» программасы (480 саат). –** Б.: Аркус бас., 2015. – 136 б.

ISBN 978-9967-31-326-2

Программа Community Development Alliance (CDA) уюмунун эксперттер тобу тарабынан Кыргыз Республикасынын БИМинин «Билим берүү – жалпыга» программасынын максаттарын тездетип ишке ашыруу демилгелери» долбоорунун алкагында «Мектепке чейинки билим берүү женүнде» КР мыйзамына Кыргыз Республикасынын «Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды карoo» мамлекеттик стандартына ылайык иштелип чыкты.

КББА тарабынан (29.06.2015-ж. № 7) бекитилген.

2015-жылдын 17-августундагы № 1090/1 Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин буйругу менен бекитилди.

Нускасы 27 496 даана.
«KIRLand» ЖЧК басмаканасында басылды.
720083, Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары, Аламүдүн-1 к/р, 75.

П 4305000000-15

УДК 373
ББК 74.102

ISBN 978-9967-31-326-2

© Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги, 2015

М А З М У Н У

Түшүндүрме кат 5

I бөлүм. Программанын максаттары жана милдеттери 9

II бөлүм. 6–7 жаштагы балдардын өсүү чейрөлөрүнө мүнөздеме 12

Денелик жактан өстүрүү 12

Когнитивдик өсүү 12

Социалдык-эмоционалдык өсүү 15

Чыгармачыл жана эстетикалык өсүү 16

III бөлүм. Балдарды 6 жаштан мектепке даярдоодо окуу процессин уюштурууга карата жалпы талаптар 17

IV бөлүм. Балдарды 6 жаштан мектепке даярдоо үчүн окуу планы 20

V бөлүм. Балдарды 6 жаштан мектепке даярдоо программасынын иш тартиби 23

6 жаштагы балдарды мектепке даярдоо классынын/тайпасынын иштеө тартиби 23

6 жаштагы балдарды мектепке даярдоо классындагы/тайпасындагы сабактардын болжолдуу расписаниеси (1-вариант) 24

VI бөлүм. Өнүктүрүүчү чейре 25

VII бөлүм. Предметтик программалардын мазмуну 30

«Дене өстүрүү» программасы 31

«Дене өстүрүү» программасынын окуу планы 35

«Айлана чейрө менен тааныштыруу» программасы 44

«Айлана чейре менен тааныштыруу» программасынын окуу планы 46

«Кеп өстүрүү жана керкөм адабият» боюнча программа 50

«Кеп өстүрүү жана керкөм адабият» боюнча окуу планы 52

«Сабат ачуу» боюнча окуу программасы 58

«Сабат ачуу» программасынын окуу планы 59

«Жөнөкөй математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу (ЖМТК) /Конструкциялоо» программасы 63

«Жөнөкөй математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу (ЖМТК)/ Конструкциялоо» окуу планы 67

«Көркөм өнөр чыгармачылыгы» программасы 81

«Көркөм өнөр чыгармачылыгы» окуу планы 85

«Кыргыз тили – экинчи тил» программасы 89

«Кыргыз тили – экинчи тил» программасынын окуу планы 94

«Орус тили – экинчи тил» программасы 96

«Орус тили – экинчи тил» программасынын окуу планы 99

VIII бөлүм. Дөн соолук мүмкүнчүлүгү чектелген (ДМЧ) балдарды инклюзивдик окутуу 104

IX бөлүм. Окуудагы жетишкендиктерге жана балдардын өнүгүүсүнө мониторинг жасоо жана баалоо 110

ТИРКЕМЕ 113

1-ТИРКЕМЕ. Окуудагы жетишкендиктерге жана балдардын өнүгүүсүнө мониторинг жасоо жана баалоо 113

ГЛОССАРИЙ 123

АДАБИЯТТАР 130

Түшүндүрмө кат

Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндө», «Мектепке чейин билим берүү жөнүндө» мыйзамдарын ишке ашырууда, Туруктуу өнүктүрүү стратегиясынын (2013–2017-ж.) максаттарын ишке ашырууда жана Кыргыз Республикасынын Билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясынын (2012–2020-ж.) алкагында 6 жаштагы балдардын мектепке даярдоого болгон укугу бекемделип, ал Кыргыз Республикасынын билим берүү системасындагы артыкчылыктуу багыттардын бири болуп калды. Мындай езгерүүнүн мааниси билим берүүнүн сапатын жогорулатуу менен түшүндүрүлет, ал мектепке келген балдарга бирдей баштапкы мүмкүнчүлүктердү камсыз кылмакчы. Мындай езгерүүнүн мааниси билим берүүнүн сапатын жогорулатуу менен түшүндүрүлөт, ал мектепке келген балдарга бирдей баштапкы мүмкүнчүлүктердү камсыз кылмакчы.

«Наристе» программасы Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин демилгеси менен «Билим берүү – жалпыга» программасынын алкагында кайсы бир билим берүү программаларына тартылбаган 6 жаштагы балдарды мектепке даярдоону камсыздоо болуп саналат. Ошондой эле мектепке чейинки билим берүү уюмдарына пайдалануу сунушталат.

Программанын артыкчылыктарына ылайык, мектепке даярдоо класстарында/тайпаларда окутуу процесси 6 жаштагы балдарды турмуштук жаңы жагдайларга кенүктүрүүге, социалдаштырууга жана пикирлешүүнүн, кызматташуунун, өз ара мамиле кылуунун жана психо-социалдык тоскоолдуктарды жеңип чыгуунун жөнөкөй көндүмдөрүн балдарга сиңирүүгө багытталган.

«Наристе» программасынын философиясы билим берүүнүн жеткиликтүүлүк принцибине, мектепке сапаттуу даярдоо боюнча балдардын укугун ишке ашырууга негизделген, бул келечекте мектептеги жетишүүнүн сапатына оң таасир этет.

Программа 6 жаштагы балдарды мектепке даярдоо боюнча улуттук жана чет элдик программалардын мыкты тажрыйбаларын, ошондой эле тажрыйбалуу мугалимдердин, мектеп директорлорунун, окуу белүмүнүн башчыларынын жана кенже курактагы балдарды естүрүү жаатындагы эксперт-кеңешчилердин сунуштарын эске алуу менен иштелип чыкты. Программа балдарды мектепке барганга чейин бир жыл окутканга

ылайыкталган. Практика балдарды мектепке даярдоонун кыска меөнеттүү процесси натыйжалуу болбостугун жана балдар менен бир окуу жылынын ичиндеги такай жана системалуу сабактар туруктуу, сапаттуу жыйынтык берерин керсөттү.

Программанын түзүлүшү

Программада теменкү негизги бөлүктер камтылган: 1) «Программанын максаттары жана милдеттери», 2) «6–7 жаштагы балдардын есүүсүнүн негизги чейрелерүнө мүнездеме», 3) «6 жаштагы балдарды мектепке даярдоодо билим берүү процессин уюштурууга карата жалпы талаптар», 4) «6 жаштагы балдарды мектепке даярдоодогу окуу планы», 5) «6 жаштагы балдарды мектепке даярдоодогу программанын иш тартиби», 6) «Өнүктүрүүчү чөйрө», 7) «Предметтик программалардын мазмуну», 8) «Дөн соолук мүмкүнчүлүгү чектелген (ДМЧ) балдарды жуурулуштуруп (инклюзив) окутуу», 9) «Окутуудагы жетишкендиктерге жана балдардын есүүсүне мониторинг жасоо жана баалоо».

«Программанын максаттары жана милдеттери» белүгү буларды ачып берет: 6 жаштагы балдарга бирдөй мүмкүнчүлүктү жана сапаттуу даярдоону камсыз кылуу боюнча программанын негизги максаттарынын жана милдеттеринин мазмуну; ар бир предметтик чейреде окутуунун максаттары жана милдеттери; коюлган максаттарга жетүүнүн методологиясы сыяктуу милдеттердин тизмеси; 6 жаштан баланын есүү чейрөлөрүн жуурулуштуруу эске алынган билим берүү процессинин максаттары жана милдеттери.

«6–7 жаштагы балдарды өстүрүү чөйрөлөрүнүн мүнөздөмөсү» бөлүгүндө 6 жаштагы балдардын негизги енүгүү чөйрөлөрү (дене жагынан, когнитивдик, социалдык-эмоционалдык, эстетикалык) тууралуу маалымат камтылган. Мында балдардын өсүү чейрелерүн езгерүп жаткан процесстен карап сыпаттоо орун алган, ал енүгүү чейрелерүнүн ез ара байланышына негизделген системалуу жана прогрессивдүү процесс болуп саналат

«6 жаштагы балдарды мектепке даярдоодо билим берүү процесссин уюштурууга карата жалпы талаптар» белүмүнде төменкүлер боюнча маалыматтар бар: билим берүү процессин уюштурууга карата негизги талаптар; педагогдун ишинин принциптери; 6 жаштан балдарды «Наристе» программасы менен окутууга карата талаптар; балдар менен сабактарды уюштуруу, еткөрүү үчүн зарыл шарттарды түзүү; билим берүү процессин пландоонун комплекстүү-тематикалык принцибинде куруу; бул программаны ишке ашыруучу жалпы билим берүүчү уюмдардын ишмердигин жөнге салуучу ченемдик-укуктук документтерге сыпаттама да берилет.

«6 жаштагы балдарды мектепке даярдоодогу окуу планы» белүмү. Программанын бул белүмүндегү материалдар: предметтик чейрөлөрдүн тизмеси; предметтик чөйрөлөр боюнча программанын жалпы окуу жүктөмү (жумасына, айга, жылга карата окуу сааттарынын саны): женөкей математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу (ЭМТК), дене боюн естүрүү, айлана чейре менен тааныштыруу, сабат ачуу, кеп естүрүү, керкем енер ишмердиги; окуу материалын толук ездештүрүү үчүн 6 жаштагы балага керектүү окуу пландагы ар бир предмет боюнча сабактардын (жумасына, айга, жылга) саны. Окуу планынын милдеттери *предметтик чөйрөлөрдөгү*

сабактар боюнча тематикалык пландар аркылуу ишке ашат, алар дене боюн өстүрүү, айлана чейре менен тааныштыруу, кеп естүрүү, сабат ачуу, ЭМТК, керкем өнер ишмердиги боюнча билим берүү иштеринин кеңири тематикасын камтыйт. Сабактар боюнча тематикалык пландар буларды эске алуу менен түзүлгөн: окуу материалын берүүдө акырындык менен татаалдаштыруу (женекейден татаалга); етүлген материалды кайталоо жана бекемдее; жуурулуштуруп окутуунун жана предмет аралык байланыштардын принциптерин чагылдыруу.

«6 жаштагы балдарды мектепке даярдоо программасынын иш тартиби» белүмү. Программанын бул белүмү буларды жөнге салат: окутуунун толук курсунун мееңөттүк чектери (бир окуу жылы); программаны ишке ашыруунун мееңөттөрү (окуу жылынын башталышы-аякташы); жыл ичиндеги окуу жүктемүнүн келемү (480 саат); жумасына (айга, жылга) предметтер боюнча окуу сааттарынын саны; бир сабактын (академиялык сааттын) узактыгы; дем алыштын жана каникулдардын саны; иштеө тартиби; музыкалык жана ойноо тыныгууларын кошкондо сабактардын күн тизмеги (расписаниеси).

Биринчи жолу билим берүү программаларынын мазмунуна, тактап айтканда, иш тартибине жана сабактардын күн тизмегине ***оюн жана музыкалык тыныгуулары*** кошулду. «Ойноо жана музыкалык тыныгуулары» күн сайын еткерүү 6 жаштагы балдарды окутуу жана естүрүү процессинде оюнду жана түрдүү музыкалык иш – аракеттерин пайдаланууунун маанисин жана баалуулугун түшүнүүнү күчетүүгө багытталган. Оюн жана музыкалык тыныгуулар учурунда бала оюнга, езүн керсете алууга жана жакшы нерсеге карата сезимин енүктүрүү укугун ишке ашырат, ал күн сайын (тыныгуу – 35 мүнет) түрдүү оюндарга жана музыкалык иш-аракеттерге катышат (сюжеттик-ролдук, театралдык, драмалаштырылган оюндар, пантомималар, таймаштар, кыймылдуу жана дидактикалык оюндар).

Оюн тыныгуусун еткерүп жатып, педагог окутууга карата жуурулушкан мамилени колдонот; предметтик чейрелөрдүн естүрүүчү, билим берүүчү жана тарбиялоочу милдеттерин комплекстүү ишке ашырат; балдарды жаңы материалдар менен тааныштырат жана өтүлгендердү кайталайт; жекече иштерди алып барат, *өнүктүрүү борборлорунда* балдардын кызыгуусу боюнча иштерди активдештирет.

Сунушталган «музыкалык тыныгуу музыкалык сабактын ордун толтуруп, тиешелүү билимдерди берет: музыканы угуп, бийге түшкенгө, ырдаганга же музыканын аталышын тапканга мүмкүнчүлүк берет. Музыкалык тыныгууда кызыктуу эс алганга, сабактан кийин өзүн эркин, кеңири сезгенге, музыка енөрү боюнча билимин еркүндетүп, енүгүүгө умтулганга жана шарт түзүлет.

«Өнүктүрүүчү чөйрө» белүмүнен теменкү талаптар тууралуу маалыматтар орун алды: программаны ишке ашыруу үчүн шарттарды түзүү боюнча; жайгашкан жери (жалпы билим берүү мектебинде) жана жайгашкан орду (атайын белүнгөн имарат жайда); классты/тайпаны жабдууга жана айлана чейренүн коопсуздугуна; санитардык абалына; окуу жана ойноо жабдууларына; окутуунун техникалык каражаттарына (ОТК) ж.б. талаптар.

«Предметтик программалардын мазмуну» бөлүмү «Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды кароо» Мамлекеттик стандартына, 6 жаштагы балдарды окутуунун мамлекеттик билим берүү программаларынын жана башталгыч класстардын/тайпалардын стандартарына негизделип иштелип чыккан жети предметтик программалардын топтомунан турат.

Парциалдык программалардын (негизги жалпы билим берүүчү программаларга кошумча программа) топтому Окуу планындагы негизги предметтер боюнча билим берүү иштеринин жалпы келемүн камтыйт, алар: «дене жагынан есүү», «айлана чейре менен тааныштыруу», «кеп естүрүү жана көркем адабият», «сабат ачуу», «ЭМТК», «керкем енер», «экинчи (кыргыз/орус) тил». Жети программанын ар бири предметтик материалдын мазмунун берүүнүн бирдей түзүмүне ээ: сыпаттоо белүгү; предметтик чейренүн максаттары жана милдеттери; предмет боюнча бир жылга окуу планы; бир окуу жылына сабактар боюнча тематикалык план; окутуу курсу (окуу аракеттери) аяктагандан кийинки базалык күтүлген натыйжалар жана предметтик билимдер (билгичтиктер, көндүмдөр). Бул программанын алкагында биринчи жолу окутуу курсунун аякташына карата күтүлгөн натыйжалар боюнча дифференциялык мамиле колдонулду, тактап айтканда, бул программа боюнча окутуу курсу аяктаганда «окуу аракеттери» жана «предметтик билимдер» 6 жаштагы баланын жетишкендигинин езүнче категориясы катары каралат.

«Ден соолук мүмкүнчүлүгү чектелген (ДМЧ) балдарды жуурулуштуруп (инклюзивдик) окутуу» бөлүмү жалпы билим берүүчү мектептердин базасында инклюзивдик билим берүүнү уюштурууну женгө салуучу ченемдик-укуктук базаны сыпаттоону езүне камтыйт, мектепке даярдоо класстарында/тайпаларында инклюзивдик билим берүүнүн максаттарын, милдеттерин жана ден соолук мүмкүнчүлүгү чектелген балдар менен иштеенүн принциптерин (эрежелерин) ачып берет, ошондой эле инклюзивдик билим берүүнү уюштурууга жооптуу жактардын чейресүн аныктайт.

«Окутуудагы жетишкендиктерге жана балдардын өсүүсүнө мониторинг жасоо жана баалоо» бөлүмү мониторинг жана баалоо объектилерин, ыкмалар менен усулдардын тизмесин, ошондой эле мониторинг менен баалоону еткерүүнү женгө салган ченемдик документтерди езүнө камтыйт.

I бөлүм. Программанын максаттары жана милдеттери

Программа төмөнкү социалдык кейгейлөрдү чечүүгө багытталган:

- мектепке чейинки программаларга тартылбаган 6 жаштагы балдарды мектепте окууга сапаттуу даярдоо жана алар үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөрдү түзүү;
- өзгече муктаждыктары бар балдарды билим берүү процессине тартуу.

Бул программанын алкагында балдарды мектепке даярдоо терт багыт боюнча жүргүзүлөт:

- социалдык ыңгайлашуу;
- жалпы өсүү (эс-тутумдун, кеңүлдүн, интеллекттин өсүүсү);
- окууга болгон кызыгууну жараткан мотивдерди калыптандыруу;
- балдардын ден соолугун коргоо жана бекемдөө, алардын дене жана психикалык жактан өсүүсү үчүн болушунча шарттарды түзүү.

Программа, биринчиден: 6 жаштагы балада пикирлешүү, теңтуштары, чоң адамдар жана айлана чейрө менен өз ара мамиле жасоо кендүмдерүн калыптандырууга өзгече маани берет, булар мектепке барууда базис болуп саналат.

Экинчиден, программа педагогикалык максатты чечүүгө багытталган – баланын инсанын ар тараптуу енүктүрүү жана алардын билимдерди ездештүрүүгө жана системалуу окууга болгон даярдыгын калыптандыруу; окуу ишмердигине ээ кылуу; сабат ачуунун жана математиканын башталышына окутуу; курчап турган дүйнену табигый-илимий таанып билүү ыкмасынын (тажрыйба, эксперимент, изилдөө ж.б.) элементтерин өздештүрүүгө үйретүү.

Балдарды мектепке даярдоо бир жылдык программасы Кыргыз Республикасынын «Билим берүү женүнде» (2003), «Мектепке чейинки билим берүү женүнде» (2009) мыйзамдарынын, Кыргыз Республикасынын Билим берүүнү енүктүрүү стратегиясынын (2012–2020-ж.) негизинде «Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды кароо» (2012) Мамлекеттик стандартына ылайык жана башталгыч класстардын стандартына дал келген негизги предметтер аныкталган: «математика», «сабат ачуу», «керкем өнер», «дене естүрүү», «кеп өстүрүү» жана «айлана чейрө менен тааныштыруу».

Программа олуттуу деңгээлде баланы мектепте окууга даярдоого багытталган, ал жаңы шарттарга социалдык ыңгайлашуунун, таанып-билүү процесстеринин, буюмдарды жана айлана чейренүн кубулуштарын жалпылоонун есүү деңгээлинен керүнет.

Мектепте окууга даярдык баланын дене мүмкүнчүлүктерү, окуу тапшырмаларынын маанисин түшүнүү, иш-аракеттерди аткаруу ыкмаларын аңдап сезүү, езүн өзү көземелдөө

жана өзүнө баа берүүсү, эрк сапаттарынын өсүүсү, байкоо, угуу, эске тутуу билгичтиктери, коюлган маселени чече алуусу менен аныкталат. Программанын артыкчылыктары 6 жаштагы балдардын академиялык билимдерди алуусуна гана эмес, баланын инсанынын ар тараптуу: интеллектуалдык, адептик, эстетикалык жана дене жагынан өсүүсүн калыптандырууга да багытталган.

Программанын негизги милдеттери

Билим берүүчү:

- мектепте ийгиликтүү окуу үчүн негизги психикалык процесстерди (кеңүл, эс тутум, ой жүгүртүү) өстүрүү;
- балдарда Кыргызстан, анын борбору – Бишкек шаары, өз чөлкемү (айыл, шаар ж.б.), мамлекеттик символдор, улуттук кийимдер тууралуу түшүнүктөрдү, билимдерди калыптандыруу;
- адамдын коомдогу жана мектептеги жүрүм-турумун аныктоочу маанилүү социалдык ченемдер жана баалуулуктар тууралуу түшүнүктөрдү, билимдерди калыптандыруу;
- женекөй математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу;
- кепти активдүү пайдалануусун жана фонетикалык угумду калыптандыруу;
- мектепте окууга эмоционалдык оң мамилени калыптандыруу;
- конструктивдүү ез ара мамиленин жөнөкей көндүмдөрүнө окутуу;
- мектепте окуу үчүн зарыл окуу иш-аракеттерин естүрүү;
- керсетмөлөрдү аткаруу жана эреже боюнча аракеттене билүүсүн калыптандыруу;
- окууга кызыгуусун калыптандыруу;
- балдарды мектепке даярдоо менен башталгыч билим берүү предметтеринин ыраат-туулугун камсыз кылуу.

Өстүрүүчү:

- 6 жаштагы балдардын теңтуштары жана чоң адамдар менен пикирлеше билүүсүн естүрүү;
- түрдүү турмуштук жагдайларга карата чечим таба ала билүүсүн калыптандыруу;

- 6 жаштагы балдардын кызыкчылыктарын, муктаждыктарын жана мүмкүнчүлүктерүн эске алуу менен, окутуу, тарбиялоо жана өстүрүү процессин уюштуруу;
- жазуунун майда-булчуңдарды иштетүүчү кызматтарын жана жаза билүүсүн өнүктүрүү;
- айлана чейрөнү таанып-билүүнүн табигый-илимий формасына (тажрыйба, изилдее, эксперимент ж.б.) кызыгууну арттыруу;
- жөнекөй логикалык ой жүгүртүү жендөмүн өстүрүү;
- акыл калчап, жыйынтык чыгара ала билүүсүн калыптандыруу;
- сабактарда, оюндарда чыгармачылык шыгын жана ой-чабытын өстүрүү;
- организмдин физикалык мүмкүнчүлүктөрүн арттыруу;
- адам үчүн ден соолукту чыңдоонун, коргоонун жана дене маданиятынын маанилүүлүгүн түшүнүүнү өстүрүү.

Тарбиялоочу:

- 6 жаштагы балдарда мекенчилдик сезимдерди, Мекени – Кыргызстанды, ез чөлкемүн (айыл, шаар) сүйүүнү жана аны менен сыймыктанууну калыптандыруу;
- Кыргызстанда жашаган калкты урматтоого тарбиялоо;
- эмгекти жана чоң адамдардын эмгеги менен жаралган баалуулуктарды урматтоо;
- адептүү жүрүм-турумдун ченемдерин жана эрежелерин билүү жана урматтоо;
- мамилө кылуу сапаттарын, муктаждыктарын жана кызматташууга болгон жөндемдүүлүгүн калыптандыруу;
- мектеп окуучусуна тиешелүү сапаттарды (эмгекти сүйүү, чынчылдык, тыкандык, тартиптүүлүк) калыптандыруу;
- теңтуштарын, айланасындагы адамдарды урматтоого тарбиялоо;
- ез ара түшүнүшүү жана ез ара жардам берүү сезимин еркүндөтүү;
- мектептеги жана коомдогу жүрүм-турум маданиятынын ченемдерин жана эрежелерин балдарга сиңирүү;
- ез ара достук мамилени жана айланадагыларга ез ара оң мамиле жасоо кендүмдерүн өстүрүү.

II бөлүм. 6–7 жаштагы балдардын өсүү чөйрөлөрүнө мүнөздөмө

Бардык балдар бирдей өсүп, өнүгүшөт, бирок ар бир балада өсүү төмпи жана дөңгээли жана өзүнүн жеке таанып билүү стили болот.

Денелик жактан өстүрүү

6–7 жаш курактагы балдардын дөнелик өсүүсүндө олуттуу өзгөрүүлөр болот. Баланын денөсинин салмагы айына болжолдуу 100–150 граммга өсүп, орточо 21–23,5 кг-ды түзөт. Баланын бою орточо 113–122 см-гө жетөт, мээси дээрлик чоң адамдардыкындай калыптанган болот. Кыймылдоосу жакшы өнүккөн болот. Сөөктөрүнүн катуу процесси уланат, бирок омурткаларынын ийилүүсү азырынча омоктуу эмес, ошондуктан баланын түз жүрүүсүнө көз салуу абдан маанилүү. Ири жана айрыкча майда булчуңдары өнүгөт. Сөөк тарамыштарын башкаруу интенсивдүү өнүгөт. Жалпы дөнөлик өнүгүү баланын майда моторикасынын өнүгүүсү менен тыгыз байланышта болот. Колдун манжаларын көнүктүрүү баланын интеллектин, көбин жана жазууга даярдануусун жогорулатуу каражаты болуп саналат.

6–7 жаш курактагы балдар өз жүрүм-турумун башкара билишөт, бул баланын эрктик сапаттарын, узак бир абалда болуу жөндөмүн калыптандырганга, «тырышчаактыгын» өстүрүүгө таасир этөт. Бирок көңүл бурууну талап кылган жана бир түрдүү абалда балдар узак мөөнөткө боло турган сабактарда педагог физкультминуткаларды (динамикалык тынымдар) уюштурууну, аларга басуу, чуркоо, созулуу, бурулуу, жарым отуруу, ийилүү, ири жана майда булчуңдарды өнүктүрүү үчүн колдорун жана манжаларын ачып-жумууну кошууну унутпашы керек. Мотириканы өнүктүрүү балага эркин кыймылдаганга, өзүнө өзү кам көргөнгө жана чыгармачылык дараметин көрсөткөнгө мүмкүнчүлүк берөт.

Когнитивдик өсүү

Баланын ***когнитивдик өсүүсү*** – бул бардык ой жүгүртүү жана таанып билүү процесстөринин түрлөрүн өнүктүрүү аркылуу баланын маалыматты үйрөнүү жана көйгөй маселөни чечүү жөндөмү. Баланын инсанындагы маанилүү өзгөрүүлөрдүн бири анын көз карашындагы андан аркы өзгөрүүлөр болуп саналат, буга адамдын дүйнө жана өзү жөнүндөгү билими да кирет.

Баланын төмөнкүдөй маалыматты үйрөнүүнү жана таанып билүүнү өнүктүрүү аркылуу жөндөмү: кабыл алуу, эс-тутум, түшүнүктөрдү калыптандыруу, масөлелөрди чечүү, таанып- билүү, элестөтүү жана логика.

Угуу жана кеп: баарлашуу үчүн оозеки кепти пайдалануу, сөздүк запасты байытуу, маектөшүүгө катышуу. Окуу жана жазуу, алфавит, тамгалар жана жазылган сөздөр менен таанышуу.

Көйгейлөрдү чечүү аркылуу окутуу: окуяларга байланыштуу болуп жаткандарга байкоо жүргүзүү, боло турган чечимдерди божомолдоо, байкоонун жардамы менен окутуу.

Логикалык ой жүгүртүүнү өнүктүрүү: буюмдар жана айлана чөйрөдөгү кубулуштар жөнүндө маалыматтарды топтоо боюнча (айрым кездерде символикалык буюмдар менен алмашылат) салыштыруу, классификациялоо, эсептөө, ченее, чийме жана үлгү боюнча аныктоо жолу менен буюмдар ортосундагы байланыштар физикалык мыйзам ченемдүүлүктөр боюнча ишке ашат.

6–7 жаштагы балдарда мээ өте тездик менен өсөт. Бул курактын аягында баланын мээси чоң адамдын мээсинин көлөмүнүн 80–90%ын түзөт. Бешене жагы активдүү есет, ал ой жүгүртүү жана аң сезим үчүн жооптуу болот. Бул физиологиялык өзгөрүүлөр акырындык менен баланын когнитивдик чейрөсүндегү (кабыл алуу, ой жүгүртүү, эс тутум, көңүл буруу, кыялдануу, кыймылды башкаруу) есүүгө алып келет. Бул куракта балдарды интеллектуалдык эмгектен кубаныч алганга үйретүү, акыл жагынан өсүүгө болгон муктаждыкты жана окуу процөссине оң мамилөни калыптандырганга жөңил болот. Бирок окуу материалынын татаалдыгын жана бул куракгагы балдарда таанып-билүү процессинин өсүү мүмкүнчүлүгүнүн деңгээлин дифференциялоого туура келет. 6–7 жаштагы балдардын кеңүлүн, эс-тутумун, пикирлешүү кендүмдерүн, дидактикалык жана өстүрүүчү оюндар, оюн-жомоктор, драмалаштырылган оюндар, куурчак театрлары, сюжеттик-ролдук жана кыймылдуу оюндар абдан натыйжалуу енүктүрет. Мындай оюндар баланы керек маалыматтар, билимдер, билгичтиктер менен камсыз кылат, алардын таанып-билүү жана акыл жагынан өсүүсүнө көмөк көрсөтөт.

Кабыл алуу өзгөчөлүктөрү.

Бул куракта кабыл алуу көбүнчө предметти тааныганга, форманы жана түстү тааныганга келип такалат. Балдар объектилерди бүтүн нерсе катары кабыл алат, белүктөрдү начар кабыл алат, аларды өз ара байланыштырбайт, б.а. кабыл алынып жаткан касиеттерди системалуу талдоо балдарда кыйынчылыкты жаратат. Объектилерди, алардын касиеттерин толук кандуу кабыл алуу үчүн балдарга аларды ичинен талдап кергөнге (изилдее, салыштыруу, ченөе, езгертүү, сыпаттоо ж.б.) мүмкүнчүлүк берүү керек. Балдар конкрөттүү тажрыйбада, сенсордук талдоочуларды – жыттоо, даамдоо, угуу жана денесинин кыймылын кошкон оюндардын жана ыкмалардын жардамында жакшы окушат. Дүйне кандай түзүлгенү тууралуу езүнүн билимин тизмекке келтирүү үчүн балдарга кеп сенсордук тажрыйба алуу талап кылынат. Балдарга ошондой эле дүйне менен ез ара байланыштын символикалык (сөздүк-кеп) ыкмаларына өтүү үчүн өзүнүн аракетин сөз (кеп) менен коштоосу керек болот.

Ой жүгүртүү өзгөчөлүктөрү.

6–7 жашта балдар татаал эмес себеп-натыйжа байланышын аныктаганга, өзгөче, керсөтмө материалдарды пайдаланганда жендөмдүү. Балдарды женекөй масөлелерде акыл калчап жыйынтык чыгарганга үйрөтүүгө болот. Бул куракгагы балдарда оюн учурунда ал жагдайдан сыртка чыгып кетүү жөндемү пайда болот. Бирок жаңы мүмкүнчүлүктөр пайда болгонуна карабастан, ой жүгүртүүдө жетиле элективтин кеп белгилери сакталат, муну балдарга жаңы материалды берип жатканда эстен чыгарууга болбойт. Ошентип, керсөтмө-образдуу ой жүгүртүү мурункудай эле енүгүүнүн төменкү

деңгээлинде болот, керсөтме-аракеттүү ой жүгүртүү басымдуулук кыла берет. Демек, балдар менен иштөөдө практикалык ишмердикке көбүрөөк басым жасоо керек.

Эс тутум өзгөчөлүктөрү.

6–7 жаштагы балдарда эс-тутумдун жетектеечү тиби болуп эрксиз (непроизвольная) эс-тутум (езгече аракетти же кошумча ыкмаларды талап кылбаган материалды түз кабыл алуу жана эстеп калуу) кала берет. Бирок эстеп калуу процесси сырткы таянычтарды, мисалы, схемаларды, карточкаларды пайдалануу менен ишке ашышы мүмкүн. Эстеп калуу процессине материалды аныктоо, системалаштыруу, жыйынтыктоо таасир эте баштайт, буларды педагог балдарга жаңы материалды түшүндүрүүдө жана етүлгөндү кайталоодо пайдалануу керек. Бул куракта балдарда тексттерди жаттоо, терминдерди, белгилерди, аңгемелердин мазмунун эстеп калуу, берилген сездер боюнча аңгемелерди түзүү, эстеп калганы боюнча сүрет тартуу, мурда жатталган же етүлгөн материалды эске тутуу жана ой жүгүртүү процесстерин кезөмелдеө жөндемү калыптана баштарын белгилеп кетүү керек.

Көңүл буруу өзгөчөлүктөрү.

6–7 жаштагы балдарды окутуунун башында эрксиз көңүл буруу басымдуулук кылат, андыктан көңүлдү топтоо жендемү аткарып жаткан иштин канчалык алар үчүн кызыктуу болгондугу менен түзден-түз байланышта. Балдар канчалык активдүү ишмердикке тартылса, ошончолук көңүл буруу туруктуу болот. Бул курактык категориядагы балдар активдүү көңүл бурууну 20–25 мүнеттен ашык кармап тура алышпайт, ушунча убакыттан кийин ишмердиктин түрүн өзгертүү зарыл. Педагогдун монологу, б.а. маалыматты пассивдүү кабыл алуу учурунда балдардын көңүлүн кармап туруу баарынан кыйынга турат. Ишмердиктин бул түрүндө убакыттын жеткен чеги – 5 мүнет, монологду диалогго алмаштыруу аркылуу бул убакытты узартууга болот. 6–7 жаштагы балдар үчүн тапшырманы түзүп жатып, көңүл буруунун көлемү дагы да анча чоң эмес экенин – болгону 7–8 предмет, 2–3 объект экендигин эстен чыгарууга болбойт. Демек, балдар менен ишти уюштуруп жатканда абдан натыйжалуу жардам – кадам боюнча башкаруу, кыска жана так керсөтмөлөрдү берүү. Топто иштерди уюштурууда бул курактагы балдардын көңүл буруусун белүштүрүү деңгээли абдан темен, демек, алар ишмердиктин эки түрүн бир мезгилде аткара албай тургандыгын эстен чыгарбоо маанилүү. Ушул себептен тапшырманы аткарып бүтпей туруп, балдар аны да аткарууну улантып, жаңы тапшырмага карата түшүндүрменү да уга бере алышпайт. Мындай жагдайда топтогу иштин темпин синхрондоштуруу ыкмасын пайдалануу менен тапшырманын башталышын жана аягын так белгилее керек.

Кыялдануу өзгөчөлүктөрү.

6–7 жаштагы балдардын кыялдануусун естүрүү алардын интеллектуалдык есүүсүнөн алда канча жогору болот, анткени ал ой жүгүртүүгө караганда бир топ мурда башталат. Баланын кыялдануусу кептеген образдар менен толукталган, алар сырттан кызыктыруу

аз болгондугуна карабастан, болушунча жеңил ишке ашат. Бул жагдайды эске алуу менен, ошондой эле алты жаштагыларда женге салуу кызматы али жетишерлик калыптанбаганын эске алуу менен, мисалы, көрсетме куралды пайдалануда аны ченем менен пайдалануу зарылдыгы тууралуу жыйынтык чыгарууга болот. Эгерде материалда көптеген кошумча түшүндүрмөлөр болсо, езгече ачык, эмоционалдуу белүктер болсо, анда бул балдарды тапшырманын маңызынан алаксытып кетет. Педагог балдарды интеллектуалдык жактан естүрүүнү уюштурууга чыгармачылык менен мамиле кылышы абзел, ал окутууну кызыктуу жана мазмундуу кылат.

Социалдык-эмоционалдык өсүү

6–7 жаш курактагы балдар үчүн жаңы турмуштук көз караш абдан маанилүү, бул мектепке даярдануу менен байланыштуу. Жаңы социалдык шартка («Мектеп – баланын турмушундагы жаңы баскыч») ийгиликтүү ыңгайлашуу үчүн балага чоң адамдардын – педагогдун, ата-энелердин жардамы зарыл. Балдар бул жаңы шартты кабыл алышат жана мектеп – жаңы теңтуштар, чоң адамдар менен жолугушуу, алар менен жаңы мамилелерди түзүү экендигин аңдап сезишет.

6–7 жаштагы балдарда чоң адамдар жана теңтуштары менен мамиле кылуунун мүнезү сапаттуу түрде өзгөрет: өзүнүн инсанын аңдап-сезүү пайда болот; башка адамдардын арасында езүнүн ордун табуу, алар үчүн пайдалуу болуу аракети жасалат; олуттуу иштерге, бир нерсе менен алектенүүгө, чоң адамдардын тапшырмасын аткарууга кызыгуу жаралат; пикирлешүү үчүн теңтуштарды тандай баштайт; достук мамилелерди жаратууга кызыгуу артат.

6–7 жаштагы баланын социалдык статусунун көрүнүү чөйресү оюн болуп кала берет, так ушул оюнда баланын биргелешкен ишмердикке, кызматташууга болгон кызыгуусу, теңтуштарынын кызыкчылыктарын эске ала билүүсү жана ага ынтылуусу көрүнөт. Чоң адамдар жана теңтуштары алардын жүрүм-турумуна берген баанын негизинде аларда өзүн езү аңдап-сезүү жана өзүн езү баалоо жаралат.

Баланын чоң адамдар менен пикирлешүүсүнүн басымдуулук кылган формасы инсандык ез ара мамиле болуп калат, ал ез ара түшүнүшүүгө, чоң адамдан өзүнүн инсанынын сапаттарына жана касиеттерине баа алганга багытталат. Педагог балдарга кам көрүү, жакшы керүү менен мамиле кылып, пикирлешүүдөн эмоционалдык канааттануу алганын көрсетүшү абзел, анын күтүүсү өсүүнүн жана окуунун милдеттерине дал келиши зарыл.

Педагог балдардын күчтүү жактарына таянып, ар бир баланы окууга жана өсүүгө кызыктырып, ар бир баланын эмоционалдык жана социалдык чөйредегү есүүдегү муктаждыктарын эске алып, алар менен жекече ез ара мамиле кылат. Педагог балдарга тандаганга жана бул тандоо ишке ашып, башкалар (теңтуштары, педагогдор, ата-энелер) аны тааныши үчүн кам көргөнге мүмкүнчүлүк берет. Педагогдун бала менен аны урматтоо аркылуу түзүлгөн ез ара мамилеси балада демилгенин, өз алдынчалуулуктун, езүне ишенүүнүн жана лидердиктин есүүсүне шарт түзөт.

Балдар өзүн көрсөткөнгө болушунча көп күбөлөрдү тартуу үчүн көп учурда көңүлдү өзүнө бурдурат. Кээде терс кеңүл буруу таптакыр кеңүл бурбай койгонго караганда маанилүү болот, ошондуктан бала чоң адамдардын көңүлүн «начар» иштери менен да бурушу мүмкүн. Педагогдун милдети жекече мамиледе баланын оң эмоционалдык абалын колдоо болуп саналат.

6–7 жаштагы балдар чоңдорго абдан окшош болгусу келишет, андыктан алар «чоңдорду» туурап ойношот, ал эми активдүүлүк борборлорунда жана бош убакытта сунушталган социалдык оюндар оюн ишмердигинин негизи болуп калат. Мындай оюндар учурунда педагог балдардын аракетин сюжетти өнүктүрүүгө багыттайт жана социалдык кендүмдөрдү, жүрүм-турум эрежелерин калыптандырууга кемек көрсөтет.

Чыгармачыл жана эстетикалык өсүү

Чыгармачыл өсүү – комплекстүү түшүнүктү билдирет, ага ачылыштарга умтулуу; тааныпбилүү; активдүүлүк; демилгелүүлүк; тааныпбилүүгө умтулуу; кадимки кубулуштардан жана буюмдардан стандарттуу эмес нерселерди табуу; акылдын жандуулугу; ойлоп табуу жана бир нерсе ачуу; элестетүү эркиндиги; фантазия; интуиция; алынган билимди жана тажрыйбаны практикада пайдалануу сыяктуулар кирет.

Чыгармачылык балдарга эмоцияларын, жекечелигин, курчап турган дүйнөнү түшүнөрүн билгенге, өзүнө болгон ишенимди жаратканга, өзүн керсеткенге жана кызматташууга жөндемдүү экендигин билдиргенге мүмкүнчүлүк берет. 6–7 жаштагы балдардын чыгармачыл жөндөмүн жана ойлоп табуу көндүмдөрүн айрым учурларда гана эмес, дайыма жана бардык жерде енүктүрүү керек. Чоң адамдар анын енүгүүсү үчүн шарт түзгөн чейренү жаратуусу керек: аны куралдар (боёктор, пластилин, конструктор ж.б.) менен камсыздоо, ийгилиги жана чыдамкайлыгы үчүн мактоо, акылга сыярлык чекте кыялдануусуна мүмкүнчүлүк берүү жана анын чыгармачыл активдүүлүгүнө тоскоолдук кылбоо керек.

6–7 жаш балдарда туруктуу кызыгуу, эмоционалдык-эстетикалык сезим жана табит, баалоо, түрдүү предметтерден жана табигый, социалдык мүнөздегү кубулуштардан эстетикалык кооздукту белүп, ой калчоо өнүгүп калган болот. Балдарда курчап турган дүйнөнү, жаратылышты, керкөм искусство чыгармаларын, музыканы, бийди эстетикалык кабыл алуу калыптанат, керкөм каармандардын таасирине эмоционалдык жооп кыла билүү енүгет. Балдар керкөм кептик ишмердикке: керкөм чыгармаларды окуганга, тексттерди жаттаганга, кайра айтканга, аңгемелерди түзгенге кызыга баштайт.

Көркем енер ишмердиги сейилдее, оюн, саякаттоо жана сабак учурунда курчап турган чөйренү байкай билүүгө негизделет. Керкем өнер ишмердиги көндүмдөрүн калыптандырууда тоо, токой, деңиз пейзаждары, жаныбарлар дүйнесү, адамдардын эмгеги, элдик кол өнерчүлүк искусствосунун предметтери тартылган китептердин сүреттерүн, картиналарды, журналдарды, календарларды кароого жана оозеки сыпаттоого олуттуу орун берилет. Көркем өнер ишмердигиндеги керкемдүүлүктүн негизги каражаттарынын бири түс болуп саналат, бул курактагы балдар түске, түстердүн айкалышына кеңүл буруп калган болот. Ошондой эле алар керкөм енер ишмердигинин кайсы бир түрүне

– сүрет тартуу, ийлеп чаптоо, аппликацияга жендемдүү экендиги көрүнө баштайт, алардын сүреттөрүнүн тематикасы кеңеет.

Окутуу процессинде керкем материалдарды жана иллюстрацияларды туура тандоо абзел, балдарга алардагы элестин тактыгын, түстүн байлыгын, аткаруу техникасын керсөтүүгө болот. Балдардын чыгармачылыкка, сүреттөгү, ийлеп чаптоодогу, апликациядагы образдын керкөмдүүлүгүнө, сюжетти байытууга, улантууга болгон ынтызарлыгын колдоо керек, ошондой эле курчап турган дүйнөнү сенсордук кабыл алууга (мисалы, түстердү аралаштырып, жаңы түстү алуу) кызыктыруу зарыл.

6–7 жаштагы балдардын өз алдынча керкем ишмердиги да өнүгет, ал биринчи кезекте, көркем адабий чыгармаларды жана искусствонун башка түрлерүн (живопись, скульптура, музыка, бий ж.б.) кабыл алуу менен байланышкан аракеттердин жыйындысын билдирет. Балдарды ез алдынчалуу аракетке түртүү себептер кызыктырат: керген (уккан) чыгармага кызыгуу, жаңы бир нерсени үйренүүгө кызыгуу.

6-7 жаштагы балдарда музыкага кызыгуу жогору болот. Аларда музыкалык ишмердиктин тигил же бул түрүнө артыкчылык берүү гана калыптанбастан, анын түртүү тараптарына тандап мамиле кылуу жаралат. Балдар чыгармага женөкей баа бере алышат, «кеңүлдүү же кайгылуу мелодия, тез же жай бий» экендигин аныкташат, жазуучу, акын, сүретчү, музыкант деген кесиптер тууралуу түшүнүктөрү болот. Керкем ишмердик сабактары баланын сенсордук-мотордук функцияларын енүктүрүүгө, колду жазууга даярдоо билгичтиктерин жана кендүмдерүн калыптандырууга натыйжалуу таасир этет. Балдардын жамааттык ишмердиги катарында сабактарды уюштуруу (мисалы, жалпы сүрөттү жаратуу) балдарда жамааттык сөзимди, өз ара жардам берүүнү жана колдоону тарбиялайт, командада иштей билүүнү калыптандырат жана биргелешкен окуу ишмердигин енүктүрет.

III бөлүм. Балдарды 6 жаштан мектепке даярдоодо окуу процесин уюштурууга карата жалпы талаптар

Даярдоо класстарында билим берүү процессин уюштуруу Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүнде» мыйзамынын, Кыргыз Республикасынын «Мектепке чейинки билим берүү женүнде» мыйзамынын, «Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды кароо» мамлекеттик стандартынын, Билим берүүнү 2012–2020-жж. өнүктүрүү стратегиясынын, САНПиНдин, Мектепке чейинки билим берүү уюмдары жөнүндө типтүү жобонун, мектептин уставынын жана башка бир катар башка документтердин негизинде курулат. Мындан улам:

1. Балдарды мектепке даярдоо класстарынын/тайпаларынын ишмердигин жалпы башкарууну мектептин директору ишке ашырат, окуу процессин уюштуруу анын окуу-тарбия иштери (ОТИ) боюнча орун басарына жүктелген;

2. Негизги билим берүү иши, балдардын ден соолугун коргоо жана чыңдоо балдарды мектепке даярдоо классындагы/тайпасындагы педагогго жүктелөт. Бул класстагы/тайпадагы педагог болуп кесиптик билими бар жана билим еркүндөтүү курстарынан атайын даярдоодон еткен жак дайындалат;

3. Директор орун басарлары менен биргеликте балдарды мектепке даярдоо классындагы/тайпасынын педагогдун ишмердигине көзөмөл жүргүзет, анын ичинде сабактарга катышуу жана тарбиялык иш-чаралар аркылуу көзөмөлдүк кылат;

4. Балдарды мектепке даярдоо классындагы/тайпасындагы окуу планы, сабактардын күн тизмеги (расписаниеси), күн тартиби бир балага карата жол берилген эң көп окуу жүктөмүн – беш күндүк окуу жумасында 15 саатты сактоону эске алуу менен түзүлөт;

5. Окуу план Кыргыз Республикасынын билим берүү системасынын иштешин жөнге салган ченемдик жана укуктук документтерди эске алуу менен түзүлөт;

6. Балдарды мектепке даярдоо класстары/тайпалары атайын иштелип чыккан «Наристе» программасы, усулдук материалдардын, колдонмолордун, сунуштардын топтому менен иштейт;

7. Жогорку турган билим берүүнү башкаруу органы бекиткен мектептин уставы.

Педагогдордун ишмердигине талаптар:

- 6 жаштагы балдардын жекече езгечелүктерүн жана мүмкүнчүлүктерүн эсепке алуу;
- баланы, процессти жана анын ишмердигинин жыйынтыктарын урматтоо;
- сабактарды иштеп чыгууга комплекстүү мамиле;
- сабактардын системалуулугу жана ырааттуулугу;
- мазмундун жана сабактарды өткерүү формаларынын кеп түрдүүлүгү;
- керсетмөлүүлүктү пайдалануу;
- балдар менен биргеликте эрежелерди (оюн ишмердигинин алкагында) талкуулоо жана орнотуу.

Педагог мектепке даярдоо классындагы/тайпасындагы балдардын жүрүм-турум эрежелерин аныктоодо акылга сыярлык чектеөлөрдү киргизе алат. Ал балдарга өзүн кандайча алып жүрүүнү түшүндүрөт, болбосо, болуучу жүрүм-турумдун кесепеттерине, ошондой эле ынактык жүрүм-турум башка балдар, чоң адамдар менен ез ара оң мамиле түзгөнге, карама-каршылыктарды чечкенге жардам берерине көңүлдү бурат.

6 жаштагы балдардын окуусуна карата зарыл талаптар:

- окуунун жеткиликтүүлүгү;
- естүрүүчү оюндар жана көнүгүүлер аркылуу чыгармачылык жөндемдү естүрүү;
- тапкычтыкка карата логикалык тапшырмаларды (6 жаштагы балдардын курагына туура келген) чече билүү аркылуу логикалык ой жүгүртүүнү естүрүү;
- классификациялоо (мисалы: предметтердин топторун белгилери боюнча), ошондой эле жалпылоо жана конкреттештирүү ыкмаларын пайдалануу аркылуу салыштыруунун негизинде ой жүгүртүү операцияларын жасай алуу;
- балдардын изилдее, издее жана куруу мүмкүнчүлүктерүн жана кызыкчылыктарын естүрүү.

Сабактарды өткөрүүнүн милдеттүү шарттары:

- коопсуз жана ден соолукту сактоочу чейре;
- билим берүү процессинде оюндарды, оюн ыкмаларын, оюн кенүгүүлерүн пайдалануу;
- ишмердиктин түрүн алмаштыруу жана кезектештирүү;
- ар бир баланын жеке жетишкендиктерине оң баа берүү;
- балдар менен иштеенүн топтук жана жекече формаларын пайдалануу;
- бүтүндей топ (ар бир бала) менен өз ара мамиле жана жекече иштер;
- физминуткаларды жана динамикалуу тыныгууларды сөзсүз түрдө пайдалануу;
- балдардын ишмердигине байкоо жүргүзүү;
- жол берилген окуу жүктөмүнүн ченемин сактоо.

Үй-бүлө менен иштөө

Ата-энелер менен байланыш окутуунун бардык мезгилинде ишке ашат. Жыл ичинде жалпы ата-энелер чогулушу бир нече жолу өткөрүлөт, балдардын жетишкендиктери талкууланат, ата-энелерге үйде балдарга шарт түзүү жана үй шартында естүрүүчү оюн ыкмаларын пайдалануу боюнча сунуштар берилет. Педагог ата-энелерди жана үй-бүлө мүчелерүн окуу-тарбиялоо поцессине катышуу үчүн класска/тайпага чакыра алат. Класска/тайпага ата-энелер үчүн стенддер, плакаттар, балдардын жасаган буюмдары жана сүреттерү илинет, бурч уюштурулат. Бакчага/мектепке келген ата-энелерге аларды окуу процессине катышууга багыттаган жазуу түрүндегү маалыматтар берилет.

Педагог ар бир балага портфолио уюштурат, анда баланын иштеринин үлгүлөрү жана жазуу түрүндегү маалыматтар сакталат. Үй менен мектептин ортосундагы байланышты колдоо үчүн каттарды жазат. Ата-энелерге күнделүк болуп жаткан окуялар жана баланын денелик же эмоционалдык абалындагы өзгөрүүлөр тууралуу билдирет.

IV бөлүм. Балдарды 6 жаштан мектепке даярдоо үчүн окуу планы

«Наристе» программасынын окуу планы беш компетенцияга негизделет:

1. *Социалдык-эмоционалдык компетенттүүлүк* балага социалдык-ыңгайлашууга, оң жүрүм-турумга жана социумда мамиле кылганга жөндемдүү чыгармачыл инсан болгонго, кыргыздардын жана Кыргызстанда жашаган башка элдердин этно-маданий баалуулуктарын түшүнүүгө мүмкүнчүлүк берет;

2. *Ден соолукту сактоо компетенттүүлүгү* балага езүнүн ден соолугу; жеке гигиенасы үчүн кам кергенге; турмуш тиричилик коопсуздук эрежелерин сактоого; кыймылдуу көндүмдөргө ээ болгонго жардам берет;

3. *Коммуникативдик-тилдик компетенттүүлүк* эне тилинде жана башка тилдерде оозеки пикирлешүүдө жана ез ара мамиледе оозеки байланыштын түрдүү каражаттарын пайдаланганга мүмкүнчүлүк берет;

4. *Таанып-билүү компетенттүүлүгү* 6 жаштагы балага курчап турган дүйнөнү таанып- билүүнүн табигый-илимий ыкмасына кызыгууга түртет; талдап, баалап, акыл калчап жыйынтык чыгара алууга; математика, сабат ачуу, эне тил боюнча билимдерге ээ болгонго; алынган билимдерди жана маалыматтарды пайдаланганга шарт түзөт;

5. *Чыгармачылык компетенттүүлүк* балада буларды енүктүргенге мүмкүнчүлүк берет: живопись, скульптура, музыка, элдик кол енерчүлүк искусствосу тууралуу билимдердин негиздерине кызыгууга; көркем чыгармага, элдик чыгармачылыкка карата езүнүн мамилесин билдиргенге; езүнүн жеке керкөм үлгүлөрүн жаратканга; түрдүү керкем каражаттарды пайдаланганга, майда булчуңдарды естүрүүчү кызматтарды, сенсордук талдоону жана жазуу кендүмдерүн енүктүргөнгө жардам берет.

Окуу планы бул курактык категория үчүн окуу материалынын татаалдыгын жана окуу материалын ездөштүрүүнүн «жөнекейдөн – татаалга» принцибин эске алуу менен түзүлгөн. Планды түзүүдө етүлген материалды кайталоо; алынган билимдерди жана кендүмдөрдү ишмердиктин түрдүү түрлерүндө (сейилдее, байкоо жүргүзүү, оюндар, керкем-кептик жана ез алдынча ишмердик ж.б.) бекемдее; балдарга (эгерде класста бар болсо, ДМЧ (ден соолук мүмкүнчүлүгү чектелген) балдарга да сезсүз түрде жекече жардам берүү мүмкүнчүлүгү эске алынган.

Окуу планы төмөнкү предметтик чөйрөлөрдү өзүнө камтыйт:

1. Дене өстүрүү;
2. Айлана чейрө менен тааныштыруу;
3. Кеп өстүрүү жана көркем адабият;
4. Сабат ачуу;
5. Жөнөкөй математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу (ЖМТК);
6. Көркем өнөр чыгармачылыгы;
7. Экинчи (кыргыз/орус) тил.

Программада окуу планынын эки варианты камтылган.

1. Биринчи вариант салттуу предметтик чөйрелердү камтыйт: дене өстүрүү, айлана чөйре менен тааныштыруу, кеп өстүрүү жана көркем адабият, сабат ачуу, көркем өнөр чыгармачылыгы.
2. Экинчи вариантка курикулумдун тилдик компетенцияларына ылайык кошумча предмет «Экинчи тил» (орус тилинде окуган мектептерде кыргыз тили жана кыргыз тилинде окуган мектептерде орус тили) кирген.

«Экинчи тилди» тандап алуу жогорку турган билим берүүнү башкаруу органы менен макулдашылган Уставга, жылдык планга жана мектеп окуган тилге (кыргыз/орус) жараша аныкталат. Окуу планынын экинчи вариантынын окуу жүктөмүнүн келемү окуу саатта-рынын санынын кебейүшүне алып келбейт, аларды предметтерди жуурулуштуруунун эсебинен компенсациялоо каралат. Окуу планынын экинчи вариантында кураштыруу (конструкциялоо) предмети жуурулушкан жана жөнекей математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу (ЖМТК) программасынын курамдык бөлүгү болуп саналат.

Жылдык программанын окуу планы (биринчи вариант)

№	Предметтик чөйрөлөр	Сааттардын (сабактардын) саны		
		жума	ай	окуу жылы
1	Дене өстүрүү	3	12	96
2	Айлана чөйрө менен тааныштыруу	2	8	64
3	Кеп өстүрүү жана көркөм адабият	2	8	64
4	Сабат ачуу	3	12	96
5	Жөнөкөй математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу (ЖМТК). Конструкциялоо	3	12	96

6	Аппликация/ Ийлеп чаптоо	1	4	32
7	Сүрөт тартуу	1	4	32
	Бардык сааттар (сабактар):	***15***	***60***	***480***

Эскертүү:

1. Бир академиялык саат (сабак) 35 мүнөттү түзет;
2. Сабактардын саны жумасына 15тен ашпайт;
3. Физминутка 3 мүнөттөн ашпайт жана сабактын негизги убактысына кирет (35 мүнөт).

Негиз: «Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды карoo» КР мамлекеттик окуу стандарты.

Жылдык программанын окуу планы (экинчи вариант)

№	Предметтик чөйрөлөр	Сааттардын (сабактардын) саны		
		жума	ай	окуу жылы
1	Дене бүтүрүү	2	8	64
2	Айлана чөйрө менен тааныштыруу	1	4	32
3	Кеп өстүрүү жана көркөм адабият	2	8	64
4	Сабат ачуу	3	12	96
5	Жөнөкөй математикалык түшүнүктөрдү калып-тандыруу (ЖМТК). Конструкциялоо.	3	12	96
6	Ийлеп чаптоо/ Аппликация	1	4	32
7	Сүрөт тартуу	1	4	32
8	Экинчи тил (кыргыз тили/орус тили)	2	8	64
	Бардык сааттар (сабактар):	***15***	***60***	***480***

Эскертүү:

1. Бир академиялык саат (сабак) 35 мүнөттү түзөт;
2. Сабактардын саны жумасына 15тен ашпайт;
3. Физминутка 3 мүнөттөн ашпайт жана сабактын негизги убактысына кирет (35 мүнөт).

Негиз: «Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды карoo» КР мамлекеттик окуу стандарты.

V бөлүм. Балдарды 6 жаштан мектепке даярдоо программасынын иш тартиби

1. Окуу процесси 1-сентябрда башталып, 25-майда бүтөт;
2. Окуу жылынын узактыгы – 32 жума;
3. Сабактар жумасына 5 күн (ишемби, жекшембиден башка) өткөрүлөт;
4. Жумасына 15тен ашпаган (жумасына 60 саат) сабак өткөрүлөт;
5. Күнүнө 3төн ашпаган сабак (3 академиялык саат) өткөрүлөт;
6. Сабактын узактыгы (академиялык саат) 35 мүнөттү түзөт;
7. Эртең менөнки гимнастиканын узактыгы – 10 мүнөт; физминутка – 3 мүнөт; кыймылдуу оюндар 10-15 мүнөт;
8. Биринчи жана экинчи сабактардын ортосундагы танапис 15 мүнөткө созулат;
9. Экинчи жана үчүнчү сабактардын ортосунда ойноо тыныгуусу жумасына 3 жолу, 35 мүнөттөн өткөрүлөт;
10. Экинчи жана үчүнчү сабактардын ортосунда музыкалык тыныгуусу жумасына 2 жолу, 35 мүнөттөн өткөрүлөт;
11. Каникулдар КР БИМ бекиткен башталгыч класстардын каникул мезгилинде берилет жана жылына болжолдуу бир айды (жалпысы) түзөт: ноябрда - 1 жума; январда - 2 жума; февралда – 1 жума; мартта – 1 жума, демек, окуу жылынын узактыгы 8 айды түзөт.

6 жаштагы балдарды мектепке даярдоо классынын/тайпасынын иштөө тартиби

Мектептин билим берүү процессин уюштуруусунун өзгөчөлүгүнө жана 6 жаштагы балдарды мектепке даярдоо класстарынын/тайпасынын иштеши үчүн шарттарды түзүү мүмкүнчүлүгүнө жараша класстардын иштөө тартиби эки вариантта берилген: бир мөөнөттүү (смена) жана эки мөөнөттүү окутуу.

Класс/группанын иштөө режими эки вариантта: бир жана эки мөөнөттө окуу.

БИРИНЧИ МӨӨНӨТ					
Биринчи сабак	**Танапис**	**Экинчи сабак**	**Ойноо/музыкалык тыныгуу**	**Үчүнчү сабак**	**Балдардын үйгө кетиши**
9.00-9.35	9.35-9.50	9.50-10.25	*10.25 -11.00	11.00 -11.35	11.40

экинчи мөөнөт					
12.30 - 13.05	13.05- 13.20	13.20-13.55	*13.55 - 14.30	14.30.- 15.05	15.10

*Даярдоо класстарындагы сабактардын узактыгы 35 мүнөттү түзгөндүгүнө байланыштуу, ал эми КР Өкмөтүнүн «Билим берүү уюмдарынын кызматкерлерине айлык акыны эсептөө боюнча нускамасына» (№ 270, 31-май 2011-жыл) ылайык, биринчи класста сабактын узактыгы 40 мүнөттү түзөт. Ага ылайык балдарды мектепке даярдоо классындагы педагог күнүнө 15 мүнөттөн, жумасына 1 саат 15 мүнөттөн кем иштейт. Мунун негизинде оюн жана музыка тыныгуусу киргизилет, ал толук болбой калган 15 мүнөттү жана 20 мүнөт тыныгууну өзүнө камтыйт: ошондо күнүнө жалпы оюн жана музыкалык тыныгууга 35 мүнөт бөлүнөт.

6 жаштагы балдарды мектепке даярдоо классындагы/тайпасындагы сабактардын болжолдуу расписаниеси (1-вариант)

	Дүйшөмбү	Шейшемби	Шаршемби	Бейшемби	Жума
1	ЖМТК. Конструкциялоо	Айлана чейре менен таа-ныштыруу	Сабат ачуу	Айлана чөйре менен таа-ныштыруу	ЖМТК. Конструкциялоо
2	Кеп өстүрүү жана көркөм адабият	Сабат ачуу	ЖМТК. Конструкциялоо	Сабат ачуу	Кеп өстүрүү жана көркөм адабият
3	Дене өстүрүү	Аппликация/ Ийлеп чаптоо	Дене естүрүү	Сүрөт тартуу	Дене естүрүү

6 жаштагы балдарды мектепке даярдоо классындагы/тайпасындагы сабактардын болжолдуу расписаниеси (2-вариант)

	Дүйшөмбү	Шейшемби	Шаршемби	Бейшемби	Жума
1	Кеп естүрүү жана көркөм адабият	Сабат ачуу	ЖМТК	Сабат ачуу	ЖМТК
2	ЖМТК	Дене естүрүү	Аппликация/ Ийлеп чаптоо	Айлана чөйре менен таа-ныштыруу	Сабат ачуу
3	Сүрөт тартуу	Экинчи тил	Кеп естүрүү жана көркөм адабият	Экинчи тил	Дене естүрүү

Эскертүү:

Оюн жана музыкалык тыныгуу (35 мүнөт) экинчи сабак менен үчүнчү сабактын ортосунда еткерүлөт. Оюн же музыкалык тыныгуу мектепке даярдоо классындагы 6 жаштагы балдардын расписаниесинин курамдык белүгү болуп саналат. Педагог оюн же музыкалык тыныгуу учурундагы балдардын ишмердигин алдын ала пландаштырат, аны окуу милдеттеринин тематикасы менен байланыштырат. Оюн же музыкалык тыныгуунун убактысы езүне теменкүлөрдү уюштурууну камтыйт: музыкалык ишмердиктеги түрдүү оюндар, балдардын кыймылдуу ишмердиги; етүлген материалды бекемдөө үчүн енүктүрүү борборлорундагы балдардын кызыкчылыктары боюнча ишмердиктери; балдардын оюн, музыкалык, өз алдынчалуу ишмердиги процессинде педагогдун билим берүү милдеттерин ишке ашыруу боюнча ишмердиги (кайталоо, бекемдөө, жаңы материал менен таанышууга даярдануу); педагогдун бала менен жекече иши.

VI бөлүм. Өнүктүрүүчү чөйрө

Балдарды мектепке даярдоо классы/тайпасы башталгыч мектептин имаратында жайгашкан болот жана езүнчө класста болушу кажет.

Балдарды мектепке даярдоо класстары/тайпалары алардагы балдардын санына ылайык зарыл окуу куралдары, окуу материалдары, жабдуулар жана эмеректер менен жабдылышы зарыл. Эмеректердин, жабдуулардын жана материалдардын, оюн жабдууларынын жана оюнчуктардын көрсеткүчтерү жана сапаты санитардык ченемдерге (САН ПиН) шайкеш келиши абзел.

Класстагы/тайпадагы жабдууларга булар кирет: балдар үчүн столдор (парталар) жана стулдар; балдардын сырткы кийимдери үчүн илгичтер (шкафчалар); шкафтар, өстүрүүчү куралдарды, оюнчуктарды жана китептерди сактоо үчүн текчелер; окутуучу, демонстрациялоочу класстык доска; естүрүүчү куралдар жана окуу материалдары.

Балдарды иче турган суу, колун жууганга шарттар, ажаткана менен камсыз кылуу зарыл.

6 жаштагы балдарды мектепке даярдоо классындагы/тайпасындагы предметтик-өстүрүүчү чөйреде педагог менен баланын биргелешкен ишмердиги, балдардын ез алдынча ишмердиги үчүн шарттар түзүлет. Класста/тайпада балдардын кызыкчылыктары боюнча сабактар үчүн атайын иштей турган орун – «таанып билүү жана есүү борборлору» түзүлүшү мүмкүн.

Иштей турган орун биринчи кезекте чоңдор менен балдардын биргелешкен ишмердигин уюштурууну билдирет, мындан сырткары, топтогу мейкиндик енүктүрүүчү тапшырмаларга жана балдардын демилгесине жараша дайыма ага ылайык езгерүп туруучу предметтик чейренү ийкем уюштуруу үчүн мүмкүнчүлүктерге ээ болот.

Таанып-билүү жана өсүү борборлорунда баланын окууга жана өсүүгө болгон жекече муктаждыгын ишке ашыруу максатында педагог балдарга материалдарды кеңири тандоо мүмкүнчүлүгүн сунуш кылат, аларга кызыкчылыктары боюнча алектенгенге жана ишмердиктин түрлерүн алмаштырганга мүмкүнчүлүк берет.

Таанып билүү жана есүү борборлору балдарды окутууга жана инсандык сапаттарын калыптандырууга жардам берген тиешелүү окуу материалдар менен жабдылган болот. Балдардын, педагогдун жана ата-энелердин күчү менен колдо бар жана жаратылыш материалдарынан жасалган буюмдардын болушу балдардын чыгармачылыгына жакшы жардам берет.

Педагог түрдүү борборлорду түзүүде жергиликтүү шартты, бар окуу материалдарын, балдардын мүмкүнчүлүктөрүн жана кызыкчылыктарын эске алуу менен чыгармачылыгын керсетө алат. Мисалы: сабаттуулук борбору, математика борбору, китеп жана искусство борбору, кыялдануу борбору, ошондой эле улуттук маданият борбору. Башка да борборлор түзүлүшү мүмкүн, мисалы: ден соолук жана дене тарбия борбору, курулуш борбору, оюн борбору, чөлкем таануу борбору, чебер колдор борбору, өз алдынча болуу борбору ж.б.

Өсүү борборлорунда болгондо балдар каалаган борборунда иштей алат, болгон материалдардын баарын колдоно алат. Сабаттуулук борборунда басма жана жазма тамгалар, муундар жана муундап, сөздөп окуу боюнча китепчелер, окуу жана жазуу кендүмдерүн енүктүрүү үчүн материалдар бар. Математика борборунан сандар, математикалык белгилер, эсептөе жана кошуу үчүн буюмдар орун алат. Кыялдануу борборунда чыгармачылык жана ой-чабыт менен байланышкан буюмдар бар, ал эми китеп жана искусство борборунда – искусство буюмдары жана аңгемелер жыйнактары болот, алар кепти естүрүү үчүн колдонулат. Улуттук маданият борбору балдарды улуттук каада-салт, кыргыз элинин жана Кыргызстанда жашаган башка элдердин маданияты менен тааныштыруу максатында түзүлөт. Бул борбордон улуттук кийимдер (костюмдар), оюнчуктар жана оюндар, тиричилик буюмдары, ошондой эле боз үйдүн, музыкалык аспаптардын макеттери орун алат.

Балдарды тигил же бул борборго барууга мажбурлоонун кереги жок, аларды тиешелүү убакыттан кийин борборлорду ез алдынча алмаштырганга кызыктыруу керек. Мисалы, бул борбор тууралуу кызыктуу кылып айтып берүү, бул борборго мажбурлабай чакыруу менен, андагы оюнчуктар менен ойной баштоо.

Окуу материалдарын борборлордо өзүне тартып тургандай, практикалык жактан ыңгайлуу, максатка ылайык жайгаштыруу зарыл, ошондой эле балдарды борборлордогу сабактардан кийин оюнчуктарды жана материалдарды өз алдынча ордуларына койгонго үйретүү абзел. Тигил же бул окуу материалын балдар кантип колдонууну билбесе, мисалы, «сүйлеечү алиппе», анда педагог балдарды анын колдонмосу менен тааныштырат жана ал колдонмону же оюнчукту кантип колдонууну керсетүп берет.

Бул программада практикада колдонулуп көлгөн таанып билүү жана өсүү борборлору сыпатталат, алар 6 жаштагы балдар мөнөн иштегөн пөдагогдор тарабынан абдан көп түзүлүп көлөт.

Сабаттуулук борбору

Сабаттуулук борборунда балдарды тамгалар, муундар, сөздөр, тексттөр мөнөн тааныштырганга мүмкүнчүлүк бар. Балдар бул борбордо төмөнкүлөрдү аткара алышат: майда булчуңдарын өнүктүрүү; сөнсордук (сөзимдик) жана тактилдик талдоочуларын (бодуракай тамгалар, буурчактардан жасалган тамгалар ж.б.) пайдалануу; графикалык билгичтиктөрди жана көндүмдөрдү (сүрөттөрдү кайталап сызуу, штрихтөө, боёо, улуттук оймолорду жана орнаменттерди тартуу) өстүрүү; тамгаларды, муундарды, сөздердү жазуу (басуу); тамгалардан, муундардан сөздөрдү түзүү.

Сабаттуулук борборуна жайгаштыра турган материалдар: кыркма тамгалар, муундар жана сөздөр; оймолордун жана орнаментөрдин басма калыптары, боёмо сүрөттөр; тамгага окшош буюмдар (мисалы, «Кызыктуу ынтымак тамгалар» дидактикалык оюну), калем саптар, фломастөрлөр, карандаштар, кагаздар (түрдүү фактурадагы), пластилин, кайчы.

Сабаттуулук борборунун милдеттери:

- түрдүү сүрөттөрдү, оймолорду (кайталап тартуу, штрихтөө, чөкиттөр боюнча туташтыруу ж.б.) боёого үйрөтүү;
- колдун, манжалардын майда булчуңдарын өнүктүрүү;
- бараkта багыт (ориөнтир) ала билүүсүн жакшыртуу;
- кол мөнөн көздүн ишмөрдигин башкаруу жана аны көзөмөлдөөнү өстүрүү;
- сыйпалап көрүп тамганы таанууга үйрөнүү (бодуракай, өйдө чыгып турган, жылма ж.б.);
- тамгаларды чаптоого, кураштырууга, түзүүгө үйрөнүү;
- чыгармачылык ой жүгүртүүсүн жана өз алдынчалуулугун өстүрүү;
- тамгаларды, муундарды, сөздөрдү окууга үйрөнүү;
- тамгаларды, муундарды, сөздөрдү (басып) жазууга үйрөнүү;
- тапшырмаларды аткаруу учурунда өзүн ишөнимдүү сөзүү.

Математика борбору

Бул борбордо балдар сандарды эсөптөп, кошуп, кемитип, аларды жаза алышат, буюмдарды салыштырышат, түрдүү материалдардан (баркыт кагаз, кум кагаз, фланель

ж.б.) түрдүү ыкмалар менен жасалган сандардын керүнүштерү менен таанышышат. Балдар мында сандарга окшош сүреттөрдү боёп, штрихтеп, сандарды чекиттер менен туташтырып, кубиктерден түзүп, баш катырма оюктардан (пазл), мозаикалардан тамгаларды түзүп, саноо көндүмдөрүн естүре алышат.

Математика борборуна жайгаштыра турган материалдар: сабактарда жана оюн ишмердиги процессинде чыгармачылык жендемдү жана ой-чабытты өстүрүү үчүн кесме сандар, математикалык белгилер, кубиктер, оюктар, мозаикалар, эсептее үчүн майда буюмдар жана оюнчуктар, сүрөттөр, санга окшош буюмдар (ак куу – 2 саны; күзгү – нел ж.б.), ошондой эле калем саптар, карандаштар, кагаздар.

Математика борборунун милдеттери:

- табигый-математикалык циклдеги окуу буюмдарына болгон кызыгууну естүрүү;
- сандарга окшош түрдүү сүрөттөрдү (штрихтее, чекиттер боюнча туташтыруу ж.б.) боёого үйрөнүү;
- колду жазууга даярдоо үчүн майда булчуңдарды енүктүрүү;
- сандарды жазганга, ийлеп чаптап жасаганга жана түзгенгө үйренүү;
- сандарды таануу жана айтуу;
- сандарды эсептегенге, кошконго жана кемиткенге үйренүү;
- геометриялык фигуралар жана математикалык белгилер менен таанышуу.

Элестетүү борбору

Бул борбордо балдар буюмдар, оюнчуктар, жашылчалар, жемиштер (муляждары) менен ойноо жана алардан ар нерсени жасоо мүмкүнчүлүгүне ээ болушат, ошол эле учурда ездерү үчүн ар кандай ролдорду ойлоп таба алышат. Балдар борбордогу жана ездерү ала келген материалдарды пайдаланып, түрдүү буюмдарды жасашат.

Элестетүү борборуна жайгаштыра турган материалдар: оюнчуктар (заводдон чыккан жана колдо жасалган), оюнчук эмеректер (тиешелүү белүктөрү менен), идиш-аяк, жашылча-жемиштердин муляждары, оюнчук автобустар, машиналар, түрдүү түстегү кагаздар, желим, пластилин, түрдүү кездемелердин кесиндилери ж.б. Бул борборду түзүүдө аны оюн жабдуулары жана материалдар менен байытып, педагогго тапкычтыгын жана чыгармачылыгын керсетүүге туура келет.

Элестетүү борборунун милдеттери:

- конструктивдүү жана изилдее ишмердигине болгон жендемдүүлүк;
- чыгармачылык жендөмдүүлүк, ой-чабыт, логика;

- фантазия, сюжеттик-оюн ишмердиги, туурап кайталоо;
- ынтызарлык жана жаңы билимге кызыгуу;
- теңтуштары менен пикирлешүүнүн социалдык кендүмдерү;
- ез мүмкүнчүлүктөрүнө болгон ишеним.

Китеп жана искусство борбору

Бул борбордо балдар педагогдор менен бирдикте китептерди окуп, жомоктордун мазмунуна аралашып, түрдүү жагдайларды салыштырып, сүрет тартып, сүреттердүн жана китептердин сюжети тууралуу ойлорун айтып, езүнүн сүреттөрүнүн негизинде аңгемелерди ойлоп таап, уккан (окуган) чыгармасынын сюжетин езгертүп же улантып, аларды талдап, жалпылап, жыйынтык чыгара алат ж.б.

Китеп жана искусство борборуна жайгаштыра турган материалдар: китепчелер, боёмо китепчелер, аңгемелер жыйнактары, сүрет тартуу үчүн альбомдор, түстүү жана женөкей калемдер, сүреттөр, беткаптар, китептерди даярдоо жана оңдоо үчүн материалдар ж.б.

Китеп жана искусство борборунун милдеттери:

- баланын китепке жана окууга болгон кызыгуусу;
- окуу жана сүрөттер боюнча айтып берүү кендүмдерү;
- ез алдынча чыгармаларды тандай билүүсү;
- чыгармачыл жендем жана ой-чабыт;
- кептик кендүмдер жана сездүктү активдештирүү;
- окулган чыгармалар боюнча сюжеттерди тарта билүү;
- кеңүл буруу жана оюн ишке ашырууда ага кеңүлдү топтой алуу;
- окулган же угулган керкөм адабий чыгармалар тууралуу ойлорун башкалар менен белүше билүү;
- ойлорун, идеяларын, сезимдерин, эмоцияларын аңгеме, кайра айтуу ж.б. аркылуу билдире алуу;
- керкөм чыгарманы талдоо жана каармандардын кылык-жоруктарын баалай билүү;
- китепке камкор мамиле.

Бала бардык борборлорго барып жатабы же бир, эки борбор менен эле чектелип жатабы, педагог аны көзөмөлдөшү керек. Тандоо эркиндиги берилгендигине карабастан, ар бир бала бардык борборундагы иш-аракеттерге катышышы зарыл, анда тиешелүү убакыт (мисалы, 20 мүнөт) болуп, сабакты алмаштыруу тууралуу белги боюнча (кол чабуу ж.б. белгилерден) кийинки борборго етүшү абзел. Педагог балдардын борбордогу активдүүлүгүн эске алып, ар кандай ишмердикке болгон кызыгуусун, муну менен түрдүү борборлорго болгон кызыгуусун колдоосу шарт.

Класстык/тайпа белмө чакан китепкана менен жабдылышы абзел, анда балдар үчүн керкем, илимий-популярдуу, усулдук жана окуу адабияттары, ошондой эле сездүктер жана маалымат китептери (справочник) болот. Балдар жаккан китепти бир нече күнге үйүне алалышат.

Класста/тайпада усулдук жана окуу максаттарында пайдаланыла турган техникалык окуу каражаттарынын (видеомагнитофон, магнитофон, проигрыватель, ксерокс, фильмоскоп (ж. б.) болушу сунушталат.

Класста/тайпада чакан дене тарбия бурчун түзүү керек, анда оюн үчүн жана таза абада (оюн жана дене тарбия аянтчалары) кенүгүү үчүн спорт инвентарынын топтому болушу керек. Спорттук инвентарга булар кирет: секирмелер, ар кандай көлөмдегү топтор, аркандар, алкактар (обруч), тегерекче ыргытмалар, ракеткалар, кеглдер ж.б. болушу мүмкүн. Мектеп алдындагы участокто 6 жаштагы балага ылайыкталган спорт аянтчалары түзүлүшү зарыл.

Даярдоо класстарынын/тайпаларынын балдары жалпы негизде медициналык байкоо менен камсыз болушу керек, ал эми класста/тайпада «биринчи жардам» аптечкасы болушу шарт.

VII бөлүм. Предметтик программалардын мазмуну

Балдарды мектепке даярдоо «Наристе» программасын (480 саат) ишке ашырууда болжолдуу тематикалык планы.

№	Мазмуну	Убакыт	Мөөнөтү
1	Мектепке кош келиңиз	1 жума	сентябрь – октябрь
2	Менин үй-бүлөм	2 жума	
3	Жыл мезгили – күз	2 жума	
4	Жашылча-жемиштер	2 жума	
5	Оюнчуктар	1 жума	

6	Үй жаныбарлары	2 жума	ноябрь – декабрь
7	Жапайы жаныбарлар жана курт-кумурскалар	2 жума	
8	Жыл мезгили – кыш	2 жума	
9	Кышкы оюндар	1 жума	
10	Жаратылыш кубулуштары	2 жума	январь – февраль
11	Идиш-аяктар жана тамактар	2 жума	
12	Тирчилик техникалары жана эмеректер	1 жума	
13	Транспорт	1 жума	
14	Адамдын ден соолугу. Коопсуздук	2 жума	март – апрель
15	Жыл мезгили – жаз	2 жума	
16	Кийим жана бут кийим	1 жума	
17	Кыргызстанда жашаган элдердин салттары жана үрп-адат-тары	2 жума	
18	Өсүмдүктер дүйнесү	1 жума	май
19	Менин шаарым, менин айылым	1 жума	
20	Мекеним – Кыргызстан	2 жума	

«Дене өстүрүү» программасы

6 жаштагы балдарды дене жагынан өстүрүү боюнча программа жашына ылайык балдардын өсүү чөйрөсүнүн мүнөздемесүнүн негизинде түзүлгөн

«Дене өстүрүү» программасынын предметтик максаттары жана милдеттери:

Дене жагынан өстүрүүнүн максаты бакубат, дене жагынан енүккен баланы тарбиялоо болуп саналат. 6 жаштагы балдардын курактык, анатомиялык-физиологиялык жана психологиялык өзгечелүктөрүне ылайык, дене көнүгүүлөрү менен алектенүү ден соолукту чыңдоочу, билим берүүчү жана тарбиялоочу милдеттерди чечет. Алар балада үзүрлүү, аң сезимдүү кыймылды калыптандырууга жана кыймылдоо тажрыйбасын топтоого багытталган.

«Дене өстүрүү» предметинин негизги милдеттеринин бири баланын ден соолугун чыңдоо болуп саналат жана ал төмөнкүлөргө багытталган:

- туура отурууга көнүктүрүү;
- таяныч-кыймылдоо аппаратын бекемдөө жана енүктүрүү;
- омуртканы ийкемдүү кылуу;

- таманды бекемдөө жана өнүктүрүү;
- денени гармониялуу өстүрүү;
- дене бойдун, буттун, колдун, мүрүнүн, манжалардын, моюндун булчуңдарын өнүктүрүү;
- дем алуу булчуңдарын бекемдее жана өнүктүрүү.

Дене тарбия сабактарында балдар дене көнүгүүлерү жөнүндө жана дене көнүгүүлерү менен спорттун организмге дөн соолукту чыңдоочу таасири тууралуу билимдөргө ээ болушат.

Бала дене тарбиясы менен машыгып:

- дене көнүгүүлерү менен спорттун ден соолукту чыңдоо үчүн пайдасын аңдап сезишет;
- дене тарбия боюнча терминдерди ездештерүшөт: «баштапкы абал», «колоннага/шеренгага тизилүү», «чуркоо», «жарым отуруу», «секирүү» ж.б.;
- жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлердү аткаруу эрежелери, негизги кыймылдар, спорттук жана кыймылдуу оюндар тууралуу билимдөрди алышат;
- спорт инвентарларын, жабдууларын, колдонмолорун пайдалануу кендүмдерүн өнүктүрет;
- командада иштөө көндүмдөрүн өнүктүрөт;
- ез ара жардамдашуу, колдоо жана чогуу ойлонуу, толкундануу көндүмдерүн өнүктүрет.

«Дене өстүрүү» программасынын негизги маселелери

Программа боюнча сабак буларды ***өнүктүрөт:***

- күндөлүк дене көнүгүүлерүнө муктаждык;
- кыймылдын грациясы, ийкемдүүлүгү, көркемдүүлүгү;
- ез алдынчалуулук, чыгармачылык, демилгелүүлүк;
- өзүн өзү уюштуруу, өз ара жардам;
- эс-тутум, ой жүгүртүү, кыялдануу.

Программа боюнча сабак буларга ***тарбиялайт:***

- мүнездүн оң жактарын: чыдамкайлык, уюшкандык, оор басырыктык, боорукердик ж.б.;

- инсандын адептик негиздери: кадыр-баркын сезе билүү, адилеттик, жолдоштук, өз ара жардам, жоопкерчилик;
- эрктик сапаттарды: эр жүрөктүк, чечкиндүүлүк, өз күчүнө ишенүү, чыдамкайлык, тырышчаактык, өзүн башкаруу;
- дене кенүгүүлерүне жана дене маданиятына эстетикалык мамиле;
- коюлган максатка жете билүү.

Программа боюнча сабак буларга ***үйрөтөт:***

- бакубат жашоо мүнезүнүн негиздери;
- эрежелерди сактай билүү;
- командада иштей билүү;
- ири (жалпы енүктүрүүчү жана негизги кыймылдар) жана майда (колдун манжаларын енүктүрүү) булчуңдарды енүктүрүү боюнча кенүгүүлер;
- мазмуну боюнча түрдүү кыймылдуу оюндар, эстафеталар, мелдештер;
- мейкиндикке еңүт (ориентир) алуу;
- тең салмактуулукту сактай билүү;
- түз жүрүү.

Дене кенүгүүсү боюнча сабактар балада айлана чейрө жана жаратылыш – даректар, гүлдер, жаныбарлар жана канаттуулар тууралуу билимдерди калыптандыруу менен тыгыз байланышта.

Дене кенүгүүсү менен жылдын бардык мезгилинде алектенип жатып, бала суунун, кумдун, кардын касиеттерин таанып билет жана жыл мезгилдеринин алмашуусуна байкоо жүргүзет.

Дене тарбиянын негизги компоненттери

- Негизги талап спорттук залда (аянтчада) коопсуз жүрүм-турум эрежелерин билүүсү жана күн тартибин сактоо.
- Жалпы енүктүрүүчү кенүгүүлер предметтер (желекчелер, таякчалар, айланмалар, тасмалар ж.б.) менен жана предмет жок эле аткарылат: түз, туура жүрүүнү калыптандырат; колдун жана мүрүнүн булчуңдарын енүктүрөт; дене бойдун булчуңдарын жана омуртканын кыймылдуулугун естүрөт; буттардын булчуңдарын бекемдейт жана өстүрөт.

- Тизилүү көнүгүүлөрү: негизги туруу, түрдүү тизилүүлөр — айлана, бирден колоннага, шеренгага ж.б., кайра тизилүү — бирден колоннадан экиден, үчтен колоннага ж.б. чачыроо, чогулуу жана бурулуулар.

- Негизги кыймылдар: басуу, жүгүрүү, секирүү, ыргытуу, тырмышып чыгуу тең салмактуулук көнүгүүлөрү.

- Басуу билгичтиктери жана көндүмдөрү: буттун башы менен, ийилип, согончогу менен, тизени бийик кетерүп басуу, кадимки басуу, кеңири кадам менен басуу, кошумча кадамдар менен басуу, кайчылашкан кадам менен басуу, жарым отуруп, отуруп, колдун ар кандай абалындагы басуу.

- Сойлоо жана жермөлөө билгичтиктери жана көндүмдөрү: гимнастикалык дубалга жана арканга чыгуу, кыйшык скамейка менен бекем отуруп жана тизелеп басуу, гимнастикалык скамейкалар, топ болуп тоголонуу, курсакка жатуу, тизелеп таканчыктоо.

- Жүгүрүү көнүгүүлөрүндөгү билгичтиктер жана көндүмдөр: бирдей кадам менен кадимки чуркоо, кеңири кадам менен чуркоо, тез темп менен чуркоо, челнок чуркоосу, тизени бийик кетөрүп чуркоо, бутту тийгизе көтерүп (таманды көчүкке тийгизе) чуркоо, крест кадам менен чуркоо.

- Секирүүдөгү билгичтиктер жана кендүмдөр: бир бут менен жана эки бут менен алдыга жылып секирүү, ордунан узундукка секирүү, кыска аралыктан күүленүп секирүү, тоскоолдуктар аркылуу чуркоо (бийиктиги – 30 см), турган жеринен бийиктикке секирүү, скакалка менен секирүү, оң жана сол бутта секирүү, ордунда секирүү.

- Ыргытуу билгичтиктери жана кендүмдөрү: ыргытууга даярдаган көнүгүүлөр – топту тосуп алып, тосуп албай тоголотуу, ыргытуу, топту, шарды, кум менен баштыкчаларды, айланмаларды, ошондой эле жаратылыш материалдарын – тобурчакты, каштанды, таякчаларды, карларды ж.б. тосуп алып, тосуп албай бир нерсенин үстү аркылуу ыргытуу.

Кыймылдуу оюндар: эрежелер менен оюндар (сюжеттик жана сюжеттик эмес), спорттук оюндардын элементтери.

Кыймылдуу оюндар шарттуу түрдө турмуштук жана жомоктук эпизоддорду чагылдырат. Сюжеттик эмес кыймылдуу оюндарда максатка жетүүгө алып келүүчү балдар үчүн кызыктуу кыймылдуу оюндук тапшырмалар бар.

Дене тарбия маданияты тарабынан түзүлгөн дене сапаттары

Дене тарбия менен системалуу машыгуу 6 жаштагы балдардын теменкүдөй дене сапаттарын калыптандырганга жардам берет:

Күч – предметсиз жана предметтер менен (тасма, желекче, топ, таяк, алкак, скакалкалар ж.б.) жалпы енүктүрүүчү көнүгүүлер, узундукка секирүү, ыргытуу, ээк менен, таянып, жермелеген негизги көнүгүүлер;

Шамдагайлык – басуунун ар кандай түрлерүн чогуу саноо, жамбашты бийик көтөрүү, ылдый отуруп 2-3 тоскоолдуктан белгилер боюнча өтүү менен айкалыштыруу. Белгиленген жолдогу (дорожка) тоскоолдуктарды (топ, таяк) жеңип өтүп чуркоо; 3 м, 3х8м челнок чуркоосу; ылдамдыкка чуркоо эстафеталары.

Ыкчамдык – кыймылдоо реакциясы, кайталанган кыймылдардын көптүгү (жөнөкөй жана татаал болот). Жөнекөй реакция капысынан болгон сигнал (мисалы, «Чурка!» сигналы менен «жүгүрүү») менен мурдатан белгилүү кыймылга жоопту билдирет. Татаал реакция – бул кыймылдагы объектиге карата реакция жана тандоо реакциясы (мисалы, топ ойноо, топту бири-бирине, сетка аркылуу берүү ж.б.

Чыдамкайлык – кайсы бир зериктирме ишке каршы туруу жөндөмү. Ал нервдик борборлордун функционалдык омоктуулугу, кыймылдоо аппаратынын жана ички органдардын кызматтарын координациялоо менен аныкталат.

Ийкемдүүлүк –анын дене белүктерүнүн кыймылдоо деңгээлин аныктоочу таяныч-кыймылдоо аппаратынын морфофункционалдык касиеттөри. Ийкемдүүлүк булчуңдардын жана байламталардын ийкемдүүлүгү менен аныкталат.

«Дене өстүрүү» программасынын окуу планы

Эскертүү *(бардык темаатикалык пландар үчүн түзүлгөн)*

*Болжолдуу тематикалык пландар сунуштоо мүнөзүндө берилди. Балдардын мүмкүнчүлүгүнө класс/группанын өзгөчелүгүнө, бир айдагы календарлык күндөрдүн санына жараша педагог езгертө алат.

Болжолдуу тематикалык план

№	Мазмуну	Сааттардын саны
1	**Дене тарбиянын пайдасы тууралуу балдар менен аңгемелешүү. Тизилүү көнүгүүлөрүнө үйрөтүү жана бирден колоннада туруп топту алдыга жана артка берүүгө үйрөтүү.** 1.Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (№ 1 гимнастика комплексин үйрөнүү). Тизилгенге үйрөтүү: тегерек, бирден колоннага, шеренгага тизилүү. 2. Негизги кыймылдар. Топту колоннада алдыга жана артка берүүгө үйрөтүү. 3. «Кегли» спорттук оюну.	2
2	**Темпти жана багытты өзгөртүү менен, балдарды колоннада басууга үйрөтүү.** 1. Жалпы енүктүрүүчү көнүгүүлөр (желекче менен эртең мененки гимнастиканын комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Темпти жана багытты өзгертүү менен, балдарды колоннада басууга үйрөтүү. 3. Кыймылдуу оюн – «Ким топко тезирээк чуркап барат» эстафетасы.	1

3	**Басуунун ар кандай түрлөрүнө үйрөтүү. Топту тосууга көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплексин, бут-тун учу, тамандын сырткы кыры менен, отуруп жана чала отуруп басуу менен айкалыштыруу). 2. Негизги кыймылдар. Кыймылдагы объектиге карата реакцияны енүктүрүү (топту кармоо). «Чурка!» сигналы менен «Жүгүрүп етүү» оюну.	2
4	**Бийиктикке секирүүдө бутту бүгүүгө үйрөтүү.** 1. Тегерек болуп туруп жалпы өнүктүрүүчү кенүгүүлер. 2. Негизги кыймылдар. Бийик эмес предметтер (5-10 см) аркылуу ордунан се-киртип балдарды кенүктүрүү. 3. «Жашынмак» кыймылдуу оюну.	1
5	**Дистанцияны алыстатуу жана жакындатуу ыктарына үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү кенүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). Ти-зилүү: үзүлүү, чогулуу, бурулуу. 2. Секирүү. Балдарды кичине жерден чуркап келип жип аркылуу секирүүге үй-ретүү, бир буту менен секирип, эки буту менен түшүшет (4-5 жолу). 3. «Желекчеге секирип жетүү» кыймылдуу оюну.	2
6	**Топту эки колдоп көкүрөгүнүн ылдый жагынан ыргытууга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү кенүгүүлөр. 2. Негизги кыймылдар. Алдынан ыргытууда топту тосуу техникасына үйретүү. 3. «Бош орун» кыймылдуу оюну.	2
7	**Кичинекей топту алыстыка ыргытууга үйрөтүү.** 1. Гимнастикалык таякча менен жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр. 2. Негизги кыймылдар. Алыска ыргытууда ыргытуу жана булгалоо техникасына үйрөтүү. 3. «Уруп түшүрүү» кыймылдуу оюну.	1
8	**Топту горизонталдык белгиге ыргытууга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү кенүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. 3-4 метр аралыктан горизонталдык белгиге ыргытуу (белги 2 метр бийикте). 3. «Качмай топ» кыймылдуу оюну.	2
9	**Гимнастикалык скамейкадан секирип түшүүгө үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү кенүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Балдарды 20-30 см бийиктиктен туура секирүү. 3. Кыймылдуу оюн. «Кимдин командасы батыраак?» эстафета оюну.	2
10	**Чуркап келип бийиктикке секирүүгө көнүктүрүү. Көнүгүүлөрдү аткаруу учурунда туура дем алууга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү кенүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). Бал-дарды көнүгүүлердү аткаруу учурунда туура дем алууга үйретүү. 2. Негизги кыймылдар. Чуркап келип бийиктикке (30-40 см) секирүү. 3. «Жамбы атмай» кыймылдуу оюну.	2
11	**Тегеректен колоннага, бир колоннадан 3колоннага кайра тизилүүгө үй-рөтүү. Чуркоонун ар кандай түрлөрүнө үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү кенүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). Тегере-ктен колоннага, бир колоннадан 3колоннага кайра тизилүү 2. Негизги кыймылдар. Колоннада бирден, экиден, чачырап ж.б. чуркоо 3. «Учуучу балыктар» кыймылдуу оюну.	2

12	**Шеренгадан тегереке, бир колоннадан кыймылда жүрүп кайра тегереке кайра тизилүүгө үйрөтүү. Чоң топту жерге чапканга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). Тизилгенге үйрөтүү: тегерек, бирден колоннага, шеренгага тизилүү. 2. Негизги кыймылдар. Топту жерде чапканга үйрөтүү (10 жолудан кем эмес). 3. «Мини футбол» спорттук оюну.	2
13	**Кадамдарды айкалыштырып гимнастикалык дубал менен жармашып чыгууга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр. 2. Негизги кыймылдар. Жогорку тепкичке чейин кадамдарды айкалыштыруу менен биринин артынан бири жармашып чыгуу. Жогорку тепкичке жеткенден кийин кайра ылдый көздөй түшүү. 3. «Деңиз бир жолу толкундады…» кыймылдуу оюну.	2
14	**Бийиктикке секирүүдө чуркап келип түртүлүүгө үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Балдарды биригип жүгүрүүгө жана 20-30 см бийиктикке секирүүдө түртүлүүгө үйрөтүү. 3. «Кармагыч, тасманы ал» кыймылдуу оюну.	2
15	**Ылдам чуркаганга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Убакытка чуркаганга үйрөтүү (50 метр). 3. «Ким эң таамай» мелдеш оюну.	1
16	**Ар кандай абалда туруп ыргытууга үйрөтүү.** 1. Предметтер менен жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Топту ар кандай абалдан: туруп; корточкага отуруп; баштан алыс ж.б. ыргытууга үйрөтүү. 3. «Аркан тартуу» мелдеш оюну.	1
17	**Кыймылдарды аткарууда тең салмактуулукту сактаганга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. «Кол кармашып, жуп болуп тегеренүүдө» тең салмактуулукту сактаганга үйретүү. 3. «Ыргыт да, карма» кыймылдуу оюну.	2
18	**Башына кум салынган баштыкчаны коюп гимнастикалык скамейкада отуруп турууга үйрөтүү. Тең салмактуулукту сактаганга көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси), жарым отуруу техникасын бекемдөө. 2. Негизги кыймылдар. Бир бутунда туруп «кегүчкен» жасаганга үйретүү. 3. «Самолеттор» кыймылдуу оюну.	2
19	**Чуркап келип чуркап барып секирип колун тийгизгенге үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймыл. Скакалка (узун/кыска) аркылуу секирүү 3. Балдардын каалоосу боюнча кыймылдуу оюндар.	1
20	**Эки кол менен топту ыргытканга жана тосконго үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Эки кол менен топту ыргытканга жана тосконго үйретүү. 3. «Желекчеге чейин ким тезирээк жетет» кыймылдуу оюну.	1

21	**Бийиктикте илинип турган предметке, чуркап барып секирип колун тийгизгенге үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. 90 см бийиктикте илинип турган предметке чуркап барып секирип колун тийгизүү. 3. «Ким күчтүү» спорттук оюну (Аркан тартуу).	1
22	**Ар кандай кырдаалдарда секиргенге үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Узун скакалканы айлантуу менен чуркоого үйрөтүү. 3. «Митаам түлкү» кыймылдуу оюну.	1
23	**Кыска скакалканы тура айлантканга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Кыска скакалканы колунун манжалары менен айлантканга үйретүү. 3. «Дөңгеч менен дарыя аркылуу» эстафета оюну.	1
24	**Бутту онго – солго кайчылаштырып алдыга жылып секиргенге үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Жерге жип таштап коюп андан балдар биринин артынан бири бутту оңго – солго кайчылаштырып алдыга жылып секирүү. 3. Балдардын каалоосу боюнча кыймылдуу оюндар.	2
25	**Гимнастикалык скамейка менен басып барып айланмадан (обручтан) жөргөлөп өтүүгө көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Гимнастикалык скамейка менен басып барып балдар биринин артынан бири, айланмадан кылдаттык менен жөргөлөп етүү. 3. «Мышык-чычкан» кыймылдуу оюну.	2
26	**Скакалка менен алдыга жылып секирүүгө көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Скакалка менен алдыга жылып секирүү. 3. «Дөңден деңге» кыймылдуу оюну.	1
27	**Гимнастикалык дубалдын ортосундагы рейкалардын арасынан өтүүгө көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси).. 2. Негизги кыймылдар. Балдар токтосууздан бириринартынан бири гимнастикалык дубалдын ортосундагы рейкалардын арасынан өтүү. 3. «Каздар жана ак куулар» кыймылдуу оюну.	2
28	**Тоскоолдуктарды аттап өткөнгө үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). Тизилүү: үзүлүү, чогулуу, бурулуу. 2. Негизги кыймылдар. Балдарды тоскоолдуктарды (шыкалган топтор, кубиктер, кум толтурулган каптар ж.б.) аттап етүү. 3. «Айланмага түшүр» кыймылдуу оюну.	1
29	**Дөңгөчтүн үстүндө түз жана капталы менен басканга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Дөңгечтүн үстүнде түз жана капталы менен басуу. Тең салмактуулукту сактоо(камсыздандыруу). 3. «Жуп болуу эстафетасы» кыймылдуу оюну.	2

30	**Ордунан туруп узундукка секирүүгө үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Ордунан туруп узундукка секирүү (80 см. кем эмес). 3. «Айланмага түшүр» кыймылдуу оюну.	1
31	**Басуу менен жүгүрүүнү улам алмаштырууга көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. 120 метрге басуу, жүгүрүү аны улам алмаштыруу. 3. «Үчүнчү ашыкча» кыймылдуу оюну.	1
32	**Кичинекей топту бир колу менен ыргытып, тосууга көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Топту бир колу менен ыргытуу жана тосуу. 3. «Дөңдөн дөңгө» кыймылдуу оюну.	2
33	**Алдыга жылуу менен бир буттап секирүүгө көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). Шеренгага жана эки колоннага тизилүү. 2. Негизги кыймылдар. Алдыга жылуу менен бир буттап секирүү. 3. «Жубуңду тап» кыймылдуу оюну.	2
34	**Заттардын арасынан төрт аяктап жөрмөлөп жүргөнгө үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). Тизилүү. Колдорун эки тарапка жаюу менен колоннаны бөлүүгө үйретүү. 2. Негизги кыймылдар. Догоонун (дуга) алды менен терт аяктап жөрмөлеп жүргенгө (предметтердин арасынан) үйретүү. 3. «Шайыр эстафета» кыймылдуу оюну.	1
35	**Жерде жаткан шнурдан секирип өткөнгө үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Жерде жаткан шнурдан секирип өтүү (10 жолудан кем эмес). 3. «Токойдогу аюуда» кыймылдуу оюну.	1
36	**Кыймылдагы белгиге карата карды ыргытууга көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр. Эртең мененки гимнастиканын жаңы комплексин үйретүү. 2. Негизги кыймылдар. Ар кандай оюн учурунда балдар бири-бирине карды ыргытуу. 3. «Каз – ак куу» кыймылдуу оюну.	1
37	**Дене тарбиялык эс алуусу** «Хрусталь кыш».	1
38	**Чуркап келип буту менен түртүлүп, секирүү техникасына үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Чуркап келип буту менен чийинден түртүлүп, жумшак матка секирүү. 3. «Жуп болуп жүгүрүү» кыймылдуу оюну.	1
39	**Топту сетка аркылуу ыргытканга жана кармаганга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Топту сетка аркылуу ыргытканга жана кармаганга (сетканын бийиктиги 1,8 м) үйретүү. 3. «Канатттуулардын кайра келиши» кыймылдуу оюну.	2

40	**Топту башынан ары ыргытуу техникасына үйрөтүү. Бир колоннадан төрт колоннага кайра тизилүүгө үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). Балдарды бир колоннадан терт колоннага кайра тизилүүге үйретүү. 2. Негизги кыймылдар. Эки колдоп топту башынан ары ыргытуу. 3. «Жуп болуу эстафетасы» кыймылдуу оюну.	2
41	**Колдун абалын өзгөртүп буттун учу менен басканга жана чуркаганга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). Тизилүү: үзүлүү, чогулуу, бурулуу. 2. Негизги кыймылдар. Колдун абалын өзгертүп (башына – белине) буттун учу менен басуу жана чуркоо. 3. «Жуп болуу эстафетасы» кыймылдуу оюну.	1
42	**Балдарга желкесине карап колоннага турганды, сызык менен шеренгеге турганды үйрөтүү. Тең салмактуулукту сактап, скамейканын үстү менен бутту бутка тийгизип басканга көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). Желкесине карап колоннага туруу, сызык менен шеренгеге туруу. 2. Негизги кыймылдар. Тең салмактуулукту сактап, скамейканын үстү менен бутту бутка тийгизип басуу (камсыздандыруу). 3. «Үйү жок коен» кыймылдуу оюну.	2
43	**Өз алдынча тизилүүгө үйрөтүү. Вертикалдык белгиге тийүү үчүн ыргытуу жана булгалоо техникасына үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). Эки колоннага; эки айланага өз алдынча тизилүү. 2. Негизги кыймылдар. Вертикалдык белгиге тийүү үчүн так ыргытуу жана булгалоо (8-10 жолу). 3. «Айланмага түшүр» кыймылдуу оюну.	2
44	**Узундукка ордунан туруп, буттарына заттарды кыпчып секирүүгө көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Узундукка ордунан туруп, буттарына кыпчыган топ менен секирүүге үйретүү. 3. «Кеглиге тийбей, топту алып кел» кыймылдуу оюну.	1
45	**Жонду түз кармап, жуп болуп жарым отурууга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Жонду түз кармап, жуп болуп жарым отуруу 3-5 жолу. 3. «Кеглини чап» кыймылдуу оюну.	1
46	**Колдун жардамысыз, шыкалган капчаларды башына коюу менен отуруп турууга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Балдар кум салынган баштыкчаны башына коюп, тегереке турушуп (12-15жолу) отурушат, жонду түз кармап колдун жардамысыз, турушат. 3. «Топту чап» кыймылдуу оюну.	2
47	**«Жыланча» жана « оймокчо жүгүрүүгө» үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Аянтчада тоскоолдуктарды (кегли, желекче, обруч ж.б) бир сызыкка коюп, аларды аралап чуркаганда «жыланча болот», эгерде тоскоол дуктарды аянтчанын оң – сол тараптарына коюп, анан аны аралап чуркашса анда «челноктук жүгүрүү» болот. 3. «Тоскоолдуктар жолу» кыймылдуу оюну.	2

48	**Ар кандай абалдарда чуркоого көнүктүрүү.** 1. Жалпы енүктүрүүчү көнүгүүлер (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Түз, капталы менен, аркасы менен, отуруп же бир нерсеге карата багыт алып чуркоо. 3. «Чуркап ет» кыймылдуу оюну.	1
49	**Кичинекей топту ийиндин үстү менен ыргытууга көнүктүрүү.** 1. Жалпы енүктүрүүчү көнүгүүлер (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Кичинекей топту (8-10 см) бир колдоп ийиндин үстү менен ыргытуу. 3. «Топту айланмага ыргыт» кыймылдуу оюну.	2
50	**Спорттук басуу менен тааныштыруу.** 1. Жалпы енүктүрүүчү көнүгүүлер (эртең мененки гимнастика комплекси). Тизилүү: үзүлүү, чогулуу, бурулуу. 2. Негизги кыймылдар. Согончоктон буттун учуна которулуу кыймылы, мында кадамдар тар, бирок ылдам болот. 3. «Кеглиге тийбей, топту алып кел» кыймылдуу оюну.	1
51	**Ар кандай ыкмалар менен басканга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү көнүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Басуу. Ар кандай ыкмалар менен: жарым отуруп, согончоктон буттун башына которулууга, кошумча кадам менен басканга үйрөтүү. 3. «Кармагычтар» кыймылдуу оюну.	2
52	**Заттардан эки буттап секирип өткөнгө үйрөтүү.** 1. Жалпы енүктүрүүчү көнүгүүлер (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. 15 - 20 см бийиктиктеги 5-6 предметтен эки буттап секирип өткенге үйрөтүү. 3. «Жуп болуу эстафетасы» кыймылдуу оюну.	1
53	**Тартылган аркандан аттап өтүүгө үйрөтүү.** 1. Жалпы енүктүрүүчү көнүгүүлер (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. h 30 - 40 см болуп тартылган аркандан аттап етүү. 3. «Топту алып баруучуга» кыймылдуу оюну.	1
54	**Шыкалган капчаларды ар кандай ыкмалар менен ыргытканга үйрөтүү.** 1. Жалпы енүктүрүүчү көнүгүүлер (предметтер менен эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Шыкалган капчаларды ар кандай ыкмалар менен (ийиндин үсүтүнөн, кекүрөгүнүн алдынан эки кол менен) ыргытуу. 3. «Дөңден деңгө» кыймылдуу оюну.	2
55	**Бутту алмаштырып, кыска скакалка менен секиргенге үйрөтүү.** 1. Жалпы енүктүрүүчү көнүгүүлер (эртең мененки гимнастика комплекси). Колоннага тизилүү; колду алдыга сунуп, аралыкты ажыратуу. 2. Негизги кыймылдар. Бутту алмаштырып, кыска скакалка менен секирүү (8-10 жолу). 3. «Ким алыска секирет» кыймылдуу оюну.	2
56	**Узундукка секирүүдө тез чуркаганга көнүктүрүү.** 1. Жалпы енүктүрүүчү көнүгүүлер (эртең мененки гимнастика комплекси). Тизилүү: үзүлүү, чогулуу, бурулуу. 2. Негизги кыймылдар. Узундукка секирүүдө 10 м аралыктан тез чуркоо. 3. «Белгиге чейин түшүрбөй чуркап бар» кыймылдуу оюн-эстафетасы.	1

57	**Алыскы аралыкка чуркаганга көнүктүрүү.** 1.Жалпы енүктүрүүчү кенүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. 150 метрге жүгүрүү. 3. Балдардын каалоосу боюнча кыймылдуу оюндар.	1
58	**Тең салмактуулукка көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү кенүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Гимнастикалык скамейканын үстүнде аркасы менен басуу (4-5 жолу). 3. «Бурчтар» кыймылдуу оюну.	2
59	**Чуркап келип узундукка секиргенге үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү кенүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). Тизилүү – кайра тизилүү. 2. Негизги кыймылдар. Чуркап келип узундукка секирүү (10 м аралыктан). 3. «Айланмага түшүр» кыймылдуу оюну.	2
60	**Буттун учу менен тизени бийик көтөрүп чуркаганга көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү кенүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Буттун учу менен тизени бийик кетерүп чуркоо жана тоскоолдуктарды өтүү(кегли, желекче, кубиктер, обруч ж.б). 3. «Фигураны жаса» кыймылдуу оюну.	1
61	**Топту ар кандай ыкмалар менен ыргытканга жана кармаганга үйрөтүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү кенүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Топту ар кандай ыкмалар менен ыргытканга жана кармаганга үйретүү (бир колдоп, эки колдоп, алдынан, кекүрөк тушунан ж.д.б.). 3. «Капкан» кыймылдуу оюну.	2
62	**Вертикалдык белгиге ыргытканга көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү кенүгүүлөр (предметтер менен эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Вертикалдык белгиге 3 м аралыктан ыргытуу. 3. «Желекчеге ыргыт» кыймылдуу оюну.	1
63	**Орточо ылдамдыктагы чуркоону көнүктүрүү.** 1. Жалпы өнүктүрүүчү кенүгүүлөр (эртең мененки гимнастика комплекси). 2. Негизги кыймылдар. Орточо ылдамдыкта 200 м аралыкка буттун учу менен басканды айкалыштырып чуркоо. 3. «Класстар» кыймылдуу оюну.	1
64	**Дене тарбия майрамы.** «Саламатсыңбы, жай»	1
	Бардыгы	***96***

Эскертүү

Окуу планынын экинчи вариантында ар бир темага бирден саат берилип, бардыгы 64 саатты түзет.

Окуу жылынын аягына карата күтүлгөн базалык натыйжалар

1. ***6 жаштагы балдардын окуу аракеттери жана жетишкендиктери:***

- жеке гигиена жана өзүн тейлее боюнча практикалык кендүмдөрге ээ;
- оюндун эрежелерине баш ийгенди, теңтуштары менен топто ез ара мамиле кылганды билет;
- бакубат жашоо образынын негизги ченемдери жана коопсуз жашоо көндүмдерүне ээ;
- түрдүү окутуу колдонмолорун пайдаланганды билет;
- жекече, топто жана жуп болуп аракеттенгенди билет;
- күн тартибин билет жана сактайт;
- езүн тескее кендүмдерүне ээ;
- тааныш кыймылдуу оюндарды уюштурганды билет;
- спорт залындагы жана спорт аянчасындагы жүрүм-турум эрежелерин билет жана сактайт.

2. ***6 жаштагы балдардын предметтик билимдери, билгичтиктери жана көндүмдөрү:***

- ири (жалпы енүктүрүүчү жана негизги кыймылдар) жана майда (колдун манжаларын) булчуңдарды енүктүрүү боюнча көнүгүүлердү аткарат;
- ар кандай мазмундагы оюндарды, эстафеталарды, мелдештерди ез алдынча ишмердигинде пайдаланат;
- психофизикалык сапаттарды: шамдагайлык, күч, ыкчамдык, чыдамкайлык, ийкемдүүлүк, мейкиндикте багыт алууга жардам берүүчү кыймылдуу оюндарды пайдаланат;
- сабак учурунда омуртканы түз кармап отурат;
- колду ар кандай абалда кармап, гимнастикалык скамейка менен баса алат;
- колду ар кандай абалда кармап, кеңири скамейка менен баса алат;
- колду эки жакка созуп, түз (капталы менен) сызык боюнча басканды билет;
- кадамды алмаштырып, гимнастикалык дубалга чыкканды билет;
- топту буттарынын арасына кысып алып, ордунан узундукка секире алат;
- эки жана бир буттап, айланмадан айланмага секире алат;

- бутту алмаштырып, кыска (узун) скакалка аркылуу секире алат;
- эки буттап бийиктикке капталы менен аркан аркылуу секиргенди билет;
- эки колдоп бир канча жолу топту ыргытып, кармаганды билет;
- алдыга жылып баратып, топту оң жана сол колу менен ура алат;
- башына капты коюп, тең салмактуулукту кармап, жарым отуруп, тура алат;
- кыймылдагы белгини кар менен уруп, тийгизе алат;
- 3 м аралыктагы жантык (горизонталдык) белгиге тийгизе алат;
- 3 м аралыктагы тик (вертикалдык) белгиге тийгизе алат.

«Айлана чөйрө менен тааныштыруу» программасы

Предметтин максаттары жана милдеттери

«Айлана чөйре менен тааныштыруу» предметтик чейресүнүн негизги максаты баланы ез тажрыйбасын аңдап-сезүү боюнча тапшырмаларды аткаруу процессине жана социалдык жана предметтик дүйненүн маңызын түшүнүүгө акырындык менен киришип, бүтүн дүйнө картинасы менен тааныштыруу болуп саналат.

Бул предметтик чөйредегү билим берүүнүн башкы милдети айлана чейрө менен тааныштыруу, адептик башталыштарга тарбиялоо, предметтик билимдерди, Мекенди сүйүү сезимдерин калыптандыруу, 6-7 жаштагы балага андан ары мектепте окуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуучу универсалдуу окуу аракеттерин калыптандыруу болуп эсептелет.

«Айлана чейре менен тааныштыруу» предметине темөнкүдей билим берүү чейрөлөрүн ез ара байланышта ишке ашыруу үчүн мазмундук негиз киргизилген: байланыштуу кепти өстүрүү, керкөм адабият, математикалык түшүнүктердүн негиздери, дене маданияты, керкем енөр, музыка ж.б. Предметтик чөйрелердүн мазмунунун ез ара байланышы жана бири-биринен көз карандылыгы 6 жаштан баланы курчап турган дүйнө менен тааныштырганда анда практикалык, таанып-билүүчүлүк, чыгармачылык жана ой жүгүртүү ишмердиги тажрыйбаларын калыптандыруу үчүн шарт түзет. Курчап турган дүйне тууралуу билимдерди алуунун булактары болуп сезүү органдары да эсептелет, алардын жардамы менен бала предметтерди изилдейт.

Айлана чөйрө менен таанышуу 6 жаштагы баланын инсанын бүтүндөй өстүрүүнүн бир компоненти болуп саналат. Баланын инсанын толук кандуу өнүктүрүү үчүн чоң адамдардын дүйнесүне жана алардын эмгеги менен жасалган айланадагы предметтерге аралаштыруу өзгөче мааниге ээ болот. Педагогдун милдети – баланы күнүмдүк

турмушунда, мектепте, кечедө курчап турган материалдык маданияттын предметтерин баалап, аларды багыты боюнча пайдаланганды үйренгенгө балага жардам берүү. Балдарга буюмдардын касиеттерин жана өзгечелүктөрүн ачып берүү, таанып-билүү жана интеллектуалдык ишмердик ыкмаларын өздөштүрүүгө жардам берүү, байкагычтыгын, айланадагы объектилерди изилдееге болгон мамилесин өстүрүү да маанилүү. Так ушул нерсе балага күнүмдүк турмушта акыл-эс менен, жетишерлик ез алдынча аракеттенүү мүмкүнчүлүгүн ачат, езүнүн жүрүм-турумунда адамдын ишмердигинин натыйжасы катарында буюмдарга адептик мамилени түшүнгөнге, аңдап-сезип ишке ашырганга, айлана чөйре менен таанышуу баланы изилдөечүлүк жана экспериментaлдык ишмердикке багыттайт, анын натыйжасы предметтердин, кубулуштардын, алардын ортосундагы себеп-натыйжа байланышынын (жыл мезгилдеринин алмашуусу; өсүмдүктердүн есүшү ж.б.) келип чыгышы жана касиеттери тууралуу билим алуу болуп эсептелет, ал баланын табигый-илимий таанып билүү түшүнүктерүн калыптандырат. Мисалы, буюмдун үч абалы – катуу, суюк, газ түрүндегү абалы тууралуу билимдер.

Айлана чейрө менен таанышуу сабактарынын тематикасы бир нече предметтерди камтыйт, андыктан педагогго бул предметтик чөйренүн милдеттерин башка сабактарда ишке ашырууга туура келет. Мисалы, дене өстүрүү, кеп өстүрүү жана керкөм адабият, ЖМТК, керкем енөр ишмердиги сабактарында, ошондой эле оюн, сейилдее, экскурсия учурунда жана баланын күнделүк турмушунда ишке ашырылат. Педагог курчап турган буюмдардын, жаратылыш кубулуштарынын езгечелүктөрүнө балдардын көңүлүн дайыма буруп, аларды изилдееге, себеп-натыйжа байланыштарын аныктаганга кызыктыруу абзел.

Теменде сунуш кылынган сабактардын темалары дайыма эле ез ара байланыша бербейт. Алар «майда темалар» менен толукталды, бул педагогго сабактардын тематикасын тандоого чыгармачыл мамиле кылганга, өтүлген материалдарды кайталоо боюнча сабактарды еткөргөнге, тигил же бул тема боюнча программалык милдеттерди ишке ашыруу ордун жана убактысын ез алдынча аныктаганга мүмкүнчүлүк берет, буга мезгилдик тематикалар: «жыл мезгилдери», «балдардын мезгилдик оюндары жана тамаша оюн-зооктору» кирбейт.

Айлана чейрө менен тааныштыруу сабактары оюн түрүндө (саякат, укмуштуу окуялар ж.б.), дидактикалык, сюжеттик-ролдук оюндарды жана оюн ыкмаларын, керкем адабий чыгармаларды, сүреттердү, тапшырмаларды ж.б. пайдалануу менен өткерүлет. Бул материалдарды жана окутуу куралдарын педагог сабактын темасынын мазмунуна же алдыдагы экспериментке (тажрыйба) жараша ез алдынча тандайт. Мисалы, «суунун жана абанын касиеттери менен таанышуу». Изилдее мүнөзүндегү милдеттерди «илим борбору», «изилдөө борбору» ж.б. активдүүлүк борборлорундагы жабдууларды жана материалдарды пайдаланып, педагогдун балдар менен бирге ишке ашырганы жакшы болот.

«Айлана чөйрө менен тааныштыруу» программасынын окуу планы

Болжолдуу тематикалык план

№	Мазмуну	Сааттардын саны
1	Саламатсыңбы, мектебим! Жаңы достор менен таанышуу. Мектепке саякат. Мектептеги жана класстагы жүрүм-турум эрежелери менен таанышуу.	2
2	Биз айылда (шаарда) жашайбыз. Районго саякат: кече, имарат, почта, бей-тапкана, дүкен. Кечедегү жүрүм-турум эрежелери.	2
3	Жеке гигиена эрежелери. Тишти кандайча туура тазалаш керек жана колду эмне үчүн жууш керек? Пайдалуу жана пайдасыз азыктар. Доктор Айболит деген ким?	2
4	«Сүйүктүү оюнчуктар» жармаңкеси. Оюнчуктарды кантип, эмнеден жасашат. Элдик кол енөрчүлөрдүн оюнчуктары.	2
5	«Үй-бүле альбому». Менин үй-бүле мүчелөрүм. Үй-бүледегү ез ара мамиле. Конок тосуу. Жакшы кабыл алуу эрежелери.	2
6	Адамдын кесиптери. Ата-энемдин кесиби. Ким эмне кылат? Куралдар – иштөө үчүн кимге, эмне керек болот?	2
7	Китепканачы жана окурман. Китепканадагы жүрүм-турум эрежелери. Китептер – биздин жардамчыларыбыз жана досторубуз. Китепти кантип ремонттоо керек?	2
8	Алтын күз. Гербарий деген эмне? Түшүм майрамы.	2
9	Музыкалык аспаптар. Элдик музыкалык аспаптар. Оркестр деген эмне? Классикалык музыканы угуу.	2
10	Саякаттоо үчүн транспортту (суу, жер, аба, автомобиль жана темир жол; жомок транспорту) тандайбыз. Транспортто жүрүү эрежелери.	2
11	Жайлоого саякат (жаратылыш жана андагылар, чоң адамдардын эмгеги). Дары есүмдүктер деген эмне?	2
12	Биздин тоолор дүйнедегү эң кооз тоолор. Тоо кыркаларынын аттары. Карти-налардын жана сүреттердүн жардамы менен тоолорго саякаттайбыз. Жаратылыш, есүмдүктөр, тоодо жашагандар.	2
13	Почтого экскурсия. Почта кызматкерлери. Почтодогу жүрүм-турум эрежеле-ри. «Менин дарегим» деген эмне? Кат же телеграмма кандайча жөнөтүлөт. Гезит-журналдар кайдан келет, аларды ким жеткирет?	2

14	«Сыйкырчы кыш». Кышкы паркка саякат (кыштын белгилери). Кышкы оюндар жана оюн-зооктор. Буюмдардын үч абалын (суунун мисалында тажрыйба) изилдөө.	2
15	Чеберде конокто (чий, кийиз, керамика, металл, тери). Кыргыз орнаментинин элементтерин тартуу.	2
16	Бишкек - Кыргызстандын борбор шаары. Кыргызстандын герби жана туусу. Театрлар жана музейлер. Бишкектин кечелерү. Бишкектин портфолиосу.	2
17	Кыргыз улуттук костюмунун тарыхы. Улуттук костюмдун предметтерин тартуу.	2
18	Манас ким болгон жана эмне үчүн ал биздин сүйүктүү баатырыбыз? «Манас» эпосунан үзүндүлөрдү окуу.	2
19	Ысык-Келгө (сүреттер менен) саякат (жаратылышы жана андагылар). Кумдун белгилерин жана езгечөлүктөрүн сыпаттоо. Чел деген эмне?	2
20	Үй жаныбарлары: алардын балдары кайда жашайт, эмне менен тамактанат. Үй жаныбарлары адамга кандай пайда келтирет? Сүйүктүү үй жаныбары тууралуу сюжеттик аңгеме түзүү.	2
21	Жапайы жаныбарлар: кайда жашайт, эмне менен тамактанат. Жапайы жаныбарлардын балдары («Түлкү бачикилери менен» сүретүн карoo).	2
22	Деңизде жашоочулар, балыктар. Аквариум деген эмне? Түстүү кагаздан аквариум жасоо (жамааттык иш).	2
23	Жаздын белгилери (жаратылыш кубулуштарын сыпаттоо). Талаада жаз. Чоң адамдардын эмгеги. Нан кайдан келген. Жаз тууралуу табышмактар, макал-лакаптар.	2
24	Кыргызстанга саякат (жалпы түшүнүктөр). «Глобус», «карта» деген эмне? Маектешүү жана сүрөт тартуу.	2
25	Биз дүкөнге барабыз (сатуучу жана сатып алуучу, дүкендөгү жүрүм-турум эрежелери, дүкендүн түрлерү, товарларды сатып алуу). Жашылчалар, жемиштер кайдан келген.	2
26	Самын кебүктөрү. Изилдее сабагы. Суунун, абанын касиеттери.	2
27	Адашып кетсең, езүндү кандай алып жүрүшүң керек? Коопсуз жүрүм-турум эрежелери.	2
28	Бизди курчап турган буюмдар. Идиш-аяк. Эмерек (сөздөрдүн тематикалык топтору).	2
29	Курт-кумурскалар деген эмне? «Жандуу жаратылыштагы башкалардын арасынан карточка боюнча курт-кумурскаларды тап жана аларды ата» дидактикалык оюну. Изилдее сабагы. Көпелөктөрдүн саякаты.	2

30	Саламатсыңбы жай. Жай айлары. Жайдын белгилери. Кийим, бут кийим (мезгил боюнча). Карточкалар менен иштее.	2
31	Бакубат жашоо мүнезү эрежелери. «Дене тарбиянын пайдасы тууралуу» баарлашуу. «Жайкы оюн-зооктор, оюндар, аларды атап, сыпатта» логиканы естүрүү оюну.	2
32	Мектепке даярданабыз. Л.Толстойдун «Филиппок» аңгемесин окуу. «Мектеп буюмдары» дидактикалык оюну.	2
	Бардыгы	***64***

Окуу жылынын аягына карата базалык күтүлгөн натыйжалар

1. ***6 жаштагы баланын окуу аракеттери жана жетишкендиктери:***

- окууга кызыгат;
- маектешүү маданиятынын жана мектептеги, коомдук жайлардагы жүрүм-турум маданиятынын эрежелерин билет;
- тапшырманы аткарууда педагогдун керсетмелерүн аткарат;
- аныкталган эрежелерди сактаганды билет;
- коюлган суроолорго жооп бере билет;
- келип чыккан көйгөйдү же ага тааныш эрежени чоң адамдар менен талкуулайт;
- маектешүүнү колдой билет;
- сездү белбей, педагогду (теңтушун) аягына чейин уга алат;
- байкоо жүргүзген көрүнүшке карата суроолорду койгонду билет (кандайча? эмнеликтен? эмне үчүн?);
- суроо берип, аларга жооп берет (езү, ез үй-бүлесү ж.б. тууралуу);
- ез алдынча же педагогдун жардамы менен катаны таап, аны оңдойт;
- кызыктуу сабакты өз алдынча тандайт;
- биргелешкен ишмердикке катышат;
- теңтуштары менен мамиле түзет, класстан/тайпадан досторду тандайт;

- өзүнүн кызыкчылыктарын жалпы талаптарга жана түрдүү жагдайдагы (оюн, сабак ж.б. ишмердик процессиндеги) эрежелерге баш ийдирет;
- үлгү боюнча жана езүнүн каалоосу боюнча тапшырмаларды аткарат;
- тапшырманы аткарууда коюлган максатка умтулат;
- езүнүн ишмердигин акыркы натыйжага карата кеземелдейт;
- жөнекөй себеп-натыйжа байланыштарын аныктай алат;
- жаңы турмуштук жагдайларда этияттыкты сактайт;
- алынган билимди практикалык ишмердикте пайдалана билет жана үйренгөн эрежелерди сактай билет;
- китепке жана окуу куралдарына этият мамиле жасай билет;
- сабакта жана танаписте тартипти сактайт.

2. ***6 жаштагы балдардын предметтик билимдери, билгичтиктери, көндүмдөрү:***

- атын, атасынын аты-жөнүн, курагын билет;
- ата-энесинин аты-женүн, кесибин билет;
- муундардын туугандык байланышы жана ез ара байланышы тууралуу билет;
- негизги кесиптерди жана мугалимдин, китепканачынын, почточунун, дарыгердин, сатуучунун ж.б. аракеттерин билет;
- езүнүн шаарынын, айылынын, кечөсүнүн аталышын, үйүнүн (квартирасынын) номерин билет;
- ез мамлекетинин жана борбор шаарынын аттарын билет;
- Кыргызстандын мамлекеттик символикасын (герб, туу, гимн) билет;
- Манас – улуттук баатыр экенин билет;
- элдик кол енерчүлүктүн түрлерү тууралуу билет;
- сезүү органдарын жана алардын кызматтарын билет жана атайт (кез – көрет ж.б.);
- гигиена эрежелерин билет;
- суу менен абанын касиеттерин билет;

- буюмдун үч абалы (суунун мисалында) тууралуу билет;
- «глобус» жана «карта» эмне экенин, эмне үчүн керектигин билет;
- айрым өсүмдүктөрдүн аттарын билет;
- есүмдүктүн есүүсү үчүн зарыл шарттарды билет;
- даректарды, бадалдарды атайт жана айырмалайт (кабыгы, жалбырагы, түшүмү боюнча);
- «гербарий» эмне экендигин, аны кантип түзүүнү билет;
- мезгилдик кубулуштардын белгилерин билет жана атайт;
- сутканын убактысын; жуманын күндөрүн; айлардын аттарын; жыл мезгилдерин билет жана атайт;
- үй жаныбарларынын жана жапайы жаныбарлардын, алардын балдарынын аттарын билет;
- жапайы жаныбарларды үй жаныбарларынан айырмалаган негизги белгилерди билет жана атайт;
- деңиз жаныбарлары, балыктар тууралуу жана «аквариум» эмне экенин билет;
- коопсуз жүрүм-турум эрежелерин (жолдо, тиричиликте, өзгөчө кырдаалдарда) билет.

«Кеп өстүрүү жана көркөм адабият» боюнча программа

Предметтин максаттары жана милдеттери

Эне тил баланы төрөлгөндөн баштап емүр бою коштоп жүрмөкчү. Ошондуктан элибизде бөшик ыры ырдалып, ага чоң маани бөрилген. Анын максаты төрөлгөндөн баштап баланын жан дүйнөсүне эне тилдин бай керкемдүгүн, кереметин сиңирүү болуп саналат.

Эне тил баланын жан дүйнөсүнүн ачкычы болуу менен анын дүйне таанымы, руханий дүйнесүнүн калыптануусу эне тил аркылуу ишке ашат. Эне тил аркылуу анын ой жүгүртүүсү, дүйнөгө болгон көз карашы калыптанат. Ошол элө учурда ой жүгүртүүнүн есүшү баланын тилинин өркүндөшүне алып келет.

Кеп өстүрүү жана көркем адабият предметинин негизги максаты балдардын оозеки кебин жана пикирлешүү маданиятын естүрүү болуп саналат. Ал эми предмет боюнча

негизги милдеттер балдардын сез байлыгын естүрүү, аларда кептин грамматикалык жактан туура түзүлүшүн калыптандыруу, кепти туура айтууга кенүктүрүү, алардагы байланыштуу кепти калыптандыруу (диалог жана монолог), балдарды көркем-адабий чыгармаларды кабыл ала билгенге үйретүү, алардын езүне болгон ишенимин бекемдеп, өз алдынчалуулугун, чыгармачылыгын естүрүү аркылуу ишке ашырылмакчы.

Сөз байлыгын өстүрүү. Балдардын таанып-билүү езгечөлүктерүн эске алуу менен турмуштук зарыл сөз байлыгын калыптандырууну кездейт. Баланын кебинде күчетме, салыштыруу маанисиндеги сөздөрдү, синонимдерди, антонимдерди пайдалануусу эске алынат.

Кептин грамматикалык жактан туура түзүлүшүн калыптандыруу кепте сездердү маанисине ылайык туура пайдалануну, сүйлемдердү туура кура билүүнү камтыйт. Кепчүлүк учурда балдар сүйлөмдүн курулушу тууралуу грамматикалык толук билимге ээ болбосо да, алар башкаларды тууроо, турмуштук тажрыйбасын пайдалануу аркылуу туура сүйлей алышат, айрым учурда туура эмес сүйлеп алган учурларын кайра оңдошот. Мына ушул эле тажрыйбанын натыйжасында алар кээде ката да кетиришет. Анткени чоң адамдар дайыма эле эрежелерди сактап туура сүйлей бербейт эмеспи. Ошондуктан педагог балдарды туура, керкем сүйлөөгө кызыктырып, колдоп турушу кажет.

Кепти туура айтууга көнүктүрүү, кепти туура уга билип, туура сүйлеенү, кебинде сөздерге басымды туура коё билип, интонацияны, мимиканы ж.б. талапка ылайык пайдаланып, көркем сүйлей билүүнү езүнө камтыйт.

Байланыштуу кепти өстүрүү диалогдук жана монологдук кепти естүрүү аркылуу ишке ашат. Диалог бул курактагы балдардын руханий енүгүүсү үчүн зор роль ойнойт. Анткени диалог, эки тараптуу кеп аркылуу баланын ой жүгүртүүсү, кеби калыптанат.

Баланын инсанынын енүгүшүндө керкөм адабият өзгөчө ролду ойнойт. Ал балдардын кебин естүрүү менен алардын жан дүйнесүнүн өнүгүшүгө, инсанынын калыптанышына, эстетикалык, көркем табитинин есүшүне, керкөм адабияттын езгечелүктерү тууралуу түшүнүктөрге ээ болушуна жардам берет, китеп окууга болгон кызыгуусун арттырат.

Кеп естүрүү жана керкөм адабият предметин етүүде аны башка предметтер менен байланыштыруу мүмкүнчүлүгү арбын. Айрыкча, музыкалык чыгармаларды колдонуу зарылчылыгы чоң. Анткени музыка бул программада езүнчө предмет катары киргизилген эмес.

Мектепке даярдоо топторундагы кеп өстүрүүнүн жана көркөм адабияттын өзгөчөлүктөрү:

- Диалогго жана диалог түрүндегү тексттерге кеп көңүл бурулат. Анткени диалог, эки тараптуу кеп аркылуу баланын ой жүгүртүүсү, кеби калыптанат;
- Балдардын курактык, эстетикалык, керкөм деңгээлин эске алып, текст менен иштеенүн женөкей ыкмалары кеңири колдонулат;

- Буюмдардын, жер-суу аттарынын келип чыгышына байланыштуу кызыктуу окуяларга кеңүл бурулат;
- Изденүүчүлүк, ез алдынчалуулук, ез күчүне ишенүү жана чыгармачылык;
- Балдардын өзүне болгон ишенимин бекемдеп, аларды изденүүгө, өз алдынчалыкка, чыгармачылыкка шыктандыруу зор мааниге ээ болот;
- Зарылчылыгына жараша музыкалык чыгармаларды пайдалануу зарыл, анткени бул предмет музыка сыяктуу эле балдардын эстетикалык, керкем табитин калыптандырууга багытталган.

«Кеп өстүрүү жана көркөм адабият» боюнча окуу планы

Болжолдуу тематикалык план

№	Мазмуну	Сааттардын саны
1	**Саламатсыңбы, мектебим!** Мектеп жана класс/тайпа менен таанышуу; Мугалим менен таанышуу; Классташтары, жаңы достор менен таанышуу.	2
2	**Менин үй-бүлөм.** Өзү, үй-бүлөсү тууралуу баарлашуу; Туугандары тууралуу сүйлөшүү; (үй-бүлелүк альбом же сүреттөрдү пайдалануу). Үй-бүлөлүк майрамдар, каада-салт, адаттар тууралуу маектешүү. Ч. Айтматовдун «Чыпалак бала» чыгармасын окуу. Байтемир Асаналиевдин «Апам жакшы баары бир» ырын окуу (бул ырга обон чыгарылган, обону – Шарипа Кемелгазиеваныкы).	2
3	**Менин үй-бүлөм.** Үй-бүлелүк майрамдар тууралуу маектешүү. «Чамгыр» жомогун окуу жана драмалаштыруу.	2
4	**Күз.** Күз тууралуу баарлашуу; «Кандай эле, кандай болуп калды» дидактикалык оюну (бак-даректар жашыл эле – саргарып калды, мурда кичирээк болсо, эми андан чоңураак, бутактары ичкерээк болсо, жоонураак болуп калды ж.б. Абзий Кыдыровдун «Жалгыз алма» ырын окуу. Исабек Токтогуловдун «Дарбыз» аттуу ырын окуу.	2
5	**Күзгү айлар.** Күз айлары тууралуу маектешүү. «Күз айлары» дидактикалык оюну. Аалы Токомбаевдин «Кайсы кез» ырын окуу. «Кыргыз жазуучулары – балдарга», «Китеп дүйнесүнө саякат» сериялларынан күз, эмгек, бышыкчылык тууралуу чыгармаларды окуу.	2
6	**Жашылча-жемиштер.** «Укмуштуу баштык» дидактикалык оюну. Муса Жангазиевдин жашылча-жемиштер тууралуу ырлар сериялларынан окуу.	2

7	Жашылча-жемиштер тууралуу табышмактар; «Биз жашылча-жемишпиз» дидактикалык оюну. «Кыргыз жазуучулары – балдарга», «Китеп дүйнесүнө саякат» сериялarынан жашылча-жемиштер тууралуу чыгармаларды окуу.	2
8	Оюнчуктар. «Менин сүйүктүү оюнчугум» маектешүүсү. Таяныч сездерду пайдалануу менен, сүйүктүү оюнчук тууралуу кызыктуу окуяларды айтуу, ойлоп табуу. Сооронбай Жусуевдин «Оюнчуктар» чыгармасын окуу.	2
9	Үй жаныбарлары жана канаттуулар. Терт аяктуу досторум. Акбар Рыскуловдун «Музоо капты» ырын окуу. Үй жаныбарлары жана үй канаттуулары тууралуу маектешүү.	2
10	Үй канаттууларынын балапандары жана үй жаныбарларынын балдары. Үй жаныбарларынын аттарын, балдарынын аттарын атоо: кой-козу, уй-музоо, ж.б. Аларды сыпаттап, мүнөздөмө берүү. «Ким адашып калды?» дидактикалык оюну, жаныбарлардын балдарын табалы, алардын аттарын атоо. Муса Жангазиевдин «Чымчыктарды сактайлы», Алыкул Осмоновдун «Чыйырчык» ырын окуу. «Кыргыз жазуучулары - балдарга», «Китеп дүйнөсүнө саякат» сериялarынан үй жаныбарлары жана үй канаттуулары, алардын балдары тууралуу чыгармаларды окуу.	2
11	Жапайы жаныбарлар жана канаттуулар: Алар кайда жашашат, эмне менен тамактанышат, адамдар үчүн алардын пайдасы барбы? Пикирлешүү. Чакан топтордо иштее. “Биз аны билебиз”, “Кайсынысы ашыкча” дидактикалык оюндарын өткөрүү. Лев Толстойдун “Карышкыр менен эчки” чыгармасын окуу. Жапайы жаныбарлар менен канаттууларга байланыштуу табышмактарды окуу.	2
12	Курт-кумурскалар. Алар тууралуу пикирлешүү. Алыкул Осмоновдун курт-кумурскалар тууралуу «Чымын-чиркей ырлары» сериясынан ырларды окуу. Аалы Токомбаевдин «Аары» аттуу чыгармасын окуу. Жолон Мамытовдун «Кумурска» аттуу ырын окуу. Курт-кумурскалар тууралуу маектешүү. Алардын кандай пайдасы жана зыяны бар?	2
13	Кыш. Кыш айлары. Кыш тууралуу пикирлешүү. Жаратылыш көрүнүштөрүн салыштыруу жана айырмалоо. Таяныч сүрөөлор боюнча аңгеме түзүү. Абдылда Карасартовдун «Кыш» аттуу ырын окуу. Кыш тууралуу сүреттерду кароо.	2
14	Кыш тууралуу табышмактарды табуу, кыш тууралуу макал-лакаптар. «Аяз ата тууралуу жомок жаратабыз» дидактикалык оюну. Байтемир Асаналиевдин «Үшүйт деп…» аттуу ырын окуу.	2
15	Кышкы кеңүл ачуулар. Таза абада кар менен ойноо, кар кишини жана кар сарайды куруу, чана тебүү.	2
16	Жаратылыш кубулуштары	2

17	Жаратылыш кубулуштары	2
18	Идиш-аяктар жана тамактар. Маектешүү. Идиш-аяктардын түрлерү тууралуу сүйлешүү. «Даамдап керүп билели» дидактикалык оюну (туздуу, ачуу, кычкыл, таттуу, даамдуу). «Эмнеден жасалган» дидактикалык оюну. Сездердү түзүү: айнек-айнектен, жыгач-жыгачтан, темир-темирден ж.б.). «Азык-түлүк дүкөнү» сюжеттик-ролдук оюну.	2
19	Идиш-аяктар жана тамактар. Маектешүү. Идиш-аяктардын түрлерү тууралуу сүйлешүү. «Даамдап керүп билели» дидактикалык оюну (туздуу, ачуу, кычкыл, таттуу, даамдуу). «Эмнеден жасалган» дидактикалык оюну. Сездердү түзүү: айнек-айнектен, жыгач-жыгачтан, темир-темирден ж.б.). «Азык-түлүк дүкөнү» сюжеттик-ролдук оюну.	1
20	Эмеректер жана тиричилик техникасы. «Үйүбүздө эмне бар» дидактикалык оюну. Сездердү түзүүнү үйретүү: жыгач-жыгачтан, темир-темирден, пахта-пахтадан, жүн-жүнден ж.б.). Жомок жаратабыз. Тиричилик буюмдары тууралуу жомокторду ойлоп табуу.	2
21	Транспорт, анын түрлөрү, пайдасы тууралуу пикирлешүү «Транспорт» дидактикалык оюну. «Бул белги эмнени билдирет» оюну. Таяныч сөздөрдү пайдаланып, транспорт тууралуу аңгеме жаратуу.	2
22	Ден соолук жана коопсуздук. Сүрөттөрдү пайдаланып, коопсуздук эрежелери тууралуу маектешүү. Лев Толстойдун «Өрт ечүргүч иттер» чыгармасын окуу.	2
23	Бакубат жашоо образы: гигиена жана денени чыңдоо. Корней Чуковскийдин «Мойдодыр» («Тешилгиче таза жуу)» чыгармасын окуу.	2
24	Жаз жана жаз айлары. Жаратылыш көрүнүштөрүн салыштыруу жана айырмалоо. Таяныч суроолор боюнча аңгеме түзүү. Байтемир Асаналиевдин «Гүлдер» аттуу чыгармасын окуу. Касым Тыныстановдун «Жаз» аттуу ырын окуу.	2
25	Жаз. Жаз тууралуу сүрөттөрдү кароо, эрте жаз менен кечки жазды салыштыруу; Тоголок Молдонун «Жаз» аттуу ырын окуу. «Нооруз» майрамы. Нооруз тууралуу маектешүү. Нооруз тууралуу кыска ырларды жаттоо.	2
26	Кийим жана бут кийим. Кездеменин жана кагаздын касиеттери менен таанышуу. «Кийим эмнеден жасалат» дидактикалык оюну. «Кийим дүкөнү» оюну. «Куурчакты кийинтебиз» дидактикалык оюну (башынан баштап бутуна чейин).	2

27	Каада-салт менен адаттар. Үй-бүлелүк каада-салт менен адаттар. Бешик той. Алыкул Осмоновдун «Бешик ыры», элдик ырларды окуу. Башка элдердин каада-салттары жана адаттары.	2
28	Каада-салт менен адаттар. Тушоо той. Тушоо тойго, балдардын келечегине байланыштуу чыгармалар. Шарипа Кемелгазиеванын «Чоңойгондо ким болом» ырларын окуу. «Улууга – урмат, кичүүгө – ызат» макалы тууралуу маектешүү. Башка элдердин каада-салттары жана адаттары.	1
29	Өсүмдүктөр дүйнесү. Өсүмдүктөр тууралуу пикирлешүү. Биз жашаган жердеги өсүмдүктөр, алардын пайдасы аттуу темада маектешүү. Кызыл китеп деген эмне? Кызыл китепке кирген өсүмдүктөр. Сооронбай Жусуевдин «Байчечекей» ырын окуу. Бул ырга обон чыгарылган, обонунун автору – Шарипа Кемелгазиева.	2
30	Менин шаарым (айылым). Менин үйүм, кечем, мектебим, өлкем. Муса Жангазиевдин «Фрунзе шаары» ырын окуу. Аалы Токомбаевдин «Кышта» аттуу ырын окуу.	2
31	Мекеним – Кыргызстан. Кыргызстандын гимни, желеги жана герби. «Мекеним – алтын бешигим». Сайнидин Ишеновдун «Мекеним» китебинен ырларды окуу. Сүреттөрдү пайдаланып Кыргызстан тууралуу аңгеме жаратуу.	2
32	Мекеним – Кыргызстан. Кыргызстандын атактуу, кооз жерлери. Мекен тууралуу макал-лакаптар. Семен Чуйковдун «Менин Кыргызстаным» сериясынан сүреттерду көрүү. «Бала шаарды кантип сактап калды» аттуу кыргыз эл жомогун, Токтогул Сатылгановдун «Менин элим» чыгармасын окуу.	2
33	Жай келе жатат!	1
34	Өтүлгөн материалдарды кайталоо. Мектепке даярданабыз.	1
	Бардыгы	***64***

Окуу жылынын аягына карата базалык күтүлгөн натыйжалар

1. ***6 жаштагы баланынын окуудагы аракеттери жана жетишкендиктери:***

- китеп окууга болгон кызыгуусу калыптанат;
- китепти тандоого карата өз ою болуп, ага карата пикирин билдире алат;

- китепке аяр мамиле кылууну билет;
- башкалар менен аңгемелешүүдө езүн кандай алып жүрүү туура болору тууралуу түшүнүгү болот;
- сылык жана одоно мамиле эмне экендигин билет;
- мектептеги күнүмдүк эрежелерди сактайт;
- сабак учурунда езүн кандай алып жүрүү туура болорун билет;
- ез алдынча жана башка балдар менен бирге чакан топтордо, класс/тайпа боюнча биргелешип иштей алат;
- башкалар менен алака-мамиле түзүп, досторду тандай алат;
- дос, душман, жакшы, жаман тууралуу түшүнүгү, өз пикири болот;
- жекече, иштей алат;
- мектеп буюмдарына этияттык менен мамиле кылат;
- башкаларга суроо бере алат жана езү суроолорго жооп берет;
- женекөй себеп-натыйжага байланыштуу Эмне үчүн? деген суроолорго жооп бере алат;
- женекөй чыгармаларды каармандары, келемү, кызыктуулугу боюнча салыштыра алат;
- мурда аткарылган иш-аракеттердин негизинде ага окшош, тааныш болгон жаңы иш-аракеттерди аткара алат;
- женекөй тапшырмаларды ез алдынча аткара алат.

2. ***6 жаштагы баланын предметтик билимдери, билгичтиктери жана көндүмдөрү***

Сөз байлыгын өстүрүү боюнча:

- ез оюн билдирүү үчүн жетиштүү сез байлыгына ээ болот;
- сабакта өтүлгөн, күнделүк турмушта пайдаланган жаңы сөздердү ездөштүре алат;
- мурда пассивдүү колдонгон сездердү кырдаалга жараша активдүү колдоно билет;
- синонимдердин, антонимдердин маанисин түшүнөт жана кебинде колдоно алат.

Кептин грамматикалык жактан туура түзүлүшүн калыптандыруу боюнча:

- кебинде сүйлемдердү грамматикалык жактан туура кура билет;
- туура эмес сүйлеп алганын сезип, куруп алган сүйлемдерүн оңдоп кете алат;
- грамматикалык каталарга сын көз карашта мамиле жасайт;
- этиштен адистиктин аталышын айта алат (куру– курулушчу);
- сүйлегендө жөнөкөй жана татаал сүйлөмдөрдү кура алат.

Кепти туура айтууга көнүктүрүү боюнча:

- колдонгон сөздерүнүн маанисин аңдап-түшүнөт;
- одоно, адабий жактан туура эмес (диалект, жаргон) сөздердүн маанисин аңдап-түшүне билет;
- башкаларга сылык кайрылып, үнүн кетербестен, баарлаша алат;
- синонимдердин, антонимдерди кебинде колдонот.

Байланыштуу кепти калыптандыруу (диалог жана монолог) боюнча:

- суроолорду туура берип, суроолорго жооп бере алат;
- пикирлешүү учурунда маектешип жаткан адамын уга алат;
- курагына ылайык күлкүлүү окуяларды айта алат;
- кебинде синонимдерди, антонимдерди, күчөтмө сездердү пайдаланат;
- сүреттөрдүн негизинде сүйлөп, женекей сюжеттерди кура алат.

Көркөм-адабий чыгармаларды кабыл ала билүү боюнча:

- каармандарга мүнездөме бере алат;
- чакан адабий тексттердин мазмунун көркем, ырааттуу түрдө айтып бере алат;
- керкөм тексттердин маанисин айтып, аларга карата өз пикирин билдире алат;
- тексттерди окууда интонацияга маани берет;
- тексттеги каармандарга, алардын кылык-жоруктарына, жүрүм-турумуна карата пикирин билдире алат.

Предметтин максаттары жана милдеттери

Сабат ачуу предметинин негизги максаты балдардын сабатын ачып, женөкөй сөздөрдү, сүйлөмдөрдү окуй алууга жетиштирүү менен алардын графикалык жазуу көндүмдөрүн еркүндөтүп, езүнө болгон ишенимин бекемдеп, чыгармачылыгын, өз алдынчалуулугун естүрүү болуп саналат. Ал эми предмет боюнча негизги милдеттер тыбыштарды өзүнче жана сезде уга билүүгө, аларды айырмалоого жана аларга талдоо жасай алууга үйретүү, сүйлөмдү сөздерге, сөздү муундарга, муундарды тыбыштарга белүп, кайра жыйноого жетиштирүү, сездердү, жөнекөй сүйлемдердү окуй алууга жетиштирүү, баланын колун жазууга көнүктүрүү, балдардын езүне болгон ишенимин бекемдеп, ез алдынчалуулугун, чыгармачылыгын өстүрүүчү кенүгүүлердү, иш-аракеттерди аткартуу аркылуу ишке ашырылмакчы.

Бул куракгагы балдардын сабатын ачуу алардын таанып-билүү мүмкүнчүлүгүн естүрүү менен балдардын ар тараптуу енүгүүсүнүн негизин түзөт. Сабат ачууда аны башка предметтер менен жуурулуштурууга, ал боюнча сабактарды оюн түрүнде еткөрүү үчүн зор мүмкүнчүлүктер бар.

Бул предметте балдарды тыбыштар, тамгалар менен тааныштыруу ирети тыбыштардын турмуштагы маанисине, тамгалардын элесинин бири-бирине окшоштугуна, жакындыгына негизделди. Мындай ыкма балдардын тамгаларды айырмалоого, салыштырууга, билүүгө болгон жөндемүн арттырып, тамгаларга байланыштуу кенүгүүлөрдүн, оюндардын негизинде алардын өз алдынчалуулугу, чыгармачылыгы жана езүне болгон ишеними артмакчы.

Тамгалардын элесине негизделген ыкма боюнча иштелип чыккан усулдук топтом «Кызыктуу ынтымак тамгалар» (КЫТ), авторлору – М. Жигитова, А. Токтомаметов, Б. Субанова) деген ат менен Кыргыз Республикасынын Президентинин администрациясына караштуу Долбоорлорду башкаруу белүмү тарабынан «Кенже куракгагы балдарды жамааттын деңгээлинде енүктүрүү» долбоору аркылуу басылып чыгып, жер-жерлердеги бакча тарбиячыларынын жана окумуштуулардын жылуу колдоосуна ээ болгон. Бул топтом тууралуу маалымат усулдук колдонмодо кецири берилмекчи.

Албетте, сабат ачуу боюнча материалдарды шартка жараша педагогдун өз издеөсүне туура келет, аларды алууда мүмкүнчүлүктүн болушунда «КЫТ» топтомунун өзгөчелүктерүн колдонууга болот.

6 жаштагы балдарды окутуунун негизги маселелери:

- Материалдарды етүүде кептик байланышка өзгөчө басым жасалат. Ал эми грамматикалык эрежелер тууралуу сез кылууда ал эрежелердин келип чыгуу зарылдыгына көп көңүл бурулат;

- Ар бир тыбышка, тамгага тиешелүү материалдарды өтүү ошол тыбыштан, тамгадан эмес, аларга байланыштуу болгон кеп өстүрүүдөн, кызыктуу окуялардан башталышы зарыл. Бул багытта тематикалык планга Тил эмне үчүн керек?

- Тыбыштын, тамганын келип чыгышы. Тыныш белгилердин зарылдыгы канчалык? Тыбыш мурда жаралганбы же тамгабы? Баш жана кичинекей тамгалар эмне үчүн керек? деген сыяктуу материалдар киргизилди;

- Тамгаларды берүү иретин аныктоодо алардын элесинин окшоштугу, жакындыгы эске алынды («КЫТ» топтому). Тамгалардын элеси менен иштеө балдар үчүн кызыктуу жана алардын өз алдынчалуулугун, езүнө болгон ишенимин калыптандырып, чыгармачылыгын арттырууга зор салым кошот. Тамгалардын элесин турмуштан табуу, ар кандай буюмдардын жардамы менен алардын элесин жаратуу жана ездерүнүн «тамга боло калышы» алар үчүн абдан кызыктуу болуп, аларды изденүүгө түртүп, чыгармачылыкка шыктандырат;

- Элеси окшош тамгаларды өтүүдө үнсүз, үндүү айкалышын дайыма колдонуу керек. Мисалы, «к» тамгасынын элеси керсетүлүп жатса, ага үндүү тамгаларды кошуп айтып, ачык муун түзүү иш-аракети дайыма эсте болушу абзел;

- Окуу программасында музыка предмети болбогондуктан, мүмкүнчүлүктүн болушунча балдардын курактык езгечелүктөрүн туура келген музыкалык чыгармаларды пайдалануу зарыл.

«Сабат ачуу» программасынын окуу планы

Болжолдуу тематикалык план

№	Мазмуну	Сааттардын саны
1	Пикирлешүү. Тил эмне үчүн керек? Оозеки жана жазуу кеби	2
2	Сез жана сүйлем. Тыныш белгилердин зарылдыгы канчалык?	2
3	Муун, анын түрлөрү	1
4	Тыбыштар. Үндүү жана үнсүз тыбыштар. Созулма үндүүлөр	2
5	Үндүү тыбыштар. Тыбыштардын музыкалуулугу	1
6	Үнсүз тыбыштар. Жумшак жана каткалаң үнсүз тыбыштар	2
7	Муунда үнсүз жана үндүү тыбыштардын катар көлиши	2
8	Өтүлгөн материалдарды жалпылоо жана кайталоо	1
9	Басымдын мааниси. Үндөшүү талабы	1

10	Тыбыштык талдоо	2
11	Тыбыш жана тамга. Тыбыштын жана тамганын келип чыгышы. Тыбыш мурда жаралганбы же тамгабы? Алардын келип чыгышы боюнча оюндар	2
12	Тыбыш жана тамга. Баш жана кичинекей тамгалар, алар эмне үчүн керек?	1
13	А тыбышы жана А а тамгасы	2
14	Созулма Аа аа тыбышы жана тамгасы	1
15	Өтүлген материалдарды жалпылоо жана кайталоо	1
16	О тыбышы жана О о тамгасы	2
17	Созулма Оо оо тыбышы жана тамгасы	1
18	Ө тыбышы жана Ө ө тамгасы	2
19	Созулма Өе ее тыбышы жана тамгасы	1
20	Ю тамгасы. Ёттошкон тамга деген эмне?	2
21	Тамгалар менен оюндар. Өтүлген материалдарды жалпылоо жана кайталоо	1
22	П тыбышы жана П п тамгасы	2
23	К тыбышы жана К к тамгасы	2
24	Н тыбышы жана Н н тамгасы	2
25	Ң тыбышы жана ң тамгасы	2
26	Ж тыбышы жана Ж ж тамгасы	2
27	Ч тыбышы жана Ч ч тамгасы	2
28	Тамгалар менен оюндар. Өтүлген материалдарды жалпылоо жана кайталоо	1
29	А тыбышы жана А а тамгасы (А баш тамгасынын элесине басым жасалат) Л тыбышы жана Л л тамгасы	2
30	М тыбышы жана М м тамгасы	2
31	Д тыбышы жана Д д тамгасы	2
32	У тыбышы жана У у тамгасы	2

33	Созулма Уу уу тыбышы жана тамгасы	1
34	Ү тыбышы жана Ү ү тамгасы	2
35	Созулма Үү үү тыбышы жана тамгасы	1
36	Тамгалар менен оюндар	1
37	Өтүлгөн материалдарды жалпылоо жана кайталоо	1
38	Т тыбышы жана Т т тамгасы	2
39	Б тыбышы жана Б б тамгасы	2
40	Г тыбышы жана Г г тамгасы	2
41	Ы тыбышы жана Ы ы тамгасы	2
42	ь,ъ тамгасы	1
43	Тамгалар менен оюндар	1
44	Өтүлгөн материалдарды жалпылоо жана кайталоо	2
45	С тыбышы жана С с тамгасы	2
46	Э тыбышы жана Э е тамгасы	2
47	Созулма Ээ ээ тыбышы жана тамгасы	1
48	Ё тамгасы	1
49	Х тыбышы жана Х х тамгасы	1
50	Тамгалар менен оюндар. Өтүлгөн материалдарды жалпылоо жана кайталоо	1
51	И тыбышы жана И и тамгасы	2
52	Й тыбышы жана Й й тамгасы	1
53	Ш тыбышы жана Ш ш тамгасы	1
54	Щ тыбышы жана Щ щ тамгасы	1
55	Ц тыбышы жана Ц ц тамгасы	1
56	Тамгалар менен оюндар. Өтүлгөн материалдарды жалпылоо жана кайталоо	1
57	З тыбышы жана З з тамгасы	2

58	В тыбышы жана В в тамгасы	2
59	Р тыбышы жана Р р тамгасы	1
60	Ф тыбышы жана Ф ф тамгасы	1
61	Я тамгасы. Ёттошкон тамгаларды жалпылоо	1
62	Тамгалар менен оюндар. Өтүлгөн материалдарды жалпылоо жана кайталоо	1
63	Жалпы материалдарды кайталоо	2
	Бардыгы	***96 саат***

Окуу жылынын аягына карата базалык күтүлгөн натыйжалар

1. ***6 жаштагы баланын окуудагы аракеттери жана жетишкендиктери:***

- окууга болгон кызыгуусу калыптанат;
- мектептеги күнүмдүк эрежелерди сактоону билет;
- сабак учурунда кандай отуруу, езүн алып жүрүү туура болору тууралуу түшүнүгү болот;
- башка балдар менен биргелешип иштегенди билет;
- башкалар менен алака-мамиле түзүп, досторду тандай алат;
- жекече, чакан топтордо, жалпы иштей алат;
- мектеп буюмдарына этияттык менен мамиле кылат;
- башкаларга суроо берип, езү суроолорго жооп бере алат;
- женекей себеп-натыйжага байланыштуу Эмне үчүн? деген суроолорго жооп бере алат;
- жаман-жакшы тууралуу ез пикири болот;
- буюмдарга, окуяларга карата ез пикирин билдирет;
- педагогдун курагына, мүмкүнчүлүгүне ылайык берген керсетмелерүн аткарат;
- мурда аткарылган иш-аракеттердин негизинде ага окшош, тааныш болгон жаңы иш-аракеттерди аткара алат;
- женекей тапшырмаларды ез алдынча аткара алат.

2. ***6 жаштагы баланын предметтик билимдери, билгичтиктери жана көндүмдөрү:***

- үндүү жана үнсүз тыбыштарды айырмалап, аларды фишкалардын жардамы менен белгилей алат;
- жумшак жана каткалаң үнсүз тыбыштарды айырмалап, фишкалар мөнен белгилейт;
- тыбыштык талдоо жасайт;
- кыска жана созулма үндүүлөрдү айырмалай алат;
- сездегү, кептеги тыбыштарды угуп, белүп керсетө алат;
- тыбыштын жайгашуу ордун аныктайт;
- тыбыш менен тамганын жакындыктарын жана айырмачылыктарын талдай алат;
- тамга таанып, сездөрдү, жөнекөй сүйлемдөрдү окуйт;
- сөздөрдү муунга бөлүп, муундардан сөз курай алат;
- сез менен сүйлемдүн карым-катышын жана айырмасын билет;
- калемди, калем сапты, кыл калемди туура кармаганды билет;
- штрихтер менен чийүүдө, сүрөттөрдү боёдо колун башкара алат;
- тамгалардын элементтерин жаза алат.

«Жөнөкөй математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу (ЖМТК) /Конструкциялоо» программасы

Предметтин максаттары жана милдеттери

Математика 6 жаштан балдарды мектепке даярдоодо негизги багыттардын бири болуп саналат. Женөкей математикалык түшүнүктердү калыптандыруу (ЖМТК) программасынын максаты – акыл-эс жендөмдүүлүгүн, чыгармачыл активдүүлүктү, калыптандыруу, кругозорду естүрүү, баланын интеллектин жана жеке сапаттарын өстүрүү. Математика боюнча сабактарда балдар кептүк, сан, келем жана предметтердин формасы тууралуу женекөй билимдерге ээ болот, убакытка жана мейкиндикке ориентир алганды үйрөнет. Алар эсептее, түз жана келемдүү объектилерди шарттуу ченемдердин жардамы менен ченеө кендүмдерүне ээ болушат, чоңдук, бүтүн жана белүктөрдүн ортосундагы сандык катыштарды аныкташат. Башталгыч

математикалык түшүнүктөрдү 6 жаштагы балдарда калыптандыруу, балдардын математикалык практикалык билимдерди жана билгичтиктерди (эсептөө кендүмдерү, женекей математикалык иш-аракеттерди аткаруу ж.б.) ездөштүрүүсүне жана аларды ар тараптуу өнүктүрүүгө багытталган.

Коюлган максатка жетүү төмөнкү милдеттерди чечкенге жардам берет:

- женекөй математикалык түшүнүктердү калыптандыруу;
- активдүү кепке математикалык терминдерди кошуу;
- балдарда конструкциялоонун негиздерин өнүктүрүү;
- логикалык жендемдүүлүктердү өстүрүү;
- керүү жана угуу эс-тутумун енүктүрүү;
- образдуу ой жүгүртүүнү калыптандыруу;
- талдап, салыштырып, жалпылап, топтоштура билүүнү калыптандыруу;
- чыгармачыл активдүүлүктү калыптандыруу;
- мектепке ийгиликтүү даярдануу үчүн зарыл билимдерди, билгичтиктерди жана кендүмдөрдү калыптандыруу.

ЖМТКнын билим берүү милдеттерин ишке ашыруу балдардын математикалык ишмердигинин эки түрүн билдирет:

Математикага чейинки: – салыштыруу; – теңдөе; – комплектилее; – логиканын жана математиканын элементтери.	***Математикалык:*** – эсептее; – ченее; – чыгаруу.
Программанын милдеттерин ишке ашыруу усулдары жана ыкмалары: – практикалык (оюн); – эксперимент жасоо; – моделдее; – өзгертүп түзүү; – конструкциялоо; – калыбына келтирип түзүү.	***Балдардын ишмердигин уюштуруу формасы:*** – жекече-чыгармачыл ишмердик; – чакан топтогу (6 балага чейин) чыгармачыл ишмердик; – окуу-оюн ишмердиги (таанып билүү оюндары, сабактары); – физминуткалар.

Өнүктүрүүчү оюндарды уюштуруу формалары: – математикалык оюн-зооктор; – тегиздикте моделдөөгө карата оюндар; – баш катырма оюндар; – кроссворддор; – тамаша тапшырмалар; – ребустар.	***Дидактикалык оюндар:*** – сенсордук; – моделдее мүнезүндөгү; – балдарды окутуу үчүн педагог атайын ойлоп тапкан оюндар.

«Мектепке чейинки билим берүү жана баланы каroo» мамлекеттик стандартынын негизинде иштелип чыккан ЖМТК боюнча программа биринчи класстагы «Математика» предметинин теменкү бөлүмдерү боюнча куррикулумунун предметтик компетенцияларынын ырааттуулугун билдирет:

Көптүк. Балдарды көптүктү бириктирүү, толуктоо, көптүктүн туура бөлүгүнен алуу операцияларына жана кептүктер терминдерин, көптүктүн элементтерин ажырата алуу билгичтигине, ошондой эле аларды пайдаланганга көнүктүрүү. Көптүктү аталган сандагы топторго белүштүргенге үйретүү.

Сан жана эсеп. Жыйырманын чегинде эсептее кендүмдерүн балдарга сиңирүү. Угуп саноо, сезип саноо, кеп сандан аталган сандагы буюмдарды алуу (көзүн ачып жана жумуп). Бирдей жана ар башка буюмдарды саноо билгичтигин енүктүрүү.

Чоңдук. Салмакты сезүүсүн жана кез ченемин өнүктүрүү үчүн балдарды айланадагы буюмдардын узундугун, туурасын, бийиктигин, суюк жана куюлма нерселерди (шарттуу ченемдин жарамы менен) ченегенге үйретүү.

Геометриялык фигуралар. Геометриялык фигуралар тууралуу балдардын түшүнүгүн кеңейтүү: үч бурчтук, квадрат, түз бурчтук, көп бурчтук, тегерек, сүйрү (овал), шар; аларга мүнөздүү белгилерди түшүнүүсүн калыптандыруу; бул геометриялык фигуралардын аттарын кебинде бекемдөө. Бир канча үч бурчтуктан түрдүү кеп бурчтуктарды, тегеректин белүктөрүн түздүрүп, аларды формасы боюнча топторго белдүрүп, балдардагы буюмдардын формасын езгертүүге болгон жендемдү өнүктүрүү.

Мейкиндикте ориентир алуу. Балдардагы езүнүн айланасындагы буюмдардын жайгашкан жерин аныктай билүүсүн жана тескери жактарын табуу билгичтигин өнүктүрүү: оңдо - солдо, жогоруда – ылдыйда, жогорку жана төменкү бурчтар; баракtын ортосу; баракtагы керсөтүлген жерге бир нерсени жайгаштыруу.

Убакытка багыт (ориентир) алуу. Убакыт тууралуу балдардын түшүнүктерүн енүктүрүү: сутка ичиндеги убакыт; сездердү туура пайдалануу: кечээ, бүгүн, эртең; жума ичиндеги күндердү, алардын иретин аныктаганга үйретүү. Сутканын белүктерүнүн мисалында убакытты сезүүсүн енүктүрүү.

Конструкциялоо. Балдарды даяр үлгү менен иштегенге үйрөтүү; кагаздан келемдүү фигураларды түзүү; бир фигурадан башкасын жасоо; форманы бир канча тең белүктерге бөлүү, ал эми белүктөрдөн бүтүн форманы чогултуу; баракты эки, терт, ар кандай багыттарда бүктөө; жаратылыш матөриалдарынан ар кандай буюмдардын моделин түзүп, даярдоого тартуу; кагазды бүктее, ороо аркылуу түрдүү нерселерди жаратуу. Предметти конструкциялоону практикалык багыттан туруп талдоого балдарды көнүктүрүү (формалардын, өлчөмдөрдүн, бөлүктөрдүн ордунун шайкеш келүүсүн аныктоо). Балдарды жаратылыш материалдарынан адамдардын, жаныбарлардын, канаттуулардын фигураларын жасаганга, образга керкөмдүк бергенге үйретүү.

6 жаштагы балдарды математиканын негиздерине окутуп жатып, педагог чыгармачылыгын керсетөт жана окутуу процессин алектендирүүчү оюндар, оюн кенүгүүлерү менен байытат, окуу процессин баланы өзүне тартып тургандай жана кызыктуу кылат. Өзүнүн мазмуну жана формасы боюнча оюндар жана оюн көнүгүүлөрү ар кандай болушу мүмкүн, бирок алар балдардын сандардын көптүгүн жана геометриялык фигураларды ажыратуу, белүп керсетүү, атоо боюнча тажрыйбасын камсыз кылышы керек. Мындай кенүгүүлер жаңы математикалык билимдерди калыптандырганга жардам берет, балдарды математикалык аракеттердин ыкмалары менен тааныштырат.

Балдарды оюндун жардамы менен математиканын негиздерине окутуп жатып, оюн ишмердигинен алынган кубаныч акырындык менен окуу бактысына еткендөй кылганга тырышуу абзел. Колдон келсе, балдарга мелдештин элементтери менен тапшырмаларды берүү кажет.

Оюн ыкмалары жана оюндар төмөнкүлердү езүнө камтыйт: дидактикалык оюндар жана дидактикалык көнүгүүлер; математикалык көңүл ачуулар (баш катырмалар, ребустар, лабиринттер, буюмдардын тегиздиктеги кебетелерин түзүү боюнча оюндар ж.б.). Алар мазмуну боюнча кызыктуу, формасы боюнча балдарды иштетип, чечимдин езгечелүгү менен айырмаланышат. Математикалык оюн – көңүл ачуулардын арасында геометриялык фигуралардын атайын топтомунан предметтердин, жаныбарлардын, канаттуулардын, үйлөрдүн тегиздиктеги кебетесин түзүү боюнча оюндар езгөче орунду ээлейт. Мында геометриялык фигуралардын топтомун каалагандай албастан, фигуранын тиешелүү образы түрүнде кесилгендей болушу зарыл: квадрат, түз бурчтук, тегерек же овал. Фигураларды түзүү процесси, иштин натыйжасы (үлгүдөгүдөй жө ойлогондой түзүү) балдарды өзүнө тартат, ал тургай, мындай оюндарды («Танграм», «Пифагор») даярдоого өзүнүн катышуусуна мүмкүндүк берет.

Кызыктуу матөматикалык оюндарга «баш катырма» – тапшырма да тиешелүү, жоопту же чечимди табуу үчүн бала логикалык ой жүгүртүүлердүн чынжырчасын кура тургандай түзүлүшү абзел. Баш катырмалар төмөнкүдей болушу мүмкүн:

арифметикалык *(сандарды табуу);* геометриялык *(кагазды кесүү, зымдарды ийүү);* тамгалык *(анаграммалар, кроссворддор, шарадалар),* алар 6 жаштагы балдардын кыялдануусун жана элестетүүсүн енүктүрүүге багытталган. Математикалык окутуучу, өстүрүүчү оюндар жана тапшырмалар көздүн эс-тутумун жана кабыл алуусун, кадамдарды, жүрүштердү карап көземөлдөенү енүктүрүүге жардам берет, булардын жардамы менен бала керектүү предметти же чыгууну (лабиринт) издөп табат.

6 жаштагы балдар үчүн абдан кызыктуу логикалык тапшырмалардын бири керсөтмелүү картиналардан турган «ребустар». Анын бир топ татаал түрү «математикалык рөбус»-табышмактар, аларда математикалык эсөптөөлөр болуп, сандар жылдызчалар же тамгалар менен алмаштырылган. Математикалык оюндар көңүл ачуулар катарында «табышмактарды» жана «тамаша тапшырмаларды» пайдаланууга болот. Алардын максаты балдарды активдүү акыл-эс ишмердигине тартуу, негизгини беле билүүсүн, математикалык мамилелерди жана касиеттерди аныктай билүүсүн енүктүрүү болуп саналат, аларды чечүү үчүн тапкычтык, зиректик, юморду түшүнүү талап кылынат.

Окутуу процессинин натыйжалуулугун жогорулатуу максатында естүрүүчү оюндар менен катар *«көчүрүп тартуу»* жана *«тартып бүтүрүү»* графикалык тапшырмалары пайдаланылышы мүмкүн.

«Көчүрүп тартуу» – бул үлгүдегүнү так берүү билгичтигин енүктүрүү үчүн картиналардан, оюулардын үлгүлерүнен, геометриялык фигуралардан көчүрүп тартуу.

«Тартып бүтүрүү» балдардагы графикалык жактан бүтпөгөн фигураларды, картиналардын жетишпеген белүктөрүн ж.б. бүтүрүү билгичтигин енүктүрүүнү билдирет. Мындай ишмердик 6 жаштагы балдардын акыл-эс ишмердигин активдештирет, математикалык материалдарга болгон кызыгуусун арттырат, математикалык түшүнүктерүн тереңдетет.

«Жөнөкөй математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу (ЖМТК)/ Конструкциялоо» окуу планы

Эскертүү

Ар бир теманы үйренүүгө педагог тарабынан (өзүнүн чечкени боюнча) теманы толук өздештүрүү үчүн зарыл сабактардын саны аныкталат, мында материалдын мазмуну жана татаалдык деңгээли эске алынат. Педагог темалардын иретин да өз алдынча аныктайт, ездештүрүү үчүн татаал темаларды бир нече жолу кайталоону (бекемдеенү) пландайт.

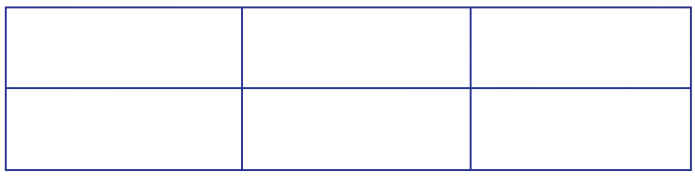
Болжолдуу тематикалык план

№	Мазмуну	Сааттар-дын саны
1	**1. Математика тууралуу кириш маек.** **2. «Түстөр дүйнөсүндө».** Күн желенин негизги түстөрүн атап, айырмалаганга, түстүү заттарды күн желенин түстөрүнө окшоштурууга үйрөтүү.	1
2	**Сан жана эсеп.** Айланадагы абалдан көрсөтүлгөн заттардын аттарын атап, санын табуу. «Бир жана көп» деген түшүнүктөрдү бөрүү.	1
3	**Сан жана эсеп. Конструкциялоо.** Ар кандай өлчөмдөгү заттардын топторунун теңдигин аныктаганга үйрөтүү жана заттардын саны алардын өлчөмүнөн көз каранды эмес экөндиги тууралуу түшүнүктү калыптандыруу. Квадраттардан мунара курдуруу.	1
4	**Геометриялык фигуралар.** Үч бурчтук геометриялык фигура менен тааныштыруу аны тегерек менен салыштыруу.	1
5	**Мейкиндикте багыт алуу.** Балдарды баракгын үстүндө багыт алганга үйрөтүү: «жогорку сол жана оң бурчтар»; «төмөнкү сол жана оң бурчтар». «Борбор» деген түшүнүктү калыптандыруу үчүн баракгын борборуна шар тарттыруу.	1
6	**Көлөм. Конструкциялоо.** Көлөмү жана түсү боюнча заттардын окшоштуктарын жана айырмачылыктарын табууга үйрөтүү жана аларды ар кандай жол менен тиздирүү.	1
7	**Мейкиндикте багыт алуу. Сан жана эсеп.** Баракгын белгилүү бир бөлүгүндө жайгашкан окшош заттарды табууга, алардын жайгашуу ордун жана санын эстеп калууга балдарды үйрөтүү.	1
8	**Сан жана эсеп.** Балдарда эсептее кендүмдерүн енүктүрүү, ар кандай заттардын тең санын аныктоо билгичтиктерин калыптандыруу жана аларды кебинде чагылдыруу. Мисалы, Кайсы жашылчалар канчага көп, аз? Алардын саны бирдей (тең) болуш үчүн эмне кылуу керек? ж.б.	1
9	**Конструкциялоо.** Формасына карата заттарды табууга, ак жана кара майда квадраттардан шахмат тактайчасын жасоого балдарды машыктыруу..	1

10	**Сан жана эсеп.** Бүтүндү эки тең бөлүкке белүү (суюк жана себеленүүчү заттар). Сууну 2 стаканга кандайча куюштуруп белүүгө болорун түшүндүрүү.	1
11	**Көлөм.** «Чоң», «орто», «кичине» деген математикалык түшүнүктөрдү пайдалануу менен заттарды көлөмүнө карата салыштырып, ченегенге үйретүү. Кутучаларды пайдалануу менен алардын көлемдөрүнө жараша ажыратууга көндүрүү.	1
12	**Геометриялык фигуралар. Конструкциялоо.** Овал тууралуу түшүнүктерүн калыптандыруу: овал менен тегеректи айырмалоо. Даяр оюмдар менен иштетүү.	1
13	**Мейкиндикте багыт алуу.** Заттардын жайгашкан ордун аныктаганга үйретүү: алдыда, артта, солдо, оңдо. Мисалы: Кимден кийин ким турат? Доска кайда жайгашкан? (эшик ж. б.)	1
14	**Сан жана эсеп.** Ар кандай заттарды белгилерине карата туура топтоштурууга жана аларды сызыктар менен туташтырууга балдарды үйрөтүү.	1
15	**Көлөм. Конструкциялоо.** Предметтерди узундугу боюнча салыштыра билүүсүн өнүктүрүү. Бөлүктөрдү ар кайсы тарабына жайгаштырганга үйретүү. Мисалы: Кайсы бутак эң узун? Кайсы бутак баарынан кыска? Ширеңкенин чийлеринен бутак түздүрүү.	1
16	**Сан жана эсеп.** Керсетме материалга таянуу менен, «катар сандарды» салыштыруу билгичтигин калыптандыруу. Кайсы заттардын көп, (аз) экенин ажыратууга, канткенде аларды теңдегенге болоруна үйрөтүү.	1
17	**Сан жана эсеп.** Заттардын саны алардын формасынан, жайгашкан ордунан кез каранды эмес экендиги тууралуу түшүнүктердү калыптандыруу; балдарды ар кандай жайгашкан түрдүү заттардын бирдей санын тапканга жана аларды теңдегенге үйретүү.	1
18	**Геометриялык фигуралар.** **Конструкциялоо.** Геометриялык фигураларды атаганга жана алардын мейкиндиктеги ордун туура аныктаганга, квадраттар менен үч бурчтуктардан үй курдуруу.	1
19	**Сан жана эсеп.** **Мейкиндикте багыт алуу.** Эсептеөнүн ыктарын өнүктүрүү менен бир нерсенин бетине заттарды жайгаштыруу ыкмаларын балдарга калыптандыруу. Мисалы: Кызыл топчуну баранын ортосуна, сары топчуну баранын ейдекү оң бурчуна, жашыл топчуну баранын ылдыйкы сол бурчуна жайгаштыртуу.	1

20	**Сан жана эсеп.** Белгиленген заттарга караганда оюнчуктардын санын бирге көп же бирге аз кылып аныктоону балдарга үйретүү.	1
21	**Конструкциялоо.** **Жаратылыш материалдарынан (таруу, сөөк), кездемеден кагаздан конструкциялоого үйретүү.** Ширеңкенин чийлеринин жардамы менен столдун бетине отургучтарды түзүп, аларды ар кайсы багытты каратып коюштуруу ыктарына кендүрүү	1
22	**Мейкиндикте багыт алууу.** **Геометриялык фигуралар.** Биринин жанына бирин келтирип, геометриялык фигураларды эки катар жайгаштыруу билгичтиктерин калыптандыруу. Мисалы: чоң квадраттардын алдына, кичинекей квадраттардын сүретүн тартып, аларды салыштырууга үйретүү.	1
23	**Мейкиндикте багыт алуу.** «Алдыга», «артка», «оңго», «солго» деген сөздердү пайдалануу менен заттын багытын езгертүү билгичтигин енүктүрүү. Ар кандай оюнчуктарды пайдалануу.	1
24	**Геометриялык фигуралар.** **Конструкциялоо.** Алдын ала даярдалган геометриялык фигуралардан (үч бурчтук, терт бурчтук, квадрат) башка фигураларды түзгенге үйрөтүү. Кагаз менен иштин еркүндетүү: баракты 2,3,4 бкт. Баракган самолет жасатуу.	1
25	**Сан жана эсеп.** Топтордун санын жана топтордогу заттардын санын аныктоо билгичтигин калыптандыруу. Керестме куралдан кийимдерди, жашылчаларды жана оюнчуктарды топтоштуруп сандарын салыштырууга үйретүү.	1
26	**Геометриялык фигуралар.** **Көлөм.** Тегеректин белүктерүнен тегеректи түзгенге үйретүү. Кандай бөлүктөрден түзүлерүн түшүндүрүү.	1
27	**Конструкциялоо.** Заттын түзүлүшүнүн багыты боюнча балдарды талдоого көнүктүрүү (бөлүктөрдүн формасынын, көлөмүнүн, жайгаштыруу ордун аныктоо). Ширеңкенин чийлеринен татаал формадагы фигураны үлгүгө карап түздүрүү.	1
28	**Логикалык ой жүгүртүүнү өстүрүүгө карата тапшырмалар.** «Өз лабиринтинен ким тезирээк етөт» математикалык оюну.	1
29	**Сан жана эсеп.** Иреттик сан атоочтун маанисин үйретүү жана ирети менен эсептеө көндүмдерүн калыптандыруу. Солдон оңго карай санатуу.	1

30	**Конструкциялоо.** Бүтүндү 2 жана андан көп бөлүкке бүктөп белгенге үйрөтүү. Кесилген тасма тилкелеринен ар түстөгү чынжырды жасатуу.	1
31	**Геометриялык фигуралар.** **Балдардын логикалык ой жүгүртүүсүн калыптандыруу.** Балдардын логикалык жөндөмүн өнүктүрүү. Формасы боюнча «бирдей» - «ар башка», түсү боюнча «бирдей» – «ар башка» түшүнүктөрүн пайдалануу менен, түрдүү белгилери (түс, чоңдук, форма) боюнча геометриялык фигураларды топтоштурганга үйрөтүү.	1
32	**Сан жана эсеп.** Жөнөкөй математикалык терминдерди активдүү кепке киргизүү. Балдардын кебинде «чейин», «кийин» деген сөздөрдү пайдалануу билгичтигин өнүктүрүү. Сандарды кебейүү иретинде, андан кийин азайуу иретинде айттыруу.	1
33	**Конструкциялоо.** Балдарга өз алдынча бир нече фигуралардан башка фигураларды түзүүнү калыптандыруу. Кагаздан кесилген эки окшош үч бурчтуктардан төрт бурчтук куратуу.	1
34	**Сан жана эсеп.** Сандардын ортосундагы өз ара кайра байланыш тууралуу балдардын түшүнүктөрүн өнүктүрүү. Мисалы: 6 саны 5 санынан көппү же азбы? 5 саны кайсы сандан көп, кайсы сандан аз?	1
35	**Сан жана эсеп.** 2 кичинекей сандан турган бир чоң сандын курамы менен тааныштыруу. Мисалы: Отургучта канча кыз бала, канча эркек бала отурат? Баардыгы отургучта канча бала отурат?	1
36	**Сан жана эсеп. Конструкциялоо.** Балдарды көптүктөрдүн тең экендигин жана тең эместигин көргөнгө үйрөтүү. Түзүлүп жаткан заттын үлгүсү катары реалдуу буюмду пайдаланганга үйрөтүү. Мисалы: карандаш менен эсептөө таякчаларынын санын салыштыруу. Карандаштардан дубал курдуруу.	1
37	**Мейкиндикте багыт алуу.** **Графикалык көндүмдөр.** Чакмак кагазда жалпак жана тик тилкени тапканга үйрөтүү; графикалык көндүмдөрүн калыптандыруу.	1
38	**Талдоо, салыштыруу, жалпылоо, топтоштуруу билгичтигин калыптандыруу.** Бөлүп көрсөтүлгөн белгилердин негизинде предметтерди өз оюнда топторго бириктирүү билгичтигин өнүктүрүү. Мисалы: Алма, алмурут, сабиз кандай формада? Дагы кандай белгилерине жараша топтоштурса болорун түшүнүдүрүү.	1

39	**Математикалык оюн көнүгүүлөр.** Эсептөө таякчаларынын жардамы менен бир кеп бурчтукту «жылдызча» түзүү, өзгертүү билгичтиктерин калыптандыруу.	1
40	**Викторина сабагы.** Жандырмагын таап, торчолорду белгилетүү. Математикалык кроссворддорду чечүү үчүн, балдардын чыгармачыл ишмердигин жана командада (чакан топто) иштей билүүсүн енүктүрүү. Жандырмагын таап торчолорду белгилетүү. Бул сулуунун аты бирдик же бир. Бул мырзанын аты жен гана… Ак куу сүзет келмөде керемет бакта, Карачы, ал окшош… деген санга. Зыңкыйган солдаттай берет керк, Бул сандын аты … Куйруктуу бул торопой, Сан тура … деген. Тумшугу учтуу бул … деген сан белем? Керемет бул белги! Орокпу же илмекпи? Же чемүчпү? Жок! Бул … деген сан эмеспи!	1
41	**Убакытта багыт алуу.** Жыл мезгилдеринин ырааты тууралуу түшүнүктөрдү калыптандыруу; «мезгил» түшүнүгү менен тааныштыруу. Жыл мезгилдерине жараша даректардын окшоштуктарын жана айырмачылыктарын ажыраттыруу.	1
42	**Геометриялык фигуралар.** **Конструкциялоо.** Геометриялык фигураларды (шар, куб) сыпаттаганга балдарды үйретүү. Даяр кубиктерден пирамида курдуруу.	1
43	**Убакытта багыт алуу.** Сутканын белүктерү – күн, түн менен тааныштыруу; убакыт женүндегү түшүнүктерүн калыптандыруу. Сутканын бардык белүктерү тууралуу балдардын билимдерин жалпылоо.	1

44	**Колөм.** Айланадагы ар кандай заттарды салыштырганга үйретүү; балдардын кебин, «калың», «жука», «калыңдыгы боюнча бирдей», «жеңил», «оор», «салмагы бирдей» түшүнүктерү менен байытуу.	1
45	**Конструкциялоо.** Бүтүн кагазды 2 жана андан кеп белүкке бүктөп бөлгенге жана кескенге үйретүү. Кесилген тасма тилкелеринен ар түстегү чынжырды жасатуу. Тилке канча бөлүкке белүнген? Бул бөлүктөр теңби? Бүтүн тилке чоңбу же анын бирдей эки белүктүн бири чоңбу? Балдарга тегерек, квадрат кестирип аларды бүктетүү.	1
46	**Мейкиндикте багыт алуу.** Мейкиндик мамилелерин: «үстүнде, жогоруда, алдында» айырмалаганга жана атаганга үйретүү. Мисалы: даректын үстүндө эмнелер тартылган? Даректын астында эмнелер тартылган? ж.б.	1
47	**Логикалык ой жүгүртүүнү өстүрүүгө карата көнүгүүлөр.** «Кимдин үйү каерде?» математикалык оюну.	1
48	**Геометриялык фигуралар.** **Конструкциялоо.** Квадрат жана тик бурчтук геометриялык фигуралары менен тааныштыруу. Балдарды тик бурчтуктарды ороп, бүктөп майда-барат заттарды, бир нерселерди жасаганга үйрөтүү.	1
49	**Арифметикалык аракеттер.** Каалаган санды бирге кебейткенде кийинки сан келип чыгарын түшүндүрүп, балдардын маселелерди ез алдынча чечүү көндүмдерүн өнүктүрүү. Мисалы: 4-кө 1-ди кошсо канча болот? 5-ке 1-ди коншсо канча болот? ж.б.	1
50	**Сан жана эсеп.** Заттардын топторун эсептеп «теңдик» – «тең эместик» түшүнүктерүн калыптандыруу. Мисалы: сүретте канча улак жана канча топ бар? Топтор баардык улактарга жетеби?	1
51	**Колөм. Конструкциялоо.** Келемдердүн ортосундагы мамилелерди аныктоо боюнча маселелерди чечкенге үйретүү. «Спортчулар» математикалык оюну. Кагаздан тилкелерди (спортчулар) кесип алып бойлоруна жараша тиздирүү.	1
52	**Убакытта багыт алуу.** **Сан жана эсеп.** Балдарды жуманын күндерү менен таанышгыруу. Күндердү цифра менен белгилегенге үйретүү.	1

53	**Сан жана эсеп.** Иреттик сандардын маанисин ачып берүүсүн; катар сандарды эсептеө көндүмдөрүн калыптандыруу. Мисалы: акыркынын аягындагы кайын эсеби боюнча канчанчы? Эң бийик дарак канчанчы? ж.б.	1
54	**Конструкциялоо.** Геометриялык фигуралардан үлгү боюнча үйдүн элесин түзгенге үйрөтүү.	1
55	**Көлөм.** Чоңдукту ченее тууралуу билимдерин жана түшүнүктөрүн калыптандыруу. Бирине-бирин коюу, жанаштыруу аркылуу заттарды салыштырганга үйретүү.	1
56	**Арифметикалык аракеттер.** **Графикалык көндүмдөр.** Балдардын маселелерди чече билүүсүн жана ага кызыгуусун енүктүрүү; бир топтогу фигуралардын башкасынан езгөчөленген белгилерин табуусун; ашыкча же жетишпеген белүктү (тартып бүтүрүү же көчүрүп тартуу аркылуу) издеесүн өнүктүрүү.	1
57	**Сан жана эсеп.** **Конструкциялоо.** Заттардын арасында ар кандай интервал болгон учурда предметтердин «теңдигин» жана «тең эместигин» аныктаганга үйретүү. Балдарды графикалык образды бириктиргенге, синтездегенге үйрөтүү. Кагаздан көлөмдүү көпелөкөтрдү жасатуу.	1
58	**Көлөм.** Балдардын «шарттуу ченем» тууралуу түшүнүктерүн калыптандыруу. Шартуу ченеенүн жардамы менен суюк жана себеленүүчү телолордун көлемүн ченегенге үйретүү.	1
59	**Көлөм.** «Шарттуу ченем» түшүнүгүн бекемдеө жана балдарды заттын «бийиктигин», «туурасын» «узундугун» ж.б. боюнча салыштырганга; заттарды шарттуу ченемдердин жардамы менен ченегенге үйретүү.	1
60	**Сан жана эсеп.** **Конструкциялоо.** Эсептеенүн негизги эрежелери тууралуу түшүнүктердү калыптандыруу. Балдарды өз алдынча фигураларды тигинен курууга, тургузууга кендүмдерүн еркүндетүү. Түстүү кагаздын ар кандай узундуктагы тилкелеринен пирамида курдуруу.	1
61	**Мейкиндикте багыт алуу.** Заттарды ар кандай жайгаштырып, алардын арасындагы мейкиндик мамилелерин: «алдында», «артында», «ортосунда» аныктоого үйретүү. Мисалы: балаты менен кызгалдак үйдүн кайсы жагында өсүп турат?	1

62	**Көлөм.** Көрсөтүлгөн елчемдегү заттарды табуу жана алардын катышын аныктоо билгичтигин бекемдее: «узунураак – кыскараак»; «жоонураак – ичкерээк»; «жапызыраак – бийигирээк»; «калыңыраак – жукараак».	1
63	**Сан жана эсеп.** **Конструкциялоо.** Эсептөө көндүмдөрүн бекемдөө. Түрдүү багытта: «солдон оңго», «оңдон солго», «жогорудан төмөнгө», «төмөндөн жогоруга» санаганга үйретүү. Ширеңкенин чийлеринен үлгү боюнча текче куратуу.	1
64	**Маселелерди чечүү.** Балдардын арифметикалык аракеттердеги көндүмдөрүн калыптандыруу. Аларды каалаган санды бирге азайтканда ага чейинки сан чыгары тууралуу түшүнүк менен маселелерди чечкенге үйрөтүү. Мисалы: ак гүлдер канча, кек гүлдер канча? Эгерде 8ден 1да алса канча калат? 7ден 1ди алса канча калат? ж.б.	1
65	**Мейкиндикте багыт алуу.** Балдардын мейкиндиктин чоңдугу тууралуу билимдерин калыптандыруу; чакмак бараКта ориентир ала билүүсүн; берилген чекитти таба алуусун енүктүрүү. Белгиленген чекиттерден таянып квадрат тарттыруу.	1
66	**Оюн сабак.** **Конструкциялоо.** «Пифагор» баш катырмасы. Заттын негизги формаларын анализдоо. үлгү боюнча кагаздан кесип алган фигуралардан башка заттарды түздүрүү.	1
67	**Сан жана эсеп.** Таркатма материалдардагы заттарды эсептее, жуп заттарды эсептеп белүү көндүмдөрүн бекемдее. Мисалы: дубалдын тилкелерин эсептеөде, ар бир тилкеге оң жагына жана сол жагына белги коюп түгейлөштүрүү.	1
68	**Сан жана эсеп.** Эки кичинекей сандан бир чоң санды түзгенге үйретүү. Мисалы: Тактайчада канча сабиз бар? Корзинада канча сабиз бар? Баардыгы канча сабиз болду?	1
69	**Сан жана эсеп.** **Конструкциялоо.** Балдарды тең сандагы түрдүү буюмдарды түзгенге үйрөтүү. Жаратылыш материалдарынан майда-барат буюмдарды даярдаганга балдарды үйретүү. Пластилиндин жардамы менен тобурчактан кирпини ийлеп чаптатуу.	1

70	**Мейкиндикте багыт алуу**. Аралыкты кадам менен ченөө билгичтигин калыптандыруу; көз божомолун өнүктүрүү. Мисалы: болжол менен доскадан каалгага чейин канча кадам болот? ж.б.	1
71	**Сан жана эсеп.** Жакын сандардын ортосундагы айырмачылык мамилелер тууралуу балдардын түшүнүктөрүн калыптандыруу. 9 саны 8ден канчага чон экенин, 10 санынан 9 саны канчага кичине экенин аныктоо.	1
72	**Логикалык көнүгүүлөр.** **Конструкциялоо.** Жетишпеген фигураларды издөө. Талдоо, салыштыруу, жалпылоо жана топтоштуруу билгичтиктерин калыптандыруу. Балдарды табигый материалдардан адамдын, жаныбарлардын, чымчыктардын фигураларына окшоштуруу көндүмдөрүн иштеп чыгуу. Кагаздан үч бурчтуктарды, терт бурчтуктарды, тегеркти кесип алардан мышыктын элесин чогултуу.	1
73	**Сан жана эсеп.** «Бүтүн» менен «белүктүн» ортосундагы мамилени салыштырганга үйретүү. Мисалы: Курулуп жаткан й бүтүн деп саналабы же белүк деп саналабы?	1
74	**Сан жана эсеп.** 20 санынын чегинде алдыга жана 10 санынын чегинде артка саноого көнүктүрүү.	1
75	**Логикалык ой жүгүртүүнү өстүрүүгө карата көнүгүүлөр.** **Конструкциялоо.** Бош клеткаларга керектүү санды жана символду ойлонуп койгонго үйретүү. Картон кагаздан тик бурчтуктарды кестирип андан домино жасатуу менен иштее кендүмдөрүн бекемдөө.	1
76	**Арифметикалык аракеттер.** Негизги математикалык белгилер: +, -, =, > < алардын аталыштары жана арифметикалык аракеттердин маанилери менен тааныштыруу.	1
77	**Сан жана эсеп.** Балдардын көрүү жана угуу эс-тутумун өнүктүрүү. Угузуп саноого көнүктүрүү: үндөрдүн саны боюнча (1) санды табуу; (2) уккан үнгө караганда бирге көп же аз санды табуу.	1
78	**Логикалык гимнастика.** **Конструкциялоо.** Бир фигурада канча үч бурчтук жана төрт бурчтук (мурдатан даярдалган чийменде) барын аныктаганга үйрөтүү (үй куруу) .	1

79	**Математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу.** Үч заттын ортосундагы мамилелерди аныктоого карата маселелерди чечкенге үйрөтүү. Женекөй математикалык терминдерди активдүү кепке киргизүү. Мисалы: Сары шакекче жашылдан чонураак, ал эми кызыл шакекче жашылдан кичирээк, Кызыл шарик кектен чоң, сары шарик эң кичинекей.	1
80	**Арифметикалык гимнастика.** Балдарды маселенин түзүлүшү (шарты жана суроолор) менен тааныштыруу. Мисалы: 9 күчүк бар эле, андан кийин 1 күчүк кошулду. Баардыгы канча күчүк болду? Маселенин шартын түшүндүрүп, ага суроо койдуруу.	1
81	**Жаратылыш материалдарынан (таруу, сөөк), кездемеден кагаздан конструкциялоо.** Коендун фигурасын – элесин жаратуу.	1
82	**Өтүлгөн материалды бекемдөө.** Кошууга карата арифметикалык маселелерди түзгенге кызыктыруу; маселенин суроосуна жоопторду туура берүүгө үйретүү. Мисалы: Сууда канча ердөк сүзүп жүрөт? Балапандары менен канча ердек болот? Балдарга маселе түздүртүү.	1
83	**Оюн-сабак.** Балдардын математикалык оюндарга болгон кызыгуусун арттыруу; арифметикалык аракеттерди ишке ашыра билүүсүн калыптандыруу.	1
84	**Моделдештирүү, конструкциялоо.** Каалоосу боюнча кагаздан же картондон түрдүү фигураларды түзүүгө (конструкциялоого) жана моделдештирүүгө үйретүү.	1
85	**Сан жана эсеп.** «Кийинки» жана «мурунку» сандарды атаганга жана аныктаганга ыктарын бекемдее. Мисалы: Затты эсептее менен ага цифра койдуруп, анан сызгычтын белүктерүнө ырааттуу түрде чекит койдуруп эсептетүү.	1
86	**Геометриялык фигуралар.** **Графикалык көндүмдөр.** Чакмак кагазда тегерек жана овал формасындагы предметтерди тартып бүтүргөнгө үйретүү. Мисалы: ейдедөн ылдый карай 4 торчону санап, солдон оңду карай 4 торчону санап чекит койдуруп, сызыктын аягына чейин жеткирип, ортолорунан 3 торчо калтырып, белгиленген квадраттарга алма тарттыруу. Оңдон солду карай 2 торчону санап өйдеден ылдый карай 3 торчону санап чекит кой. Түзүлгөн тик бурчтуктун ичине кара ерүктү тарт.	1
87	**Логикалык гимнастика.** **Конструкциялоо.** Ребустар (пазлдар) менен сабактар.	1

88	**Изилдөө сабагы.** Дидактикалык материалдардын (карточкалар, геометриялык фигуралар, майда предметтер, сандар) жардамы менен сандарды, цифраларды жана көптүгүн салыштырганга үйретүү. Мисалы: Ондукта канча бирдик бар? 10 кайсы цифралар менен белгиленет?	1
89	**Сан жана эсеп.** Сандардын иретин аныктоо билгичтигин бекемдөө. Мисалы: 5 санынын алдында кайсы сан турат? 4 ке чейинки сандар кайсылар? 7 санынын кошуналары кайсылар? 8ден кайсы сандар чон?	1
90	**Кагаздын айрыгынан конструкциялоо.** «Чуркап бара жаткан каздын фигурасын – элесин жаратуу».	1
91	**Викторина сабагы.** Тамаша тапшырмаларды (тапкычтык, зиректик жана юморду түшүнүү) чечүүгө болгон кызыгуусун арттыруу. Мисалы: Мен жана сен, биз экөөбүз, баарыбыз канча болобуз? Бир таякча менен кантип үч бурчтукту түзсе болот? Таяктын канча учу бар? Эки таякта канча уч? Эки жарым таяктачы? ж.б.у.с. Тамашалуу маселе түздүрүү.	1
92	**Өтүлгөн материалды бекемдөө** Балдарга математикалык мазмундагы табышмактарды жандырууга (сан эсептик, мейкиндик жана убакыттык мамилелерди *өздөштүрүү* боюнча) болгон кызыгуусун арттырууну калыптандыруу. Мисалы: • 2 аягы, 2 шакеги, ортосунда мыгы бар …. • 4 бир тууган бир чатырдын алдында жашайт…. • 5 бир тууган бир чатырдын алдында жашайт… • Бир буттап турган балакай… Табышмак ойлоп таптыруу.	1
93	**Талдоо, салыштыруу, жалпылоо, топтоштуруу билгичтиктерин калыптандыруу.** **Конструкциялоо.** Татаал формадагы предметти бир канча геометриялык фигураларга туура келген элементтерге бөлүштүрүп койгонго; алардын елчөмүн; мейкиндиктеги абалын аныктаганга үйрөтүү.	1
94	**Графикалык көндүмдөр.** Балдардын «сан» тууралуу түшүнүктерүн бекемдее; сандарды бастырып чийдирүү жана тартуу кендүмдерүн енүктүрүү.	1
95	**Логикалык ой жүгүртүүнү өстүрүү.** Балдардын оозеки эсептей билүүсүн калыптандыруу (зиректикке тапшырмалар).	1

96	**Конструкциялоо.** Бирдей геометриялык фигуралардан «Сыйкырдуу елке» картинасын түздүрүү. Жаратылыш материалдары менен жалпы композициясын жараттыруу.	1
	Бардыгы	***96***

Окуу жылынын аягына карата базалык күтүлгөн натыйжалар

1. 6 жаштагы баланын окуу аракеттери жана жетишкендиктери:

- математиккалык билимдерди күндөлүк турмушта пайдаланат;
- көңүл буруп угат, байкайт, салыштырат жана объектилерди айырмалайт;
- чоң адамдар, теңтуштары менен пикирлешүүнүн женекей ченемдерин билет;
- ез ара жардамдашууга, биргелешкен ишмердикке жендөмдүүлүгүн керсетет;
- жуп болуп, 4-5 баладан турган топто, жамаатта иштей алат;
- математика жаатында ынтызарлыгын, активдүүлүгүн, фантазиясын жана кыялданнуусун, интуициясын, чыгармачылыгын керсөтет;
- жаңы маселелерди чечүү үчүн түрдүү темалардагы, белүмдөрдегү билимдерин пайдаланат;
- тапшырмаларга, практикалык ишмердиктерге чыгармачылык менен мамиле кылат;
- езүнүн ишинин даяр экендигин керсетет, теңтушуна жардам берет.

2 . 6 жаштагы баланын предметтик билимдери, билгичтиктери, көндүмдөрү:

Сан жана эсеп:

- терминдерди атайт, «сан», «цифра» тууралуу түшүнүгү бар;
- үлгү боюнча женекей кошконго, кемиткенге маселе түзүп, аларды чыгарганды билет;
- сандарды билет, 10го чейинки сандык жана катар сан 0ден 9га чейинки цифралар боюнча түшүнүгү бар;
- санды эки кичинекей санга белүп, эки кичинекей сандан чоң санды жарата (10дун чегинде) алат;

- тамга жана белги символикаларынын маанисин түшүнөт;
- жөнекөй кроссворддорду, ребустарды чечип, баш катырма оюктарды (пазлдарды) топтой алат.

Чоңдук:

- «кыскараак - узунураак»; «жогору – ылдый»; «кең – ичке»; «оорураак – жеңилирээк» түшүнүктерүн аныктайт;
- айланадагы предметтердин жалпы жана өзгөчелүү касиеттерин аныктайт;
- берилген белги боюнча окшоштуктарын жана айырмачылыктарын аныктайт;
- айланадагы предметтердин узунун, туурасын, бийиктигин «шарттуу ченем» менен ченей билет;
- «шарттуу ченем» менен суюк жана куюлма нерселердин көлөмүн ченей алат;

Геометриялык фигуралар:

- геометриялык фигуралар тууралуу (тегерек, овал, үч бурчтук, квадрат, терт бурчтук, кеп бурчтук, шар) түшүнүгү бар;
- жалпак жана көлемдүү фигураларды айырмалай алат;
- барактын чектелген тегиздигинде (барак, дептердин бети, окуу доскасы) ориентир ала билет.

Мейкиндикте ориентир алуу:

- интервалды сактап, тыкандык менен буюмдарды тиешелүү багытта: «солдон оңго» – «оңдон солго» жайгаштыра алат;
- езүне жана башка предметтерге карата предметтин жайгашкан ордун сез менен бере алат;
- объектилердин мейкиндиктеги абалын жана алардын кыймылынын багытын аныктай билет;
- чакмак кагазда тик жана жантык тилкени таба билет;
- барактын оң жана сол, жогорку жана ылдыйкы чектерин аныктай алат.

Убакытка ориентир алуу:

- сутканын белүктөрүн атап, айырмалай алат, алардын иретин аныктайт;

- жумадагы күндөрдү, алардын иретин билет;
- жыл мезгилдеринин аттарын жана кезегин билет;
- кебинде «алгач», «кийин», «мурда», «кеч» түшүнүктөрүн пайдаланат;
- убакытты ченесе болорун (саат) билет.

Конструкциялоо:

- фигураны конструкциялап, моделдештире билет;
- даяр үлгү боюнча иштей алат; баракты экиге, тертке, түрдүү багыттарда бүктейт;
- картондон, кагаздан, жаратылыш жана курулуш материалдарынан бир нерселерди жасаганды билет;
- чийилген сызыгы боюнча кагазды бүктегенду, кырккanды, келемдүү нерсеге чаптаганды билет;
- бир фигурадан башка фигураларды жасай алат; форманы бир нече бирдей бөлүктөрге белет, ал эми белүктөрдү бүтүн формага келтирип топтойт;
- предметтин конструкциясын багытына ылайык талдай алат;
- формалардын, елчемдердүн, бөлүктердүн жайгашуу ордунун шайкеш келишин аныктайт.
- адамдардын, жаныбарлардын, канаттуулардын фигураларын жаратылыш материалдарынан жасай алат, аларга керкем образ бере алат.

«Көркөм өнөр чыгармачылыгы» программасы

«Көркем өнер чыгармачылыгы» программасы керкөм-эстетикалык билгичтиктерди, билимдерди иликтееге жана тарбиялоого, керкөм табитти енүктүрүүгө жана байытууга багытталган, алар балдардын курчап турган чейреге карата эстетикалык мамилесин калыптандырат.

Жалпы адамзаттык жана улуттук маданиятты иликтее процессинде алынган билимдер, көркем билимдер, билгичтиктер жана көндүмдөр курчап турган дүйнөнү жана маданиятты эстетикалык кабыл алуунун негиздерин калыптандырат.

Предметтин максаттары жана милдеттери

6 жаштагы балдарды мектепке даярдоодо көркөм өнөр чыгармачылыгына окутуунун максаты айланадагы бар кубулуштарды көркөм кабыл алууга окутуу, эмгекти сүйүүгө тарбиялоо, көркөм образдарды өзү жарата билгенге жана аны баалаганга үйрөтүү болуп саналат. Искусство чыгармалары менен таанышып, иликтөө процессинде балдарда түрдүү улуттук маданиятка карата оң мамилөни калыптандыруу зарыл. Педагог баланын чыгармачылыкта өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүн, ойлорун көркөм ишмердикте ишке ашырганга, өзүнүн кайталангыс жактарын, жөкөчөлигин ишке ашырганга шарт түзүшү керөк.

Көркөм өнер чыгармачылыгынын негизги максаты 6 жаштагы балдарда чыгармачыл жөндөмдөрүн жана эстетикалык сезимдерин өстүрүү болуп саналат. Эстетикалык өстүрүү балдарды кооздукка аралаштырууга, көрөмөтти сезе билүүсүн калыптандырууга, кооздукту түшүнүп, өз жөринин кооздугун жана байлыгын түшүнгенге, кооздукту сүрөттөп, аппликацияда бөрүүнү ж.б. каалоосун калыптандырууга багытталган. Көркөм өнөр чыгармачылыгы балдарда көркөм өнөр ишмердигинин ар кандай түрлөрүнө ээ болуу; сүрөт тартуу, чаптоо, аппликация мөнен иштөө көндүмдөрүн калыптандырат. Айлана чейренү чагылдыруу менен балдар калемдин, боёктун, пластилиндин, кагаздын ж.б. жардамы менөн өздөрүнүн ой-пикирлерин бөришет. Көркөм ишмердик балдарда көлечөктөги сүрөттү пландоо көндүмдөрүн калыптандырат; ишти аткаруу процессиндеги өзүнүн аракөттөрин көзөмөлдөөсүн өнүктүрөт; чаптоонун, аппликациянын, сүрөттүн жардамы мөнөн эстетикалык сезимдерин чагылдыруу ыкмаларын өркүндөтөт. Көркөм чыгармачылык балдардагы түстү сенсордук кабыл алуунун өсүүсүнө жардам бөрөт, боёкторду аралаштыруу, сүрөттүн фонун өзгөртүү аркылуу түстүк гамманын жаңыларын алуу боюнча эксперимент жасаганга мүмкүнчүлүк берөт.

Ийлеп чаптоо

Балдардагы кыялдануунуу, көркөм ойду, байкагычтыкты өнүктүрөт. Балдар бүтүндөй бөлүктөн чаптаганды, бүтүндү бөлүктөргө бөлгөндү, элементтерди өз ара байланыштырганды, скульптурада жаныбарларга жана айланадагы предметтөргө мүнөздүү бөлгилөрди бергенге үйрөнүшөт. Сабак учурунда балдар мөйкиндикти, көлөмдү, образдын езгечелүктөрүн, предметтердин формасын (тегерек, сүйрү, узартылган ж.б.) өздөштүрүшөт. Ийлөп чаптап иштөө баланын майда мотордук көндүмдөрүн өнүктүрөт, манжалардын «кол – мээ – кол» катышында өнүгүүсүнө жардам берөт.

Аппликация

Балдар кагаздан элести кыркканга, ошондой элө кесилгөн бөлүктөрдү жана бүтүндөй фигураларды чаптаганга үйрөнүшөт. Аппликация мөнөн иштөөдө балдарда кагаздан чоң жана кичинекөй, эндүү жана энсиз, бийик жана төмөн, узун жана кыска, күңүрт жана ачык фигураларды кыркканга мүмкүнчүлүк болот. Иш процессинде алар фигуралар бийик, төмөн, борбордо, солдо, оңдо жайгашканын аныкташат. Аппликация мөнөн

иштөө балдарга өсүмдүк жана жаныбарлар дүйнөсүнүн ар кандай формаларына көз жүгүрткөнгө мүмкүнчүлүк бөрөт, аларды өзүнчө бөлүктөрдөн бирдиктүү образды жаратууну каалоого түртөт.

Сүрөт тартуу

Сүрөт тартуу процессинде балдар сүрөттөрдү, түстөрдү, композицияны пайдалануу менен ар кандай көркөмдүк каражаттарын пайдаланганга үйрөнүшөт. Өзүнүн оюн чагылдыруу менен бала сүрөттө ага карата мамилесин, көңүл кушун кошо бөрөт. Сүрөт тартып жатып, балдар курчап турган предметтер, алардын мейкиндикте жайгашуусу тууралуу жалпы түшүнүктөрүн өнүктүрүшөт, жакынкы, ортоңку, алыскы пландан чагылдырууга, горизонт сызыгын бөрүүгө үйрөнүшөт. Балдар көркөм өнөр каражаттарын – сызыктарды, чөкиттерди, тактарды пайдаланганга, ошондой эле түзүлүштү (форманы), пропорцияны, предметтердин бөлүктөрүнүн өз ара жайгашуусун чагылдырганга үйрөнүшөт. Сүрөт тартуу сабагында балдарда ой жүгүртүү, фантазия жана чыгармачылык өсөт. Бул сабактар колду жазууга көнүктүрүү көндүмдөрүн, графикалык көндүмдөрдү, калемди, кыл калемди кармай билүүнү өнүктүрөт.

Окутуунун милдеттери:

- чыгармачыл жөндөмдөрдү өнүктүрүү, айланага эмоционалдык мамиле;
- балдарда көркөм табитти өнүктүрүү;
- колдун майда моторикасын өнүктүрүү;
- образдуу, мейкиндик ой жүгүртүүлөрүн калыптандыруу жана өзүнүн көркөм ойлорун чагылдыра алууга үйрөтүү;
- түрдүү көркөм аспаптар жана материалдар менен иштөө билгичтигин, көндүмдөрүн өнүктүрүү;
- көркөм чыгармачылыкка кызыгууну өнүктүрүү.

Көркөм өнөр чыгармачылыгынын негизги багыттары

Көркөм өнөр чыгармачылыгы предмети искусствонун негизги түрлөрүн: графиканы, живописти, прикладдык искусствону, скульптураны, башка түрлөрүн бириктиргөн, жуурулуштурган предмет болуп саналат. 6 жаштагы балдарга искусствонун адамдын жашоосундагы маанисин жана ордун түшүнгөнгө шарт түзөт, алардын чыгармачыл жөндөмдөрүнүн ачылышына жана чыгармачыл көндүмдөрүнүн калыптанышына көмөк көрсөтөт. Предмет түрдүү көркөм каражаттардын жардамы менен курчап турган дүйнөдөгү кубулуштарды байкай билүүгө жана аларды эстеп калууга, өзүнүн оюн эркин

билдиргенге көмөк көрсөтөт. Сабактарда балдарды көркөм каражаттардын түрлөрү, алардын касиеттери мөнөн тааныштыруу, балдарды аларды пайдалануунун түрдүү ыкмаларына үйрөтүү көрөк.

Көркөм өнөр чыгармачылыгы сабагында балдар:

- көркөм өнөр чыгармачылыгына кызыгуусун көрсөтүшөт;
- курчап турган чөйрөдөн кооз предметтерди жана кубулуштарды көрүү аракетин өнүктүрүшөт;
- көркөм искусствонун ар кандай түрлөрү (графика, живопись, скульптура) жана өзгөчөлүктөрү мөнөн таанышышат;
- композициялык билгичтигин жана колдун манжаларынын майда моторикасын өнүктүрүшөт;
- курчап турган дүйнө тууралуу ойлорун жеткиликтүү көркөм каражаттар мөнөн берүүнү, образдын мүнөзүн жана көңүл кушун (кайгылуу – шайыр; каардуу – ак көңүл ж.б.) берүүнү үйрөнүшөт;
- жумуш ордун туура уюштурганга жана ар кандай көркөм материалдар мөнөн иштегенге үйрөнүшөт;
- көркөм искусствонун түрлөрүн жана жанрларын өздөштүрөт;
- көркөм өнөр чыгармачылыгынын элементардык терминдери мөнөн таанышат;
- өзүнүн көркөм жөндөмдүүлүгүн ишке ашыруу үчүн түрдүү усулдарды пайдаланат;
- көркөм өнөр чыгармачылыгынын башкы мыйзамдарын: ритм, түс, фон жана башкаларды пайдаланат жана аларды өз иштеринде колдоно алат;
- алынган билимдерди, билгичтиктерди айланаңы эстетикалык кооздоо үчүн пайдалана алат.

«Көркөм өнөр чыгармачылыгы» окуу планы

Болжолдуу тематикалык план

№	Мазмуну	Сааттардын саны
1	1. Керкем чыгармачылыкка киришүү. Эркин темада сүрет тартуу. 2. «Сүретчү деген ким?». Сызыктар жана чекиттер дүйнесүне саякат (графика). 3. Керкем материалдар менен таанышуу. Жүрүм-турум эрежелери жана керкем материалдар менен иштее эрежелери (коопсуздук техникасы). 4. Чекиттердин жана сызыктардын ар кандай түрлерү, сызыктардын аттары, аткаруу техникасы.	3
2	1. «Скульптор деген ким?». Жашылча-жемиштер (чаптоо). 2. Скульпторлордун чыгармачылыгы жана көркем материалдар менен таанышуу. 3. Жашылча-жемиштерди чаптоо (лепка).	2
3	Жашылча-жемиштер үчүн идиш-аяктар. Пластилинден чаптоо. Жашылча-жемиштер (балдардын тандоосу боюнча)	2
4	Жашылча-жемиштердин сүрөттерү. Сызыктар менен чекиттердин ар кандай түрлерү, сызыктардын аттары, аткаруу техникасы.	2
5	Жашылча-жемиштердин аппликациясы ар түрдүү формада колдо болгон материалдардан аткарылат. Клей, кайчы жана башка куралдар менен иштөөдегү коопсуздук техникасы эрежелери.	2
6	1. Жыл мезгили – күз (саякат). Сүрет тартуу. 2. Ар кандай формадагы жана түстегү күзгү жалбыректарды натурадан тартуу.	2
7	1. Түшүм майрамы. «Натюрмортту тартабыз». 2. Краскалар дүйнөсүнө саякат. Живописке алгачкы кадам.	2
8	«Чымчык». Пластилинден чаптоо же жаратылыш материалдары менен иштее.	2
9	1. Жыл мезгили – күз. «Даректар». Пейзажды - асман, жер жана горизонттун сызыгын тартабыз. Негизги түстөрдүн жардамы менен кошумча түстерду табуу. 2. Суюк жана коюу краскалар (краскаларды езгертүү техникасы).	2
10	1. «Менин сүйүктүү жаныбарларым» (чаптоо). 2. Анималистикалык скульптура жанрында топтолгон эскиздердин негизинде келемдүү композицияларды түзүү.	2
11	Жаныбарлар жаратылышты кооздошот. Баштапкы тартуулар.	2

12	«Сүрөтчү кооздоочу деген ким?» Жаңы жылдык куттуктоолор. Көркөм аткарылган открыткаларды, конверттерди жана куттуктоолорду даярдоо.	2
13	Жаңы жылдык кооздоолор (кар бүртүкчелерү, тасмалар, желекчелер ж.б.). Классты/тайпаны жана терезелерди женекөй формадагы кар бүртүкчелөрү менен кооздоо. Симметрия тууралуу түшүнүктү бекемдее.	2
14	1. Жаңы жылдык балатыны улуттук колориттеги женөкей формадагы оюнчуктар менен кооздоо. 2. Жалпак фигуралар, келөмдүү формалар менен таанышуу.	2
15	Кагаздан аппликация «Жаңы жылдык кеңүл ачуу». Түрдүү майда-барат нерселерди түстүү кагаздан жасоо.	2
16	1. Жыл мезгили – кыш. «Пейзажды тартабыз». 2. Экскурсия сабагы, натурадан тартуу.	2
17	Кыштын сыйкырдуу оймолору. Тартуу техникасы: шам, акварель.	2
18	«Сүйүктүү адамдын портрети». Менин үй-бүлем. Портрет, автопортрет тууралуу жалпы түшүнүк.	2
19	Кляксографияны тартуу техникасы. Табышмактуу кляксалар.	2
20	1. «Биздин шайыр достор» (аригаммалар, чаптоо). 2. Анималистикалык скульптура жанрындагы топтолгон эскиздердин негизинде келөмдүү композицияларды түзүү.	2
21	«Суу алдындагы дүйнө». Түстүү кагаздан аппликация.	2
22	1. «Кол енөрчү, уста деген ким?» Кыргызстандын элдеринин каада-салттары (майрамдык сувенирлер). 2. Кыргыз элинин улуттук оюнчуктары.	2
23	1. Кооз орнаменттер дүйнесү. 2. Белектерди кооздоо үчүн орнаменттерден композиция түзүү (түрдүү материалдар).	2
24	«Нооруз» – жаз майрамы. Балдардын тандоосу боюнча пластилинден рельефтик чагылдыруу.	2
25	1. Жыл мезгили. Жаз – пейзаж (жамгыр, күн желе). Краска менен сүрет тартуу. 2. Кооз жаратылыш кубулуштары тууралуу түшүнүктердү ез алдынча жана чыгармачылык менен чагылдыруу.	2
26	Келгин куштар учуп келишти (аралаш техника), ритм, түс, форма, композиция.	2
27	«Гүлдөр». Натюрморт (живопись). Женекей предметтерди натурадан тартуу.	2

28	Гүлдөген бак (пейзаж). Мозаика усулу менен композиция түзүү.	2
29	Закладка (түпкагаз). Кагаздан аппликация. Түрдүү формадагы закладканын эскиздерин даярдоо жана гүлдер менен аралаштыруу.	2
30	Жазгы гүлдөр. Пластилинден рельефтик чагылдыруу.	2
31	Менин Мекеним – Кыргызстан (пейзаж). Жамааттык иш.	2
32	Теманы тандоо.	2
	Бардыгы	***64***

Окуу жылынын аягына карата базалык күтүлгөн натыйжалар

1. 6 жаштагы баланын окуу аракеттери жана жетишкендиктери:

- жумуш ордун туура уюштурат, керкөм каражаттарды пайдаланууну кылдат көзөмөлдөйт, тыкан иштейт;
- топто, жуп болуп иштей алат: башкаларды угат, башкалардын пикирлери менен эсептешет жана езүнүн пикирин аргумент менен коргойт;
- ез ара түшүнүүнүн жана урматтоонун негизинде биргелешкен ишти уюштура алат;
- жамааттык ишти аткарууда командада иштей билет;
- сабактарга даярданганды, жабдууларды туура койгонду билет;
- жабдууларды жана көркөм каражаттарды ордуна жыйнаганды билет;
- кайчыны пайдалануу коопсуздугу эрежелерин билет.

2. 6 жаштагы балдардын предметтик билимдери, билгичтиктери, көндүмдөрү

- ез оюн оозеки жана сурет түрүнде сыпаттай алат;
- керкөм материалдардын түрлерүн жана аларды ишинде пайдалануу жолдорун атай алат;
- сүрет тартуу, чаптоо, аппликациянын негизги техникаларын жана ыкмаларын билет;

- графикалык иштерди аткарууда графиканын башкы мыйзамдарын чыгармачылык менен пайдалана алат;
- керкем искусствонун жанрларын (графика, живопись, скульптура), алардын өзгечелүктерүн билет;
- сүрөт тартууда борбордук жана кошумча сызыктар, тон, жарыктын түшүшү түшүнүктерүн билет;
- тартылган предметтерди кагаздын көлөмүн эске алуу менен жайгаштыра алат;
- натюрмортторду (натурадан) тартууда: композиция, келечек, горизонт, фон түшүнүктерүн пайдалана алат;
- орнамент, анын түрлерү, аттары, символикалар ж.б. тууралуу ез пикирин айта алат;
- көркөм чыгармачылыктын негизги эрежелерин билет жана чыгармачыл иштерди аткарууда аларды пайдалана алат: жайгашуу орду, горизонталдык сызык, пропорция түзүү, конструкция, композиция, эскиз, симметрия, келечек, оттенок, түс, фон ж.б.;
- тартылып жаткан предметтин түсүн аныктап, атай алат, негизги жана жарым тонго бөлөт;
- жаңы түстү, тонду алуу үчүн боёкторду аралаштырганды билет;
- түстүн жана оттеноктордун ар кандай түрлерүнүн аттарын билет, айырмалай алат;
- «портрет», «автопортрет», «пейзаж» түшүнүктерүн билет;
- келемдүү (женөкей) геометриялык фигураларды ез колу менен жасай алат;
- жаратылыш материалдарынан аппликацияларды түзө алат;
- түрдүү түстегү жана формадагы жалбыректардан, гүлдердөн жана чептөрден композицияларды түзе алат;
- кагаздан абдан жөнөкөй предметтөрдү жасоонун түрдүү ыкмаларын билөт, кагазды бүктөө, кесүү же чаптоо аркылуу айрым жаныбарлардын образдарын жарата алат;
- жаратылыш менен кол өнерчүлөрдүн иштеринин (конкреттүү иштердин негизинде) ортосундагы байланышты керсетүп, түшүндүрүп бере алат.

«Кыргыз тили – экинчи тил» программасы

Даярдоо класстарында/тайпаларында 6 жаштагы балдарды кыргыз тилге окутуу программасы балдарды мектепке даярдоонун сапатын жакшыртууну карайт. Адамдардын гуманитардык жана өндүрүштүк ишмердигинин бардык белгилүү чөйрөлөрү кептик карым-катыш аркылуу калыптанып енүгерү жалпыга белгилүү. Улуттук маданияттын феномени катары тил интеллектуалдык баалуулуктарды алып жүрүүчү, сактоочу, жаратып туруучу болуп саналат. Ошону менен бирге ал карым-катыштын каражаты эле эмес, адамдардын элдердин ортосундагы өз ара түшүнүшүү кызматын да аткарат. Тилдин коом турмушундагы ролу абдан жогору. Тилдин бул кызматы жагымдуу тарыхый шарттардан улам көптеген тилдерден, ар кандай маданияттардан турган елкөдө езгечө маанилүү.

Эне тилге жана кошунанын тилине кызыгуу эрте жаштан эле үй-бүлөдө, бакчада, мектепте балдарга сиңерин белгилеп кетүү керек. Так ушул социалдык ячейкаларда, биринчи кезекте, тилге тартылуу, бири-бири менен болгон тилдик карым-катыштын маанниси калыптанат.

Предметтин максаттары жана милдеттери

«Кыргыз тили – экинчи тил» программасынын негизги милдети – 6 жаштагы балдардын кептик карым-катыш билгичтиктерин енүктүрүү. 6 жаштагы балдарды кыргыз тилге окутуунун максаты: кептик ишмердиктин жөнөкөй көндүмдөрүн калыптандыруу жана өнүктүрүү; сөздердү угуп, жаттап калуу; сездердүн формаларын өзгертүү көндүмдөрүн өнүктүрүү; аларды окулуп жаткан тилдин эрежелерине ылайык айкалыштыруу болуп саналат.

Коюлган максаттарга жетүү үчүн төмөнкү окуу-усулдук милдеттерди чечүү зарыл:

- балдарды кыргыз тилиндеги тыбыштарды фонетикалык контекстте эмес (езүнче айтуу) жана контексте (сездердүн курамында) айтканга үйретүү, бул сөздөгү тыбыштардын айкалышын айтуунун аралык баскычы болуп эсептелет;
- кыргыз тилинин сегменттик бирдиктеринин негизги карама-каршы коюулары тууралуу балдарга түшүнүк берүү: созулма-кыска, каткалаң-жумшак, фонемаларды каршы коюу (Ч) – (Ж), (Ң) – (Н), (Ө) – (О), (Ү) – (У);
- төменкү карама-каршы коюу жубунда туура айтууга кенүгүү: ток - тоок, эр-ээр, бу – буу жана (К), (Г) тыбыштарын жоон үндүүлер менен айтканга, ичке үндүүлер менен алардын жумшак варианттарын айтканга өзгөче көңүл буруу: кар – кир, кап - көп, калган - келген;
- фонетикалык-фонологиялык угумду калыптандыруу, ал функционалдык жана функционалдык эмес тыбыш бирдиктерин (оттеноктор, варианттар, функционалдык бирдиктер) ез кебинде жана башкалардын кебинде айырмалай алууну билдирет;

- кыргыз тилинин грамматикасынын езгечелүктерүн – басым жана интонацияларды ездөштүрүүнү енүктүрүү: кыргыз тилиндеги басымдын орду өзгөрбей тургандыгы, орус тилине салыштырмалуу анда басымдын маанилик-ажыратуучулук кызматы жоктугу тууралуу түшүнүк берүү.

Жогоруда саналган бардык милдеттер кыргыз тилиндеги тыбыштарды айтууга үйретүүнүн окуу-усулдук ыкмаларын карайт, алар төмөнкүдей болушу мүмкүн:

- балада эне тилдин негизинде түзүлген тыбыштарды кабыл алуу жана айтуу стереотибин езгертпей туруп, жаңы стереотипти, кыргыз тилинин тыбыштарын кабыл алуу жана айтуу стереотибин иштеп чыгуу;

- кыргыз кебинин тыбыштык курулушунун езгече белгилерин контрасттуу жана балдар үчүн маанилүү кылуу;

- оозеки кыргыз кебин угуу жана айтуу боюнча балдардын айтуу аракеттерин аңдап-түшүнүп, башкарганга үйретүү;

- балдарды кыргыз кебин айтуу маданиятына тарбиялоо.

Терминдик минимум

КЕПТИК ИШМЕРДИК – кепти ишке ашыруу менен байланышкан ишмердик же мотив, ал баланын угуу, сүйлөө, окуу жана жазуу билгичтиктеринен көрүнет.

КЕПТИ УГУУ – кептик ишмердиктин түрү, ал чоочун кепти угуп кабыл алуудан жана аны түрдүү кептик кырдаалдарда кабыл алуудан керүнет.

СҮЙЛӨӨ – кептик ишмердиктин түрү, ал сездердү тандоодон, маркировкалоодон, жайгашуу ордун аныктоодон (грамматикалык түзүлүшү) түзүлген оозеки сүйлөөден көрүнет.

ЖАЗУУ – кептик ишмердиктин түрү, ал оозеки текстти графикалык белги-тамгаларга которууну түшүнүүдөн керүнөт.

ОКУУ – кептик ишмердиктин түрү, ал кепте айтылган (үн чыгарып окуу) жазуу текстин же үн кошпогон кепти (ичинен окуу) түшүнүүдөн жана которуудан керүнет.

Билим берүү процессин жана окуу милдеттерин натыйжалуу ишке ашырууну уюштуруу үчүн педагог бир жагынан 6 жаштагы балдардын курактык езгечелүктерүн эске алып, алардын көңүл буруусун, ой жүгүртүүсүн жана эс-тутумун активдештирүүсү керек, экинчи жагынан ал бул процессти сабаттуу башкара билүүсү кажет.

Буга байланыштуу педагог теменкүлөрдү аткарышы зарыл:

- 6 жаштагы балдардын кептик ишмердигинин езгечөлүктерү тууралуу так түшүнүктүн болушу; окутуу процессин кептик ишмердиктин түрлерүне (угуу, сүйлөө, окуу, жазуу) кура билүү;

- тилге киришүү боюнча программалык билимдерге ээ болуу (кептеги тыбыштарды артикуляциялоонун, кабыл алуунун лингвистикалык жана психолингвистикалык аспектилери, тыбыштык комбинаторика, кептеги тыбыштарды эки тараптуу бир-диктерге – муундарга, сездерге айкалыштыруу, пикир алышуу максатында оозеки байланышуу тексттерин түзүү ж.б.);
- кыргыз тилине окутууну уюштурууга жана өткерүүгө карата учурдагы окуу-психологиялык талаптарды эске алуу.
- 6 жаштагы балдарды кыргызча айтууга үйретүү балдарды мектепке даярдоонун аралаш жана улуттук класстарындагы кыргыз тили боюнча сабактардын ажырагыс бөлүгү болуп саналат.

Фонетикалык минимум

1. Угуп кабыл алуу жана туура айтуу:

- тыбыштын каткалаң жана жумшак варианттары (ң): оңой - легко, эң - очень;
- жумшак жарылма үнсүздүн каткалаң жана жумшак варианттары (ж): жаз - весна; эже - старшая сестра;
- түпчүл каткалаң жарылма үнсүздүн каткалаң жана жумшак варианттары (к): кол - рука, кел - приходи;
- түпчүл жумшак үнсүздердүн каткалаң жана жумшак жылчыкчыл, жарылма варианттары (г): дагы – еще, эгин – зерно, тамга – буква, эмгек – труд;

2. Угуп кабыл алуу жана туура айтуу:

- орто көтерүңкү үндүү «ө» (ердөк) - утка;
- жогорку кетерүңкү үндүү «ү» (үй) - дом;
- эринчил эмес алдыңкы катардагы эң жогорку кетөрүңкү үндүү (э): эртең – завтра.

3. Кыска үндүүлөрдү созулма үндүүлөргө каршы коюуда угуп, кабыл алуу жана туура айтуу:

- (а) =(а:) : ары – дальше, аары – пчела;
- (о)=(о:): ток – сыт, тоок – курица;
- (э)=(э:): эр – смелый, ээр – седло;
- (е)=(е:): тек – вылить, төө – верблюд;

- (у)=(у:): оку – учи, окуу – учеба;
- (ү)=(ү:): жүндү – шерсти, жүндүү – имеющий много шерсти.

4. Сингармониялык сөздөрдү угуп кабыл алуу жана туура айтуу:

алма - яблоко, чыны - пиалка, элек - сито, болот - будет, узун - длинный, есөт - растет, үлүл - улитка, киши – человек.

5. Тыбыштарды угуп, кабыл алуу жана туура айтуу:

(м) жана (б), (м) жана (н) сездердүн кошулган жеринде: Асан берет (Асам берет) – Асан даст; Нан менен (нам мэнен) – с хлебом.

6. Сөздөрдү угуп, кабыл алуу жана аларга туура акцент коюу:

Ата – отец, атабыз – наш отец, атабызга – нашему отцу, барат – пойдет, барабыз – мы пойдем, жакшы – хороший, жакшыны – хорошего.

7. Фразаларды угуп кабыл алуу жана туура айтуу:

Бул эмне? – Это что? Бул топ. – Это мяч. Эркин, бери кел! – Эркин, иди сюда! Агам окуйт. – Брат учится. Кеттик! – Пошли!

Лексикалык-грамматикалык минимум

Кыргыз тилин окутуу боюнча лексикалык-грамматикалык материал 6 жаштагы балдардын турмушун, алардын кызыкчылыктарын чагылдырган темалар боюнча топтоштурулат, аларга кыргыз тилин практикалык өздөштүрүү үчүн типтүү сүйлөмдөр кирет.

Практикалык өздөштүрүү үчүн типтүү сүйлөмдөр

1. Саламдашуу	Саламатсыңбы?
2. Таанышуу	Бул ким? Сенин атың ким? Менин атым Асыл. Бул эмне?
3. Оюнчуктар жана балдар ишмердигинин предметтери	Бул кимдин оюнчугу? Бул кимдин тобу? Топ кана? Топту ыргыт. Топту теп.
4. Кыймылдар жана аракеттер	Сен эмне кылып жатасың? Сен топту кимге бердиң? Марат барбы? Келгиле. Тергө еткүле Сенин апаң келди. Ким кетти? Апал үйдебү? Кирүүге уруксатбы?
5. Үй-бүле	Бул чоң атам, чоң энем. Бул апам, атам. Бул эжем. Бул иним, синдим.

6. Эсеп	Канча? Көп, аз.
7. Адам	Баш, көз, кол, бут, ооз, мурун.
8. Жыл мезгилдери	Кыш, күз, жаз, жай.
9. Эмөрөк, идиш-аяк, буюмдар	Бул стол, бул диван, бул чыны, табак, казан. Бул кийим, пальто, көйнөк. Бул кандай пальто, көйнөк?
10. Жашылча-жемиштер	Алма, банан, помидор, капуста, пияз, сабиз.
11 .Өсүмдүктөр	Гүл, бак, дарак.
12. Азык-түлүктөр	Нан, сүт, май, айран, максым, боорсок.
13. Үй	Үй.
14. Мектеп, мугалим	Мектеп, мугалим.
15. Оюндар жана оюнчуктар	Оюнчуктар жана оюндар.
16. Майрамдар	Майрамдар.
17. Кийим	Кийим-кече.
18. Транспорт	Унаа.
19. Дүкөн	Дүкөн.
20. Шаар жана айыл	Шаар жана айыл.

Эскертүү

Иш планын түзүүдө педагог кептик этикетке ээ болуунун төмөнкү белүмдерүн эске алуусу керек:

• пикирлешүүнүн башталышы жана аягы; • таанышуу; • оюндарды пландоо жана уюштуруу; • кеңүл бурдуруу; • куттуктоолор жана каалоолор; • командалар; • эскертүүлер;	• етүнүчтер; • уруксат алуу; • каалоосун, муктаждыгын, ниетин билдирүү; • макул болуу же макул болбоо; • көңүл кушу; • колдоо; • көңүлүн жайгаруу.

Тилдик бирдиктерди көп ездештүрүү эмес, тилдик материалдарды сапаттуу өздештүрүү эске алынат, ал балага минималдык каражаттарда да (баланын компетенциясында

тилдик бирдиктерди кебөйтүү) аларды табигый, жагдайга жараша ийкемдүү пайдаланганга мүмкүнчүлүк берет.

«Кыргыз тили – экинчи тил» программасынын окуу планы

Билим берүү милдеттерин ишке ашыруу үчүн педагогго кыргыз, орус жазуучуларынын жана дүйне элдеринин классиктеринин көркөм чыгармаларын кеңири пайдаланууга туура келет. Педагог ишинде элдик оозеки чыгармаларды: дүйне элдеринин жомокторун, бат айтмалары, жаңылтмачтарды, тамашалуу ырларды, табышмактарды, бешик ырларын ж.б. колдоно алат.

Болжолдуу тематикалык план

№	*Мазмуну*	*Сааттардын саны*
1.	Саламдашуу	2
2.	Таанышуу	2
3.	Оюнчуктар жана балдар ишмердигинин предметтери	4
4.	Кыймыл жана аракеттер	2
5.	Үй-бүлө	4
6.	Эсеп	2
7.	Адам	2
8.	Түстөр	4
9.	Жыл мезгилдери	2
10.	Эмерек, идиш-аяк, буюмдар	4
11.	Жашылча-жемиштер	2
12.	Өсүмдүктөр	2
13.	Азык-түлүктөр	4
14.	Үй	2
15.	Транспорт	2

16.	Оюндар жана оюнчуктар	4
17.	Майрамдар жана оюн-зооктор	2
18.	Кийим	4
19.	Шаар жана айыл	2
20.	Оюнчуктар дүкөнү	2
21.	Жашылча-жөмиштөр дүкөнү	2
22.	Кийим дүкөнү	2
23.	Өтүлгөн матөриалды кайталоо	6
	Бардыгы	***64***

Окуу жылынын аягына карата базалык күтүлгөн натыйжалар

1. 6 жаштагы балдардын окуу аракеттери жана жетишкендиктери:

- педагог койгон суроолорго толук жоопту бергенди билет;
- педагогдун сөзүн белбестөн, көңүл коюп уга билет;
- теңтуштары менен мамиле түзүп, досторду тандай алат;
- аныкталган эрежелерди сактай билет;
- тапшырмаларды аткарууда коюлган максатка жетүүгө аракет кылат;
- китептерге, окуу каражаттарына этият мамиле кыла билет.

2. 6 жаштагы балдардын предметтик билимдери, билгичтиктери, көндүмдөрү:

- жагдайга жараша ар кандай саламдаша билет;
- кебинде башка тилдеги сөздөрдү пайдалана билет;
- жагымдуу жана одоно сөздөрдү айырмалай билет;
- тили окутулуп жаткан елкенүн каада-салттары тууралуу түшүнүгү бар.

Лексикалык минимум боюнча:

- кебинде жаңы сездердү пайдалана билет;
- сездөрдү түшүнет жана айырмалайт.

Грамматикалык минимум боюнча:

- кебинде женөкей сүйлемдердү пайдалана билет;
- жаныбарлардын балдарынын аттарын (коён – бежек, жылкы – кулун) атай алат.

Диалогдук кеп боюнча:

- суроо берип, аларга жооп бере алат (өзү, үй-бүлесү, туугандары, достору тууралуу);
- кептик карым-катышта сылыктыкты көрсете билет.

Монологдук кеп боюнча:

- таяныч сүрөттөр боюнча тааныш жомоктордогу каармандарды атай алат;
- багыт берген суроолор жана таяныч сүреттөр боюнча 2-3 сүйлемден турган аңгемелерди түзе алат;
- фольклордук терт саптарды, кыска, тамаша ырларды айтып, балдар ырларын ырдап бере алат.

Окулуп жаткан тилдин тыбыштык маданияты боюнча:

- сездөрдү жана кыска фразаларды так жана түшүнүктүү айта алат;
- окулуп жаткан тилдин көркем интонациялык каражаттарын туура пайдалана билет;
- окулуп жаткан тилдеги тыбыштарды туура айта билет.

«Орус тили – экинчи тил» программасы

Экинчи тил катары орус тилине окутуунун заманбаптыгын учурда баалабай коюуга болбойт. Эл аралык байланыштардын кеңейиши жана орус тилин билген адистердин келечеги окутуунун алгачкы баскычтарында орус тилине окутуунун баркын кетөрүү үчүн жагымдуу шарттарды жаратат. Буга байланыштуу 6 жаштагы балдарды мектепке даярдоо шартында экинчи тилге окутуу програмасын иштеп чыгуу жана окутуунун жаңы натыйжалуу усулдарын жана ыкмаларын издөө маселеси учурда курч болуп турат.

Негизги мазмундук максат катары коммуникативдик компетенттүүлүктү эсептөөгө туура келет, алар даярдоо классында/тайпада экинчи тилди үйрөнүүнүн жыйынтыгын көрсөтөт. 6 жаштагы балдарда коммуникативдик билгичтиктерди калыптандыруу социомаданий билимдер мөнөн ажырагыс байланышта.

Бул бөлүмдүн негизги милдеттеринин бири башка тилде сүйлөгөн элдердин маданиятына, каада-салттарына, адептерине кызыгууга жана аларды урматтоого, тилдердин жана маданияттардын өз ара байланышында акыл-эстүү жана негизделген жүрүм-турумга тарбиялоо, социалдык карым-катыштын көндүмдөрүн жалпы өнүктүрүүнү колдоо болуп саналат.

Предметтин максаттары жана милдеттери

Экинчи тилди окуу процессинде 6 жаштагы балдарда:

- башка тилде байланыша билүү калыптанат;
- кептик элементардык коммуникативдик билгичтиктер өнүгөт;
- көңүл буруу, эс-тутум, ой жүгүртүү жана кыялдануу өнүгөт;
- орус тилин мындан ары да өздөштүрүүгө окуу мотивациясы өнүгөт;
- 6 жаштагы балдардын жаңы тилдик дүйнөгө коммуникативдик-психологиялык көнүгүүсү камсыз болот;
- экинчи тилди карым-катыш каражаты катары пайдаланууга карата тоскоолдуктарды жеңип өтүү камсыз болот;
- экинчи тил боюнча оозеки кепти өздөштүрүү үчүн зарыл болгон элементардык лексикалык түшүнүктөрдү өздөштүрүү камсыздалат;
- экинчи тил пайдаланылган жаңы социалдык тажрыйбага аралашуу камсыз болот;
- тили окутулуп жаткан өлкөнүн балдар фольклору жана жеткиликтүү көркөм адабий үлгүлөрү менен таанышуу камсыздалат;
- башка маданияттын өкүлдөрүнө жакындык мамиле өнүгөт.

6 жаштагы балдарды экинчи тилге окутууда болушунча көрсөтмөлүү жана балдарга тааныш материалдарды пайдалануу сунушталат: тааныш жаныбарлардын жана канаттуулардын сүрөттөрү; атрибуттар; иллюстрациялар; сүрөттөр; таблицалар; сүрөт сөздүктөр; бөбөк-китепчелер. Тилди үйрөтүү мүмкүнчүлүктөрүн көңейтүү үчүн көркөм жана музыкалык чыгармаларды, мультфильмдерди, кинофильмдерден эпизоддорду, карточкаларды, оюндарды, жазууларды угууну, чыгармачыл тапшырмаларды, балдардын өздөрүнүн сүрөттөрүн пайдалануу болот.

6-7 жаштагы балдардын экинчи тилди өздөштүрүүсүнүн натыйжалуу ыкмасы «Жомок-оюн» болуп саналат. Ал балага окуялардын жана маалыматтардын агымын езүнө ылайык түшүнгенге жана системалаштырганга мүмкүнчүлүк берет. Мындан сырткары, так ушул жомоктун жардамы менен баланы башка элдин жана башка елкенүн маданиятын кабыл алганга тартууга болот. Элдик чыгармачылыктын бардык башка жанры сыяктуу эле жомок климаттык, тарыхый жана бул маданиятка тиешелүү башка факторлорду жана өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен түзүлүүсү эч кимге жашыруун эмес.

Экинчи тилди окутуу процессинде маанилүү роль оюнга таандык. Окуу милдеттерин чечүүнүн ыкмасы жана экинчи тилге етүүдө психологиялык колдоо катары кызмат кылат. Экинчи тилди үйренүү сабактарында кыймылдуу, ролдук, музыкалык оюндарды, ошондой эле эрежелер менен оюндарды, драмалаштырылган оюндарды, пантомималарды жана башка оюндун түрлөрүн пайдалануу керек. Педагог бала үчүн эмоционалдык жактан маанилүү оюндук карым-катышты уюштуруусу, активдүү кептик ишмердик үчүн шарт түзүүсү, экинчи тилди үйрөнүү процессине жандуу кызыгууну жаратуусу маанилүү. Баланы кызыктыруу үчүн анын реалдуу аракеттеринин кырдаалын же ал «аракет кылып жаткан жакка айланып кеткен» жагдайды жаратуу зарыл. Оюнда балдар сездүк запасын толукташат, туура айтуусун өркүндөтүшөт, ырларды жатташат, бийге түшүп, ырдашат, орус тилинде жомокторду коюшат.

Билим берүү милдеттерин ишке ашыруу үчүн педагог кыргыз, орус жазуучуларынын жана дүйнөлүк элдик классиктеринин керкем чыгармаларын кеңири пайдаланууусу абзел. Педагог ез ишинде орус элдик жомоктору, жаңылмачтары, кеңүлдүү ырлары, хороводдору ж.б. колдоно алат.

Экинчи тил катары «орус тили» программасына колдон келсе, сабактарда аудио, видео материалдарды, кеп елчөмде керсетме жана таркатма материалдарды пайдалануну кошуу шарт.

Ар бир сабактан кийин ар бир бала ата-энеси менен материалды үйде бекемдөө үчүн чакан үй тапшырмасын алат. Зарылдык учурда тапшырманы аткарууда ата-энелери жардам берет.

Экинчи тилде баарлашуу кызыктуу жана максаттуу болушу абзел. Балада башка тилдеги кепке оң психологиялык багытты жаратуу зарыл.

«Орус тили – экинчи тил» программасынын окуу планы

Болжолдуу тематикалык план

№	Мазмуну	Сааттардын саны
1	1. Балдар менен орус тили тууралуу киришүү баарлашуусу. Тема: Оюнчуктар орус тилинде саламдашканга үйренүшүүдө. Саламдашуу жана таанышуу. Медведеванын «Матрешка» ыры. 2. Экинчи сабак етүлгөн материалды кайталоо жана бекемдеегө карата етүлөт. Балдарды тили окутулуп жаткан өлкөде кабыл алынган кептик этикеттин ченемдерин сактоого үйрөтүү.	2
2	1. Үй-бүле. Мамалак токойго барып, адашып кетти. Ал апасын, атасын, чоң энесин, чоң атасын же эжесин кантип чакырат? 2. Өтүлген материалды кайталоо. «Ким келди?» драмалаштырылган оюну.	2
3	1. Кийим. «Куурчак Машаны кийинтели» дидактикалык оюну. 2. Өтүлгөн материалды кайталоо жана бекемдөө. «Сиңдиме кийимдерди сатып алуу үчүн дүкөнгө барабыз» оюну.	2
4	1. Тамак-аш азыктары. Ким эмне жегенди жакшы керет? 2. Өтүлген материалды бекемдөө. «Конок тособуз» дидактикалык оюну.	2
5	1. Идиш-аяк. Ашканадагы шкафты ачабыз. С. Маршактын «Федорино горе» чыгармасын окуу. 2. Бекемдөө.	2
6	1. Түстер. Боёк менен таанышуу. «Мен художник болуп төрелгөм» баш айлантма оюну. 2. Бекемдөө. «Өзүң жактырган түстү танда жана апаң үчүн сүреттү – кызыл алма, жашыл бадыраң же сары алмурутту тарт» оюну.	2
7	1. 1ден 5ке чейинки сандар. С. Маршактын «О мальчиках и девочках» чыгармасын окуу. «Колдогу манжаларды санайбыз» оюну. 2. Эсепти бекемдее. «Канча конок келди, чайга канча чыны керек» оюну.	2
8	1. Жыл мезгили. Күз. Күз тууралуу табышмактар. Стала курица считать Маленьких цыпляток: Желтых пять И черных пять, А всего десяток (программалык милдеттер: күз, түс, эсеп, канаттуулардын, алардын балапандарынын аттары). 2. Өтүлген сабакты кайталоо.	2
9	1. Үй/квартира. С. Маршактын «Багаж» чыгармасын окуу. 2. Кайталоо. Окуган жана уккан чыгармасына байланыштуу диалогго катышууга кызыгуусун калыптандыруу.	2

10	1. Жашылча дүкөнүнө соода-сатык үчүн баруу. Берилген тема боюнча сүреттер менен сездүк түзүүгө жана чыгармачыл иштерди аткарууга үйретүү. 2. «Жашылча-жемиш» темасын кайталоо.	2
11	1. Транспорт. «Асманда, жерде, сууда». Тааныу үчүн карточкалар менен иштее дидактикалык оюну. 2. Өтүлгөн теманы кайталоо жана бекемдее.	2
12	1. Жыл мезгили. Кыш. Кыш тууралуу орус классиктеринин чыгармаларын окуу. Белгилүү орус балдар жазуучулары, акындары менен тааныштыруу. 2. Кайталоо. Кыш тууралуу сүрет тартып, эмне тартылганын айтуу.	2
13	1. Кесиптер. Ким эмне кылат? Этиштер. С. Михалковдун «Все работы хороши» чыгармасын окуу. 2. Кайталоо. «Кимдин куралы, ал кайда?» дидактикалык оюну.	2
14	1. Үй жаныбарлары. С. Маршактын «Усатый - полосатый» чыгармасын жаттоо. Сүретке таянуу менен татаал эмес жомоктордун, аңгемелердин негизги маанисин түшүнгенгө үйрөтүү. 2. Кайталоо. «Сүретте эмненин баласы экендигин таап, атын ата» дидактикалык оюну.	2
15	1. Жаңы жыл. «Ёлочка» ыры: «Всю ёлку до макушки украсили игрушки! Вставайте в хоровод! Встречайте Новый год! (В. Берестов). Балатыны оюнчуктар менен кооздоо (оюнчуктардын женекөй аттарын бекемдее: шарик, үй, жамгыр ж.б.). 2. Балаты тууралуу «В лесу родилась ёлочка» ырын жаттоо. Текстти жаттатууга жана «ёлочка» сезүн туура айтууга жетишүү.	
16	1. Үй канаттуулары. «Вышла курочка гулять» орус элдик тамашалуу ырын жаттоо. Балдарды тили окулуп жаткан елкенүн балдар ырларын аткарууга, ырларын жаттоого үйретүү. 2. Кайталоо. Кеңүлдүү ырдын мазмунун балдардын кайталап керсетүшү.	2
17	1. Орус элинин каада-салттары менен таанышуу (оюндар, костюмдар, тиричилик буюмдары). 2. Өтүлгөн материалды кайталоо. «У медведя во бору» орус элдик оюнун жаттоо.	2
18	1. Наташанын туулган күнү. «Поздравляю с Днем рождения. Желаю здоровья и счастья» деген чакан текстти туура айтуу жана жаттоо. «Чебурашка и его друзья» мультфилминдеги крокодил Генанын ырын угуу. 2. Кайталоо жана бекемдее. «Чебурашка и его друзья» мультфилминдеги крокодил Генанын ырын кайталап угуу жана жаттоо.	2
19	1. Күн режими жана сутканын убакыттары. «Утром я встаю. Днем я учусь. Вечером я играю. Ночью я сплю» (сүрөттер боюнча) сез айкаштарын жаттоо. 2. Кайталоо. «Угадай, что я сейчас делаю?» пантомима оюну.	2

20	1. «Теремок» жомок оюну. Башка маданияттын екүлдерүне карата жакындык мамилени енүктүрүү. 2. Балдар менен кергендөрү, баатырлар, алардын аракеттери тууралуу баарлашуу. Орус тилинин категорияларын: род, сан, түрдү ездештүрүүсүн жакшыртуу.	2
21	1. «Уул балдар жана кыздар». Сүйүктүү оюндар. Балдарга таанышууну, езүн тааныштырууну, коштошууну, куттуктоону. Куттуктоо үчүн ыраазычылык билдирүүнү, кечирим суроону үйретүү. 2. Кайталоо. Мектеп буюмдары. «Портфелди топто» дидактикалык оюну.	2
22	1. Жыл мезгили. Жаз. «Водичка, водичка» орус элдик тамашалуу ырын жаттоо. 2. Өтүлген материалды кайталоо. Тамашалуу ырларды айтуу боюнча катарлардын ортосундагы мелдеш.	2
23	1. Этиштер менен таанышуу. «Кто что делает?», сүрөттер боюнча аткаруу. 2. Өтүлген материалды кайталоо. «Жили у бабуси …» орус элдик тамашалуу ырын жаттоо.	2
24	1. Үй/квартира, эмерек темасын кайталоо. 2. Сүреттөр боюнча «Эмне ашыкча?» дидактикалык оюну.	2
25	1. Жомок оюн: «Репка» жомогун драмалаштыруу. Балдарды сураныч менен кайрылууга жана суранычка макул болууну же андан баш тартууну айтууга үйрөтүү. 2. Өтүлген материалды кайталоо. Жомок боюнча суроолорго жооптор.	2
26	1. Жомок оюн: «Колобок» жомогун драмалаштыруу. Балдарды ролдук оюндарга катышканга жана айрым сөздердү жаттап калганга үйретүү. 2. Өтүлген материалды кайталоо. Жомок боюнча суроолорго жооптор.	2
27	1. Жомок оюн: «Курочка Ряба» жомогун драмалаштыруу. 2. Бекемдөө. Өтүлген жомокту «суроолор», «жооптор» боюнча талкуулоо. Балдардын суроо бере билүү билгичтиктерин калыптандыруу - Ким? Эмне? Качан? Кайда? Каякка? жана бул суроолорго жооп берүү.	2
28	1. «Өзүң женүнде айтып бер» диалогу. Топтордо иштее. Сабакта диалогдук пикирлешүү учурунда балдарды мугалимдин жана маектешинин кебин, женекөй маалыматтарды түшүнүп, кабыл алганга үйретүү. 2. Бекемдөө. Өтүлген тема боюнча женөкей суроолорду бергенге жана аларга жооп бергенге үйретүү.	2
29	1. А. Бартонун «Мой веселый звонкий мяч» чыгармасын жаттоо. Логоритмика. 2. Жатталган материалды кайталоо. Балдарды диалогго катышууга үйретүү.	2
30	1. Жыл мезгили. Жай. Жайкы айларды жаттоо. Жай тууралуу орус тилинде сүйлегендер менен диалог. 2. Өтүлген материалды кайталоо. Жай тууралуу ырларды угуу. Балдарды жай тууралуу бөбөк-китептерди түзгенгө катышууга үйретүү.	2

31	1. В. Маяковскийдин «Что такое хорошо и что такое плохо?» ырын окуу. 2. Балдарда башка кепти кеңүл буруп укканга жана кепти маанилик бөлүктерге, сездөргө, муундарга, тыбыштарга белүү билгичтигин калыптандыруу. 3. Өтүлген материалды кайталоо. Жүрүм-турум эрежелери боюнча жаңы сездер менен таанышуу.	2
32	1. Жуп болуп иштее. Теңтуштары менен «Менин үй-бүлем» темасына диалог. Балдарды мурда жатталган сездердү пайдалануу менен езү, үй-бүлесү, досу тууралуу кыскача айтып бергенге үйретүү. 2. Жыйынтыктоо. «Менин үй-бүлем» темасына сүрет тартуу, сүреттү сез менен кыскача сыпаттоо. Балдарды маекти колдоого үйретүү (10 репликага чейин).	2
	Бардыгы	***64***

Окуу жылынын аягына карата базалык күтүлгөн натыйжалар

1. 6 жаштагы балдардын окуу аракеттери жана жетишкендиктери:

- драмалаштырууларга, жомок-оюндарга, пантомималарга, концерттерге катышат;
- суроолорго жооп бере билет;
- суроо бере билет;
- чыгып сүйлееге даярдануга катышат;
- орус тилине арналган иш-чараларга, майрамдарга катышат;
- окуу материалдарына этият мамиле кыла билет;
- сүрөт менен сездүктөрдү түзгендү, чыгармачыл иштерди аткара билет;
- ролдук оюндарга катышат;
- топто, жуп болуп иштей билет;
- жекече тапшырмаларды аткара билет;
- саламдашып, саламдашууга жооп бере билет;
- таанышып, езүн таныштырып, коштошуп, куттуктап, куттуктоо үчүн ыраазычылык билдирип, кечирим сурай билет.

2. 6 жаштагы балдардын предметтик билимдери, билгичтиктери, көндүмдөрү

Кептик ишмердик:

- күнделүк пикирлешүү жагдайларындагы, ошондой эле окулган жана угулган чыгармаларга байланыштуу диалогдорго катышат;
- этикет мүнезүндөгү диалогдорго катышат: саламдашуу, саламдашууга жооп берүү, таанышуу, езүн тааныштыруу, коштошуу, куттуктоо, куттуктоо үчүн ыраазычылык билдирүү, кечирим суроо;
- тили окутулуп жаткан елкедегү кептик этикеттин ченемдерин сактайт;
- суроо берип: – Ким? Эмне? Качан? Кайда? Каякка? жана бул суроолорго жооп бере билет;
- сураныч менен кайрылып, суранычка макулдук же баш тартуу менен жооп берүүнү билет;
- кептик интонациянын езгерүшүн эске алуу менен диалогго катышат;
- чакан монологдук айтууларды түзөт: өзү, досу, үй-бүлөсү тууралуу аңгемө айтат, сүреттөрдү, буюмдарды, курчап турган дүйненүн керүнүштерүн, сүреттерду пайдаланып, өтүлгөн чыгармадагы каармандарды сыпаттайт;
- маектешүүнү 10 репликага чейин колдой билет.

Угуу (аудио):

- сабактагы диалогдук пикирлешүү учурунда педагогдун, теңтуштарынын кебин, чакан женекей маалыматтарды түшүнет жана кабыл алат;
- сүреттөрге таянуу менен татаал эмес жомоктордун, аңгемелердин негизги маанисин түшүнет;
- сездегү жана сүйлөмдегү басымдын ченемдерин сактайт;
- көпти маанилик майда бөлүктөргө, сөздөргө, муундарга, тыбыштарга беле билет.

Социомаданий компетенттүүлүк:

- тили үйрөнүлүп жаткан өлкенүн атын билет;
- тили үйрөнүлүп жаткан өлкенүн балдар адабий чыгармаларынын белгилүү каармандарынын аттарын билет;
- тили үйренүлүп жаткан елкөнүн белгилүү балдар акын-жазуучуларынын аттарын билет;

- тили үйрөнүлүп жаткан елкенүн балдар ырларын, чыгармаларын аткарат;
- бөбек-китептерди түзүүге катышат;
- езү, үй-бүлесү, досу тууралуу кыскача айтып берет;
- 6 жаштагы балдар үчүн жергиликтүү деңгээлде тилди билгендер менен маектешет;
- башка маданияттын екүлдерүне жакындык мамилесин өнүктүрет;
- үйрөнүлүп жаткан тилди пикирлешүү каражаты катары пайдалануууда психологиялык тоскоолдуктарды жеңе билет.

VIII бөлүм. Ден соолук мүмкүнчүлүгү чектелген (ДМЧ) балдарды инклюзивдик окутуу

Педагогикалык илимдин жана практиканын заманбап жана социалдык жактан маанилүү көйгөйлерүнүн бири – учурда ден соолук мүмкүнчүлүгү жана жашоо ишмердиги чектелген балдарды массалык жалпы билим берүүчү уюмдардын шартында окутуу жана тарбиялоо, аны илимий жана усулдук жактан бекемдөө, окуу процессин кадрдык, техникалык жана маалыматтык жактан тиешелүү камсыздоо маселеси болуп саналат. Бул милдеттерди аткарууну жалпы билим берүүчү уюмдарда жагымдуу билим берүү чөйресүн түзүү менен гана чечүүгө болот, анда окуу процесси ден соолук мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн абдан жагымдуу шарттарда етет.

Кыргыз Республикасынын нормативдик жана укуктук документеринде «Мектепке чейинки билим берүүнүн жана мектепке чейинки курактагы балдарды енүктүрүүнүн негизги милдеттери: баланын есүүгө болгон жекече муктаждыктарын эртелеп аныктоо жана ага тиешелүү инклюзивдик билим берүү жана аны менен байланышкан кызматтарды көрсетүү» болуп саналат, б.а. Кыргыз республикасынын «Мектепке чейинки билим женүнде» мыйзамы ата-энелердин ден соолук мүмкүнчүлүгү чектелген балдарын жалпы билим берүүчү уюмдарда инклюзивдик билим берүүгү болгон укугун камсыздайт.

Ден соолук мүмкүнчүлүгү чектелген (ДМЧ) балдарды массалык жалпы билим берүүчү уюмдардын шартында инклюзивдик окутуу, ден соолук мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды мындай чектөелерү жок балдар менен бирге жалпы билим берүү уюмдарынын бир классында/тайпасында окутууда уюштурулушу мүмкүн (инклюзивдик билим берүү). Инклюзивдик билим берүү ден соолук мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды натыйжалуу окутуу процесси болуп саналат, ал мындай балдарды коомго жуурулуштуруу милдетин, аларды социалдык көнүктүрүү кейгейүн, ошондой эле бүгүнкү күндөгү колдо бар ресурстар менен сапаттуу билим берүү маселесин натыйжалуу чечүүгө мүмкүнчүлүк берет.

Ден соолук мүмкүнчүлүктөрү чектелген (ДМЧ) балдардын өзгөчөлүктөрү

Түрдүү категориядагы ДМЧ балдарда езгече билим алуу муктаждыктары айырмаланат, анткени ал өнүгүүнүн (угуу, керүү, интеллектуалдык енүгүү, таяныч-кыймылдоо системасы) кемчилдигине жараша болот, демек, педагог тарабынан ушуга жараша окуу процессин куруунун усулдары жана ыкмалары аныкталат жана билим берүүнүн мазмунунан, түзүмүнөн орун алат. Буга байланыштуу бардык ДМЧ балдарга керектүү тиешелүү шарттарды түзүүгө карата мүнезү боюнча өзгөчө болгон талаптарды белүп көрсетүүге болот:

- езгече муктаждыктарды эске алуу менен окутууну жекелештирүү;
- билим берүү чөйресүн атайын уюштурууну камсыз кылуу:
- езгече мейкиндик чөйресүн түзүү – усулдук жана медициналык шарттарга ылайык шарттарды түзүү;
- мезгилдик (болжолдуу) чөйрөнү түзүү – баланын көнүгүшүү мезгилине карата жекече психологиялык өзгөчелүктөрүн, айлана чөйреге көнүгүүсүн (партанын артында орун), сабакты тандоо жана сабактын башталыш убактысын эске алуу;
- билим берүү мейкиндиги билим берүү мекемесинен сырткары болушу кажет, анткени 6 жаштагы балдар «изилдеечүлер» болушат, демек, алынган материалды бекемдөөнү айлана чөйрөнү (табият жана турмуштук кубулуштарды) байкоо аркылуу жүргүзүү зарыл;
- эмгек ишмердигинин жана өзүн өзү тейлеенүн элементтерин пайдалануу менен балдарды турмуштук кендүмдерге үйрөтүү.

ДМЧ балдарды инклюзивдик окутуунун максаттары жана милдеттери

ДМЧ балдарды инклюзивдик окутуунун максаты – аларга болушунча толук кандуу социалдык жашоо, балдар жамаатына активдүү катышуу мүмкүнчүлүгүн берүү, коомчулуктун толук кандуу мүчесү катары аларга толук ез ара байланышты жана камкордукту камсыз кылуу. Таанып-билүү жөндемүне жана даярдык деңгээлине карабастан, башка балдар менен топто чогуу иштөе аркылуу ар бир баланын таанып-билүүчүлүк жана инсандык активдүүлүгүнүн есүүсүне кемөк керсетүү керек. Бардык балдардын, анын ичинде үйүнде окуган балдардын, предметтик чейрөлөрге катышуусун камсыз кылуу абзел. Алар татаал эмес үй тапшырмаларын аткарып, дубал газета үчүн материалдарды тандап, чыгармачыл иштерди, үлгүлөрдү ж.б. даярдай алышат, алардын салымы педагог тарабынан бааланышы керек. Маанилүү педагогикалык максаттардын бири компенсациялык мүмкүнчүлүктерүн эске алуу, коомчулуктун кеңүл буруусун жана кызыгуусун калыптандыруу, ден соолук мүмкүнчүлүгү чектелген балдарга карата балдардын жана чоң адамдардын тилектештигин жакшыртуу аркылуу баланын потенциалын енүктүрүү болуп саналат.

ДМЧ балдарды жуурулуштуруп окутууга негизги талаптар

1. Атайын изилдееден еткен (баланы изилдее ата-энелеринин же мыйзамдуу өкүлдөрүнүн катышуусунда еткерүлөт) жана ПМПКнын (психолого-медико-педагогикалык кеңеш берүү) бүтүмүн алган балдар инклюзивдик окутууга (тиешелүү шарттар болгондо) тартылат, ПМПКнын бүтүмү баланы 6 жаштагы балдарды мектепке даярдоо классына/тайпасына алганга негиз болот:

- угуусу темен (кептик чөйреде) 60 ДБга чейин, есүүсүндө аны коштогон кемчилдиктери жок балдар;
- көзүнүн курчтугу 0,1ден төмөн эмес, өсүүсүндө аны коштогон кемчилдиктери жок балдар;
- интеллектуалдык өнүгүүсүн сактоо менен таяныч-кыймылдоо аппаратында кемчилдиги бар балдар (өз алдынча жылып жүре албаган балдар ата-энелеринин же аларды алмаштырган адамдардын коштоосунда мектепке келишет, башка учурларда окутуу үй шартында өтөт);
- психикалык есүүсүнде кечигүү бар, интеллектуалдык енүгүү мүмкүнчүлүктерү сакталган балдар:
  - акыл-эси кемдиктин жеңил түрү;
  - сүйлее кеби бузулган балдар.

2. Өсүүсүндө оор сенсордук, денелик жана интеллектуалдык кемчилдиги бар балдар, алар ПМПКнын бүтүмүнүн негизинде жалпы билим берүүчү уюмдарга инклюзивдик окутууга тартылбайт (же чектелип тартылат):

- угуусун төмендеп (кептик чейреде), 75 ДБдан аз (же угуунун темендөшүнүн акыл-эс, керүү, балдар церебралдык параличи (БЦП) кемчилдиги менен кошулган) балдар;
- көрүүсү начарлап, 0,1ден төмөн (же керүүнүн начарлашынын башка кездүн кызматтарынын бузулушу, акыл-эс жагынан артта калуусу, угуунун начарлашы, БЦП менен кошулган) балдар;
- терең/ жеңил деңгээлде акыл-эс кемчилдиги бар балдар;
- БЦП интеллект, керүү, угуу кемчилдиги менен кошулган балдар.

Инклюзивдик билим берүүнү уюштуруу

Буларды эске алуу зарыл:

1. Баланын мүмкүнчүлүктөрү: дефекттин керүнүшү, жакынкы өсүү зонасы, б.а. баланын мүмкүнчүлүгүн эске алып, чоң адамдын жетекчилигинде маселелерди чечүү менен кандай потенциалдуу енүгүү деңгээлине жетүүгө болот.

2. Социалдык чейренүн даярдыгы (үйде тарбиялоо шарттары, балага ата-энесинин, окуган жалпы билим берүү мекемесиндеги педагогдордун, теңтуштарынын ата-энесинин тиешелүү жардам керсөтүү мүмкүнчүлүгү).

3. Мектептин билим берүү чейрөсүнүн жуурулуштуруп окутулган баланын муктаждыктарына туура келиши. ДМЧ балдарды окутуу системасынын мүнөздүү езгечелүгү жекече өзгөчелүктердү эске алуу менен комплекстүү мамиле болуп саналат:

   - ПМПКнын диагностикалык-кеңеш берүү кызматынын бүтүмүнүн (диагнозду эске алган) болушу;
   - адистердин болушу жана ез ара аракети: медайымдар, психолог, атайын педагог (дефектолог), логопед, ата-эне менен педагог, адистердин кеп-кеңеши (мектепте, медборбордо же ПМПКда);
   - класста/тайпада ДМЧ экиден ашпаган бала болот;
   - балдарды медициналык мекемелерде дарылоо жана изилдее.

4. Жалпы билим берүүчү уюмдарга ДМЧ балдарды алуу ПМПКнын бүтүмүнүн негизинде ишке ашат, мектепке кабыл алууда бардык зарыл документтер, ата-энесинин (мыйзамдуу екүлдерүнүн) арызы жалпы билим берүүчү мекеменин жетекчисинин буйругу менен толтурулат.

5. Тайпадагы/класстагы балдардын коопсуздугун сактоо максатында агрессивдүү ДМЧ балдарды кабыл алууга тыюу салынат.

Инклюзивдик иштин негизги принциптери жана эрежелери

1. Ар бир балага жекече мамиле.

2. 6-7 жаштагы балдардын таанып-билүү ишмердигин активдештирүүчү, алардын оозеки кебин жана графикалык көндүмдөрүн енүктүрүүчү, зарыл окуу билгичтиктерин калыптандыруучу усулдарды пайдалануу.

3. Педагогикалык тактты көрсетүү, болор-болбос ийгилик үчүн да дайыма колдоо, ез убагындагы жардам, баладагы өз күчүне жана мүмкүнчүлүгүнө ишенүүнү енүктүрүү;

4. Келемү жана убактысы аныкталган материалды берүү.

ДМЧ балдардын эмоционалдык жана таанып билүү чөйрөсүнө педагогикалык таасир этүүнүн натыйжалуу ыкмалары болуп булар саналат:

- оюн кырдаалдары;
- предметтердин түрлер жана тектер боюнча белгилерин издөө менен байланышкан дидактикалык оюндар;
- башкалар менен пикирлеше билүүсүн енүктүрүүчү оюн тренингдери;
- бетте жана колдун манжаларындагы тарамыштардын кысылып жана жабышып калуусун жок кылуучу көнүгүүлөр;
- сабакка барууну бала тандап, баланын кызыкчылыгына туура келиши керек, енүктүрүүчү мүнездегү сабактарга, эмгек ишмердигинин элементтери менен баланын ез алдынчалуулугун естүрүүчү сабактарга баруу сунушталат;
- катыша турган сабактардын саны чарчоо деңгээлине жараша жекече аныкталат;
- балдар окуу процессинде стационарда дарылануууда (мезгил-мезгили менен) болуп калышы мүмкүн, ошондуктан ДМЧ балдардын окутуу программасынын материалын 100% өздештүрүүсүнө катуу талап коюунун кереги жок. Мындай учурларда ДМЧ балдардын окутуу курсун 6 жаштагы балдарды мектепке даярдоо тайпасында кайталоосуна жол берилет, бул эреже аларга гана тиешелүү болот.

ДМЧ балдарды окутууда 6 жаштагы балдарга мектепке даярдоо класстарында/тайпаларында билим берүү боюнча жалпы даярдоо программасына таянышы керек, бирок усулдар жана ыкмалар балдардын түрдүү типологиялык жана жекече муктаждыктарын эске алуу менен ыңгайлаштырылышы керек. Педагогдор менен ата-энелер жуурулуштурууну эле ойлоп туруп албай, аны биринчи кезекте, баланы естүрүү үчүн абдан жагымдуу шарт түзүү мүмкүнчүлүгү жана ыкмасы катары кароо керек.

Окуу- тарбия процессин уюштуруу

Билим берүү системасынын максаттарын ийгиликтүү ишке ашыруу ДМЧ балдарды окутууну уюштуруунун түрдүү формаларынан (жекече, жуп болуп, топто) жана окутуу шарттарынын варианттарынан (мектепте, мектепке чейин билим берүү уюмдары, үйде, бириктирип) көз каранды болот.

Окуу сабактарынын расписаниесинин бир нече түрүн иштеп чыгуу зарыл: балдар жана педагогдор үчүн сабактардын расписаниеси; үйде же үйдө-мектепте окуган балдар үчүн сабактардын расписаниеси; жекече жана топтогу сабактардын расписаниеси. Бардык расписаниелер динамикалуу мүнезге ээ болушу абзел. Билим берүү процессин уюштуруунун негизги формасы болуп жуурулуштурулган сабак эсептелет.

Тиешелүү инсандык сапаттарга ДМЧ балдар менен иштечүү педагогикалык кадрлар ээ болушу мүмкүн. Мүмкүнчүлүгү чектелген балдар менен иштеө педагогдон ченемсиз чыдамкайлыкты, талап коюу менен кайрымдуулукту принциптүүлүк менен айкалыштыра билүүнү талап кылат. Педагог усулдук сунуштарды эске алуу менен ДМЧ балдар менен иштөө усулдарына жана ыкмаларына ээ болушу керек.

Дене тарбия менен жалпы сабактар туура келбей турган балдардын ден соолугун сактоо максатында педагог ДМЧ балага дарылоо дене тарбиясы менен жашаган жеринде алектенүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылышы зарыл. Бул сабактарды бейтапкананын (медициналык борбордун) дарылоо дене маданият (ДДМ) инструктору ар бир балага жекече иштеп чыгат жана өткерет.

Мүмкүнчүлүгү чектелген балдар менен иштееде жалпы билим берүү уюмдарынын алдында мүмкүнчүлүгү чектелген *балдарды коштоо кызматы* болушу шарт, анда: медициналык кызматкер, педагог-психолог, кошумча билими бар педагог, дене тарбия педагогу, анын медициналык билими болсо жакшы, дефектолог, социалдык педагог же төмөнкү адистер менен кызматташтык жолго коюлган болушу абзел: ПМПК, медициналык борборлор ж.б.

Инклюзивдик билим берүүнү уюштурууга жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын адистери, райондогу (облустагы) психолого-медико-педагогикалык комиссиянын адистери, билим берүү уюмдарынын администрациясы.

Экскурсиялык ишмердик

Психофизикалык мүнөздегү кейгейлерге жана ДМЧ балдардын үй-бүлесүнүн социалдык жактан корголбогондугуна байланыштуу түрдүү иш-чараларды еткерүү үчүн булар зарыл:

- ата-энелерди коштоочу катары тартуу;
- мектеп администрациясынын музейдин администрациясына жазуу түрүндөгү сураныычынын негизинде экскурсияларды колдон келсе акысыз өткерүү;
- тайпадан тышкаркы иштерде виртуалдык экскурсияларды (элестетүүсүн, эс-тутумун өстүрүү) пайдалануу.

Жалпы мектептик иш-чаралар

Белгилүү даталарга жана коомдук маанилүү окуяларга арналган жалпы мектептик майрамдардын жана иш-чаралардын тематикасы салттуу эле болот. ДМЧ балдарды жендөмүне, кебинин есүү деңгээлине, нервдик-психикалык оорусуна, дене кемчилдигине карабастан активдүү ишмердикке (мисалы, спектаклге катышуу) тартуу сунушталат.

Дене чыңдоочу спорттук иш-чаралар

Мүмкүнчүлүктүн болушуна жараша ДМЧ балдарды тигил же бул спорттук-дене чыңдоого тартса болот. Дене тарбия педагогунун жана дарылоо дене маданияты (ДДМ) ишинин негизги принциби окутуунун бардык мезгилинде балдардын кейгейүнө комплекстүү мамиле жасоо болуп саналат. Дене тарбия жана ДДМ сабактарында баланы дене жагынан тарбиялоо гана максаты коюлбайт. Биринчи кезекте, баланы ар тараптуу енүктүрүү үчүн шарт түзүлет, ал баланын инсандык потенциалын болушунча ачканга жардам бериши абзел. ДДМ педагогунун иштее усулдары жана формалары баланын эмоционалдык оң абалын жаратканга багытталган, бул анын денесинин жалпы жакшырышына кемек керсетет. Башкы акцент балдар оорусун унутуп коё турган спорттук оюндарга жасалат. Сабактарда түрдүү медициналык керсеткүчтерге ээ балдар үчүн атайын ДДМ комплекстери пайдаланылат. Мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн теннис, минифутбол, баскетбол боюнча турнирлер еткөрүлөт, тренажердук зал (бар болсо) активдүү пайдаланылат.

Натыйжалуулук

Билим берүү ишмердигинде алынган натыйжаларды жана баланын жетишкендиктерин аныктоо максатында педагог таанып-билүү ишмердигинин өсүүсүнө ички мониторингди өткерүшү керек: окуу ишмердигинин башында, ортосунда, жана аягында. ДМЧ бала женөкей билимдерди жана билгичтиктерди узак убакытта ездөштүрүшү (ар бир ДМЧ бала жекече) мүмкүн, андыктан, зарыл болгон учурда 6 жаштагы балдарды мектепке даярдоо тайпаларында окутуу курсун кайталоого туура келет.

IX бөлүм. Окуудагы жетишкендиктерге жана балдардын өнүгүүсүнө мониторинг жасоо жана баалоо

Мониторинг жасоо жана баалоо билим берүү процессинде баланын жетишкендиктерине көз салуу болуп эсептелинет жана жетишкендиктерди эске алып, кийинки сабактардын түзүлүшү баланын өсүүсүнө багытталган. Мониторинг жүргүзүү менен баалоо топтоочу мүнөзгө ээ, ошондуктан балдардын иши окутуунун бардык мезгилин кучагына алат. Баланын мониторинг жүргүзүү жана баалоо процессине тартылышы колдоого аларлык, ал позитивдүү мүнезгө ээ жана жыйынтыгында бала езүн баалоонун маңызын аңдап-түшүне баштайт. Мониторинг менен баалоонун предмети болуп ар бир окуучунун жетишкендиги эсептелинет, бул жетишкендиктер башка балдардын жетишкендиктери менен салыштырылбашы керек.

Мониторинг жүргүзүүнүн жана баалоонун регламенттик негизи, нормативдик документтери

Баланын енүгүүсүн жана окуусунун жетишкендиктерин баалоо жана мониторинг жасоо 2007-жылы Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан «Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды кароо» мамлекеттик стандартында сунушталган 6-7 жаштагы баланын енүгүү индикаторлорунун негизинде жүргүзүлет. Стандарттын декларациясына ылайык мониторинг жана баалоо билим берүүнүн жыйынтыктарын, педагогикалык процесстин проблемалуу жактарын жана күтүлген жыйынтыктарды аныктоо үчүн, ошондой эле мектепке чейинки билим берүүнүн жана балдарды кароонун милдеттерине жана максаттарына жетүүнү жакшыртуу үчүн ишке ашат.

Мониторинг менен баалоонун объектиси болуп:

- балдардын ден соолугу жана коопсуздугу үчүн шарт;
- имарат жана участоктор, материалдар жана жабдуулар;
- билим берүүнүн кызматын ишке ашырган жана балдарды караган жактар;
- билим берүүчү-программалык документтер, усулдук колдонмолор, ойной турган жана дидактикалык материалдар;
- үй-бүлө жана коомчулук менен ез ара аракеттенүүчү механизм;
- балдардын ден соолугунун жана енүгүүсүнүн деңгээли.

Кыргыз Республикасынын орто жалпы билим берүүсүнүн Алкактык Улуттук куррикулуму баланын енүгүүсүнүн жана окуусунун жетишкендиктерин баалоо жана мониторинг жүргүзүүдө темендөгүдөй ыкмаларды жана усулдарды сунуштайт:

• баланын жетишкендигин педагог менен оозеки баалоо; • эмоционалдык (мактоо же сындоо) баалоо; • балдардын бири-бирин баалоосу; • окуучунун ездүк чыгармачылыгын баалоо (жекече мамиле); • тематикалык карточкалардын жардамы менен баалоо; • окуучунун езүн езү баалоосу (өзүн баалоо жана езүне анализ жасоо); • презентациянын жардамы менен тапшырманы баалоо;	• езүнүн оюн коргоо (презентация); • топтун ишин презентациялоо; • ата-энелерди сурамжылоо каражаты; • менен баланын енүгүүсүн баалоо; • балдардын өз алдынча иштери; • текшерүү иштери; • суроолорго оозеки жооптор; • балл менен баалоо; • чыгармачыл иштер; • аңгемелешүү;

• окуучунун сабактагы ишмердиги боюнча пикирин билдирүү; • рефераттардын жардамы менен баалоо; • долбоорлордун жардамы менен баалоо; • текшерүүчү тесттер; • текшерүү жумуштары; • портфолио; • портфолиону коргоо;	• ыраазычылык билдирүү; • эмоционалдык баалоо (начар жана күчтүү жактарын белгилее); • жекече чыгармачыл иштер; • езүнүн оюн баалоо (презентация); • тема боюнча тесттер; • текшерүү иштери; • оозеки сурамжылоо; • аңгемелешүү; • «ардак такта».

Эскертүү:

Мониторинг куралдарын *№1 тиркемеден* карагыла.

ТИРКЕМЕ

1-ТИРКЕМЕ. **Окуудагы жетишкендиктерге жана балдардын өнүгүүсүнө мониторинг жасоо жана баалоо**

Мониторинг жүргүзүүнүн жана баалоонун методологиясы

Мониторинг жүргүзүү жана баалоо баланын өнүгүүсүн жана окуудагы жетишкендигин көзөмөлдөө үчүн жүргүзүлөт, алынган жыйынтыктын негизинде окутуучу пландар жана материалдар түзүлөт жана оңдоп түзөлөт. Баланын жетишкендигине байкоо жүргүзүү, конкреттүү кырдаалды жазуу, күндөлүктерүн анализдөө, окуучунун реалдуу ишинин үлгүсү, аңгемелешүү, портфолио, тесттер, тапшырмалар жана башка жолдор менен белгиленет. Педагогдор балдардын кантип окуп, ойноп, материалды кантип ездөштүрүп, бири-бири менен кантип ез ара мамиле кылганын байкоонун жардамы менен дайыма балдардын өнүгүүсүнө жана окуусуна мониторинг жүргүзүшү керек. Бул байкоолордун кээ бирлери формалдуу эмес болушу мүмкүн, башкалары бала кандайдыр бир конкреттүү билгичтикти, билимди жана кендүмдердү ездөштүргөнүн текшерүү үчүн жүргүзүлөт. Байкоонун бул эки түрү баланын өнүгүүсүн баалоо жана анын окутуудагы жетишкендиктери үчүн маанилүү маалымат берет.

Балдардын артынан системалуу байкоо жүргүзүү менен педагогдор айрым балдардын жана топтордун кызыкчылыгын жана муктаждыгын эске алып, окутуунун кыска жана узак меөнеттүү планын түзүшет, балдарга жардам катарында кийинки окуусунда ийгилик коштоп жүрсүн үчүн колдоо жана чакырыктарды (кыйынчылыктар) сунушташат. Педагог окутуу процессин жана натыйжасын чагылдырган системалуу байкоону жана балдардын есүүсүнө туура келген формативдик (учурдагы) баалоо куралдарын пайдаланганда балдар:

- езүнүн «менин» жана езүн өзү баалоону енүктүрет;
- педагог балдар жаңы түшүнүктөрдү кабыл алууга даяр болгондо жана жаңы кендүмдергө ээ болгондо, езүнүн окуусун тездетерин билет, ошондуктан педагог алардын кендүмдөрүн жана билимдерин енүктүрүү үчүн балдарга «таяныч» сунуштоого шарт түзет, ошондуктан сабакты пландаштырат;
- жаңыча окутуу чоң даярдык менен жүргүзүлет: байкоолор жана кезектеги баалоонун башка түрлерү (формативдик) балдарга «акыркы баа» түрүнде «балл» коюуда эмес, аларга жакшы окууда жардам берет, анда балдар азыраак тынчсызданышат, ката кетирүүдөн абайлашат жана окутууда ачык айрым болушат.

Мониторинг жүргүзүүнүн жана баалоонун максаты:

- деңгээлин аныктоо: окутуудагы жетишкендик; балада езүн кеземелдеенү өнүктүрүү; жеке жүрүм-турумун башкаруу жендемдүүлүгү деңгээлин аныктоо;
- билим берүү иштерин пландаштырууда жана окутуу процессин жекелештирүү үчүн мониторинг жүргүзүүнүн жана баалоонун жыйынтыктарын пайдалануу;
- кошумча жардам керек болгон балдарды (ДМЧ балдар да) таап чыгуу;
- балдарынын окуусу жана енүгүүсү женүндө ата-энелерди кабардар кылуу;
- окуу процессинде балдардын жетишкендиктери женүнде маалыматты администрацияга сунуштоо.

Байкоо жүргүзүү боюнча жыйынтык жазуулары

Педагог баланы окутуудагы прогресске анализ жасоо жана жаңы окуу милдеттерин пландаштыруу үчүн байкоонун жыйынтыктары боюнча дайыма жазууларды жүргүзет. Байкоо топтогу балдарга жана жеке балдарга узак убакытка ар түрдүү кырдаалда жүргүзүлет, ал педагогго енүгүүнүн жекече езгечөлүгүн таап чыгууга, баланын жүрүм-турумунда атайын бир мыйзам ченемди жана окутууну жекелештирүүге жардам берет.

Усулдардын биреесүнде педагог кагаздын кичинекей баракчасына белгилерди жазат, андан кийин айрым балдардын енүгүүсү же предметтик тармак боюнча файлдарга бөлүштүрет; жазууга киришүүнүн жана классификациялоонун дагы башка көп жакшы жолдору бар. Педагогго маал-маалы менен өзүнүн байкагандарын, жазгандарын карап турган пайдалуу, бардык балдарда документация барбы, мүмкүн кээ бир балдарда предметтик чейре же енүгүүнүн кээ бир облустары боюнча маалыматтар бар. Педагог мындай боштукту көргөндө ага кийинки күнү бул балдарга же өнүгүүнүн бул чейресүнө кеңүл буруусу керек. Бул байкоолордо педагог жума сайын үйүнө женетүлген ар бир баланын ийгилиги женүнде кыска жазууларды пайдаланса болот, ошондой эле езүнүн кыска жазууларында да пайдаланса болот. Педагогдор алардын байкоо жазуулары балдар женүндө ой-пикир эмес, балдар чындыгында эмне кылышкандыгын сыпаттоо болушу керектиги женүндө кам керүшү керек.

Ой-пикир баланы так кере билүүде педагогдун жендемүнө таасир этиши мүмкүн. Алар баалоочу сөз – ой-пикирлерди камтып албаганына ишениш үчүн маал-маалы менен байкоонун жазууларына анализ жүргүзүп турушу керек.

Балдарга байкоону киргизүү жана бул байкоолор жөнүндө жазуулар боюнча сунуштар:

- байкоонун максатын аныктагыла;
- убактысын көрсетүп, кырдаалды жазып бергиле;
- сыпаттап жазуу так жана конкреттүү болушу керек;
- жазуунун женөкей системасын пайдалангыла (жумушчу дептер, күндөлүк, байкоочу журнал ж.б.у.с.).

Портфолио баланын өнүгүүсүн жана окуусунун жетишкендигин байкоочу форма катары

Жалпы портфолио

Баланын эмгектери сакталган папканы билдирет. «Жалпы портфолиого» теменкүлөрдү киргизсе болот:

- баланын жазуу иштеринин үлгүлерү, окулган аңгемелердин тизмеси жана окуу боюнча текшерүү баракчалары;
- окулганга карата реакция кылуусунун үлгүлөрү, окулган китептерге карата жоопторунун мүнөзү, ачык суролорго берилген айрым жооптор;
- майда иштердин экспонаттары (чаптоо боюнча ж.б.);
- математика жана жазуу боюнча текшерүү баракчалары.

Демонстрациялык портфолио Баланын прогрессин жана жетишкендигин күбелендүрген анын иштери сакталган папканы/коробканы билдирет. Ага бир же бир нече предметтөр боюнча материалдар салынышы мүмкүн. Портфолио ата-энелөрге көрсөтүү үчүн жасалат. Бул портфолиого теменкүлөр кирет:

- баланын есүүсүнүн жана жетишкендиктеринин күбесү болгон «жалпы портфолиодон» алынган айрым мыкты иштер;
- баланын дүйне таанымын чагылдырган иштер жана бул конкреттүү ишти тандап алуунун негиздемеси;
- үй-бүлөсүнүн, досторунун сүрөттөрү жана баланын жетишкендиктери ж.б. менен папка («езүн езү урматтоо папкасы»).

Баалоо портфолиосу

Бул документтердин топтому, ал баланын прогрессин баалайт жана жалпы баалоонун белүгү болуп саналат. Бул папкада окуучунун «демонстрациялык портфолиодон» алынган иштеринин кечүрмөлерү, педагог тарабынан түзүлген тесттер, конкреттүү байкоолордун жазуулары, ошондой эле педагогго керек каалаган документтер сакталат. Мисалы:

- «демонстрациялык портфолиодогу» материалдардын кечүрмөлерү;
- байкоо боюнча жазуулар;
- маектешүү боюнча жазуулар;
- баланын кызыкчылыктарын сыпаттоо;
- педагог түзген тесттер.

Баалоо

Баалоо педагогго сабакты пландаштыруу үчүн, алынган маалыматты пайдаланууга шарт түзет. Баланын жетишкендигин баалоо үчүн баланын ишмердигин конкреттүү эсепке алуу үчүн сүреттердү, аудиожазууларды пайдаланса болот.

Баалоо төмөнкүдөй болушу кажет:

- ар бир бала эмнени аткара албаганын эмес, анын күчтүү жактарын чагылдыруу;
- мындан ары окутуу үчүн маалыматты берүү, ал эмнеге жана кантип окутууну көрсетмек;
- алдыдагы окутуунун бөлүгү болуу;
- комплекстүү болуу жана социалдык-эмоционалдык да, когнитивдик да өсүүнү чагылдыруу;
- педагог-ата-энелердин жана педагог-балдардын активдүү биргелешкен баалоорун киргизүү;
- окутуунун маанилүүлүгүн белгилее;
- ийгиликке жана окууну оптималдаштырууга кемөк керсөтүү;
- балдар үчүн да, алардын ата-энелери үчүн да түшүнүктүү болуу.

Өсүүсүндө кемчилдиги бар же өнүгүүсү кечиккен балдар

Өсүүсү кемчил же енүгүүсү кечиккен балдарды мурдараак байкоо ете маанилүү, бирок жүргүзүлген баада алынган жыйынтык баалоо куралдарын тандоо жана маалыматты интерпретациялоо этикалык принциптерге ылайык келиши керек: балдарга жана ата-энелерге сезимталдыкты керсетүү зарыл. Педагог керектүү маалыматты алып, езүнүн ишинин практикасын жакшыртуу үчүн баа коюуну пайдаланат; ал эч убакта балдарды диагноздоо үчүн пайдаланылбайт. Типтүү эмес образда енүгүп жаткан же өзгөче муктаждыкты талап кылган балдарга, балада проблемалар бар болсо, ошол тармактагы адис диагноз коёт. Педагогго мындай баланы окутуу үчүн баланын ата-энеси менен биргеликте бала үчүн жекече планды иштеп чыгууга катышуусу зарыл.

Түшүндүрмөлөр – баалоо методу катары

Педагог окуу милдетине жана балдардын ишинин мүнөзүне жараша комментарий жасайт. Комментарийлер коюлган максатына жараша кыска жана кенен болот. Педагогдун комментарийи кээде балага дем берүүге, езүне ишенүүгө жана ага карата симпатияны билдирүүде керек. Педагог маңызы боюнча түшүндүрмө берип жана баланы анын шартында колдош керек. Бул кырдаалда балдарда чымырканып иштееге мотивация пайда болот жана окууга жакшы мамиле иштелип чыгат. Педагог бала жеткен чекти (балдар же үй бүле мүчелерү ишке түшүндүрмө берсе болот), окутуунун жана енүгүүнүн чегин белгилеп езүнүн комментарийлерин балдардын ишине бекитиши мүмкүн.

Тестирлөө баланы өнүктүрүүнүн жана окутуунун жетишкендиктерин баалоо жана мониторинг усулу катарында

Керн-Йерасека тестти

Болочоктогу мектеп окуучуларын тестирлеө үчүн ар түрдүү усулдар, ошону менен бирге Керн-Йерасиктин усулу иштелип чыкты, ал баланын мектептеги окууга даярдыгын аныктоочу өте кеп таркалган тесттердин бири болуп эсептелинет. Бул тест өзүне үч субтестти камтыйт:

- жалпы психикалык енүгүүнүн деңгээли женүнде күбөлендүрген сүрет;
- чекиттердин жайгашуусунун схемасын көчүрүп тартуу, анда формалдуу эреже боюнча аракеттенүү билгичтигин керсөтет;
- сүйлемдү кечүрүү, кепти сезге жана айрым тамгаларга белүү боюнча түшүнүк калыптангандыгын текшерүү.

Керн-Йерасиктин тестинин жыйынтыгы боюнча башка методдорду колдонот, ага моторика блогун, кабардар болууну жана мотивацияны киргизет, педагогдор баланын интеллектуалдык енүгүүсүнүн деңгээлин, анын эмоционалдык-эрктик жүрүм-турумун жөнге салууну, ошондой эле социалдык жетилүүсүнүн деңгээлин аныктай алышат.

6-7 жаштагы балдарды баалоо үчүн пайдаланууга мүмкүн болгон баалоонун башка куралдарын камтыйт: балдардын иштеринин үлгүлерү, анын ичинде жазуу иштери, сүреттөр, бала кантип окуп жатканы жөнүндө аудиожазуулар, балдар айткан аңгемелер, «адабиятка реакция кылуу журналы», долбоорлорго топ болуп жазуулар, бала менен сүйлешүү же аңгемелешүүнү сүреттөп жазуу, сүрет жана видеожазуулар.

Баалоо жана пландаштыруу

Сапаттуу педагогика үчүн окутууну камсыз кылуу үчүн баалоонун жана пландаштыруунун ролун түшүнүү мүнездүү, ал ар бир балага ийигиликке жетүүгө мүмкүнчүлүк берет. Пландаштырып, педагог бир бүтүнгө чогултат: балдарды өнүктүрүүнүн деңгээли жана жаш курагына туура келүүчүлүк күтүлүүсү; улуттук программанын талабы; баланын изилдөөсү жана чыгармачыл эркиндиги; жеке балдардын жана бардык топтогулардын кызыкчылыгы. Баалоо-пландаштыруу циклы ар бир баланын окуусун жана енүгүүсүн колдойт, мында педагог балдардын ынтызарлыгына, алар тарабынан мурда ездештүрүлген билимге жана кендүмдерге, алардын кызыкчылыктарына жана жашоодогу тажрыйбасына таянат. Бул процесс окууга кендүмдерду жана каалоону, езүн езү баалоону енүктүрүүгө шарт түзгендүгү менен маанилүү.

Балдарды системалуу кароо жана башка тиешелүү методдорду пайдалануу менен педагог айрым балдардын жана топтордун муктаждыктарын жана кызыкчылыктарын эске алып, келечектеги ийгиликти аларга камсыз кылуу үчүн, балдарга колдоо керсөтүү менен окутуунун кыска меенеттегү жана узак меенөттегү планын түзет.

Педагог балдардын жасай аларына, билгенине жана түшүнгенүне таянып план иштеп чыгат, ар бир баланын толук мүмкүнчүлүгүн ачууга жардам берүү зарыл экенин аныктайт. Пландарда айрым балдардын жендемдүүлүгү жана окутуунун/кабыл алууунун кеп жактуу стили эске алынат.

Баалоо жана пландоо циклине балдар, үй-бүлөлөр, зарыл адистер камтылат. Бул процесс максаттуулугу жана ийкемдүүлүгү менен айырмаланат; анда окутуу процесси кандай етүп жатат, баланын жашоосунда, жергиликтүү коомчулукта эмне жүрүп жаткандыгына кеңүл бурулат; кайсы жерде жакшыртуу аныкталат, ошондой эле кийинки кадамдар жазылат.

Баалоо жана пландаштыруунун принциптери

1. *Педагог ар бир баланын жетишкендигин жана өнүгүүсүнө системалуу жана регулярдуу көз салат: адегенде – жалпы, кийин – жекече.*

- окутуунун жана өнүгүүнүн жыйынтыктарын жана процесстерин чагылдырган системалуу байкоолорду, формативдүү баалоонун башка ар түрдүү инструменттерин пайдаланат;

- балдарды тартуунун деңгээлин баалайт жана ар бир бала окутуу процессинде түшүнүп жана активдүү катыша алуусу үчүн тиешелүү өзгөрүүлөрдү киргизет;

- ар бир баланын күчтүү жагын, анын кызыкчылыгынын жекече зарылдыгын эске алат.

2. *Педагог окутуунун жана өнүгүүнүн жыйынтыгын жана процессти чагылдырган баалоонун башка куралдарын жана системалуу байкоону пайдаланат.*

Байкоо – окутуунун максаты үчүн эң жакшы курал болуп эсептелинет. Байкоо аркылуу педагог балдар женүндө жакшы маалымат алат, айрым балдардын муктаждыгы женүндө маалымат алат жана алар женүндө жакшы билет, алардын эмнеге кызыгарын, эмне жасай аларын жана алар мүмкүнчүлүктерге жана тоскоолдуктарга кандай реакция кыларын билет. Балдар өзүн вербалдык же жазуу жүзүнде керсете албаган кезде дагы алардын үнү, жесттери, жүрүш-турушу жана кыймыл-аракети педагогго баланын аларга, башкаларга жана өзүн курчап турган дүйнөгө реакциясын билүүгө жардам берет. Педагогдун документтерге жана езүнүн байкагандарын жазуу үчүн атайын бир системасы болушу керек – себеби, аларды окутууну пландаштырууда балдар, алардын үй-бүлөлөрү жана мектептин башка кызматкерлери менен мамилелешүүдө, балдарды енүктүрүү жана окутууну талкуулоодо, аларды пайдаланса болот.

3. *Педагог билим берүү процессине түшүнүп, активдүү катышуусу үчүн балдарды тартуунун деңгээлин баалайт жана тиешелүү езгерүүлөрдү киргизет.*

Балдар башка адамдар менен жана өзүн курчап турган чөйре менен ез ара аракеттенүү аркылуу окушат. Эгерде балдар сабакка тартылышпаса, анда алар окушпайт; анда алар угушпай, башка бир нерсе жөнүнде ойлонуп отурушат же жөн эле тапшырманы механикалык түрде жасашат. Педагогдор балдарды пайдасы аз нерселер менен алаксытпай, мисалы, сүрөттү боёо (балдардын майда моторикасын өстүрүүчү, бирок аны кебүреек чыгармачылык менен да естүрсө болот) маанилүү (балдар үчүн мааниге ээ болгон) окууга жана енүктүрүүчү тапшырмаларга тартышы зарыл. Педагог дүйнөнү балдардын кезү менен кароосу зарыл

жана аларды көбүнче эмне кызыктырат, эмнеден алар көбүнчө ырахат алат, өзүнө ишенимдүү жана ачык айрым болушуп, энергиясынын кебүн кайда чыгарышарын билүүсү зарыл.

4. *Балдардын сабакка/оюнга катышуусун баалоодо, педагогго балдардын катышуусу алар окуган деңгээлде жана енүгүүсү баарынан жакшы болушу үчүн кам көрүүсү керек.*

Бул мындай конкреттүү буюмдарга кеңүл буруу зарыл дегенди түшүндүрет, мисалы, балдарга баарынан кеп жага турган чейрө жана материалдар; аларга ким менен иштее жагат; аларда ойлоого жана изилдееге каалоо болгондо; алар жакынкы енүгүү зонасында иштеп жатышканда; аларды жетектеген аларга канчалык деңгээлде жагат; канча убакытка чейин кандайдыр бир теманын үстүнде иштеген жагат. Балдарды окуу процессине тартуунун деңгээли өзгерүлүп кетерин, ар кандай мезгилде сабактын ар түрдүүсү зарыл экенин түшүнүш керек.

5. *Педагог баалоо процессинде ар бир баланын күчтүү жактарын, анын жеке кызыкчылыгынын муктаждыгын эске алат.*

Байкоолорду жазуу жана баалоонун башка инструменттери бала эмне жасап, эмне айтканын сүреттөп жазып, объективдүү болгону жакшы, башка эч кандай субъективдүү интерпретацияны, ярлыкты кармабаганы жакшы. Ар бир бала уникалдуу инсан болуп эсептелет жана анын өнүгүүсү езүнүн алдына үзгүлтүксүз татаал процессти коёт. Баланын жетишүүдегү есүүсү, баланы башка балдарга салыштырып эмес, бала мурда билген же жасаган нерсеге салыштырылып елченөт. Тилекке каршы, байкоолордо жана баалоодо сүреттеп айтуудан ой-пикир чыгаруу ете жеңил. Пикирдин элементин камтыган же баалоо чыгаруучу сөздер («жакшы», «жаман», «агрессивдүү», «кежир» деген сездер ж.б.) педагогдо балдар женүнде түшүнүктү калыптандырат. Биз кээде адамдын жүрүм-турумун, чыныгы абалды билбей туруп эле талкуулай беребиз жана кергенүбүз боюнча баа беребиз. Мындай керүнүш көпчүлүк учурда туура эмес болуп калат. Талкуу үчүн пайдаланылган сездер бала үчүн «пайгамбар тарабынан» орундалуучу болушу мүмкүн, б.а. педагог атайлабаса да, бала педагогдун ой-пикирин өзүне алганда, анын ою турмушта аткарылып калышы мүмкүн.

Экинчи жагынан, аларга конкреттүү маалымат бербей туруп, бардык учурда баланы мактоо туура эмес болуп калат. Биринчиден, балдардын окууга жана бир нерсеге жетүүге, аларга бардык емүрүнө жеткидей ички мотивациясын кебейтүү зарыл. Экинчиден, баалоо түрүндегү сездөрдү колдонуу кейгейлүү. «Жакшы деген эмне, жаман деген эмне?» Критерийлерди ким түзген? Үчүнчүдөн, кандай жол менен бир нерсени кайталоо же кантип жакшыртууда конкреттүү эмес мактоолор балдарга маалымат бербейт. Балдарга алардын күчтүү жагынан жакшыртуу үчүн конкреттүү кайтарым байланыш

болуш керек. Бул өздерү жөнүндө түшүнүктү курганга жана өзүнүн компетенттүүлүгүн сезүүнү өнүктүрүүгө керек, алар окуу процессине тартууга жардам берет.

6. *Баалоо жана пландаштыруу процессине педагог балдарды, ата-энелерди жана тиешелүү адистерди тартат.*

Педагог баалоо процесси балдардын күчтүү жагын жана алардын жеке муктаждыктарын эске алып жана алардын кызыкчылыктарына таянып, кам көрөт, анда балдар:

- өздерү жөнүндө позитивдүү түшүнүктердү, өзүн жөндемдүү жана компетенттүү адамдардай көрүп, өзүн өзү баалоосун енүктүрөт;
- кепчүлүк учурда жыргалчылык сезими болот;
- кепчүлүгүндө активдүү окушат;
- өздерүн окуучулар коомчулугунун бир белүгү катары сезишет.

Педагог баалоо процессине жана пландоого балдарды, ата-энелерди, тиешелүү адистерди киргизүүсү керек. Баалоо процессине жана пландоого балдардын өздерүн, алардын үй-бүлелерүн жана алар менен иштеген башка кишилерди киргизүү алар менен түздөн-түз байланышкан бардык жактардын балдарын окуу процессине катышууга түрткү берүү жана кызыктыруу негизги кадам болуп эсептелинет. Бул принцип 6-7 жаш курактагы балдарды окутуу жана тарбиялоо чейрөсүндө өзгөче мааниге ээ, маанилүүлүгү ушунда, үй чейрөсүнөн мектеп чейрөсүнө өтүү балдар үчүн тегиз болушу керек.

7. *Педагог жана үй-бүлө мүчөлөрү балдардын өсүүсү жана алардын кызыкчылыктары жөнүндө маалыматты бөлүшүшөт; бала үчүн кыска мөөнөттөгү жана узак мөөнөттөгү жеке максаттарды аныкташат.*

8. *Педагог баалоо жана пландоо процессине зарыл болгон мезгилде көз карандысыз адистерди киргизет.*

9. *Педагог балдарга жүрүм-турумдун баасынын көндүмдөрүнө ээ болууга жана башкалардын ишмердигине жардамдашат.*

10. *Балдардын демилгесин көтерүүнүн жана аларды өзүнүн окуусуна тартуунун бирден бир жакшы жолу булардан турат:* пландоо жана баалоо циклине киргизип «пландаштырабыз – жасайбыз – талдайбыз» моделин демонстрациялоо, балдарга өзүн өзү баалоодо жардамдашуу менен биз аларга окуу процессинде активдүүлүктү көрсетүүсүнө мүмкүнчүлүк беребиз. Балдар өзүнүн жашоосунун алгачкы баскычында эле баалоо окутуудан белүнүп каралбай тургандыгын, окуучу менен педагогдун ортосундагы кызматташтык болуп эсептелинерин, окутуу процессинин

жана естүрүүнүн ажырагыс белүгү экенин билишет. Ошентип, биз балдарга жеке муктаждыгына ылайык окутуунун планына салым кошууга мүмкүнчүлүк беребиз.

Мониторинг жана баалоонун объектиси болуп төмөндөгүлөр эсептелет:

- балдардын ден соолугун жана коопсуздугун сактоо үчүн шарттар;
- окуу имараты жана жер тилкелери, материалдар жана жабдуулар;
- билим берүү кызматындагы жана балдарды караган адамдар;
- окуу-программалык документтер, методикалык окуу китеби, оюн жана дидактикалык материалдар;
- үй-бүле жана коомчулук менен байланыш механизми;
- балдардын өсүү деңгээли жана ден соолуктары.

ГЛОССАРИЙ

Адаптация – езгерүлүп турган социалдык чейреде инсандын же социалдык топтордун активдүү ылайыкташуусу.

Аудирование – аудио (грекче) угуп жатам жана айтам.

Ачык типтеги суроолор – кеп туура жоопторду камтыган жана ага ар кандай жолдор менен жооп берсе боло турган суроо. Ачык суроолор чындап ой жүгүртүүгө жардам берет, анткени жооп же анык эмес, же аныкталган эмес.

Билингвизм – эки тилдүүлүк, эки тилди билүү.

Балдардын ден соолугу – денесинин, руханий абалынын жана социалдык бакубатчылыгынын абалы.

Балдардын өсүү индикаторлору – балдардын физикалык, когнитивдик, социалдык жана эстетикалык өсүүсүн баалоо үчүн колдонулган керсеткүчтер.

Баалоо – окутууну жана балдарды естүрүү шарттарын жакшыртуу боюнча сунуштарды иштеп чыгуу максатында кырдаалды, процессти, натыйжаны (мониторингдин негизинде) системалаштырып изилдее.

Балага багытталган окутуу – бул окутууда ар бир балага уникалдуу, башкаларга окшобогон, кайталанбаган катары мамиле жасалат. Ал, биринчиден, системалуу бардык баскычтарды камтышы керек. Экинчиден, окуу планы ар бир баланын жекече тандоосу, анын туруктуулугу керүнүш үчүн шарттарды түзүү түрүндегү езгече билим берүү чейресү зарыл. Үчүнчүден, педагогдор атайын окуудан етүшү шарт, алар балага багытталган билим берүүнүн максаттарын, баалуулуктарын түшүнүшү жана колдоосу абзел.

Билгичтик – кайсы бир билимге (эрежеге) негизделген, иш-аракеттердин жаңы ыкмасына ээ болуунун аралык баскычы.

Графикалык көрсөтмөлүүлүк – таблицалар, моделдер, техникалык сүрөттер (предметтерди конструкциялоодо материалды саны, өлчөмү жана формасы боюнча тандап алуу үчүн).

Ден соолук мүмкүнчүлүгү чектелген (ДМЧ) балдар – есүү үчүн езгечө муктаждыгы бар, атайын кароого жана үй-бүленүн, педагогдордун, коомчулуктун кеңүл буруусуна муктаж балдар.

Депривация – (лат. *deprivatio* – жоготуу, бир нерседен айрылуу) буларды билдирет: жетишерлик узак убакыт ичинде негизги (турмуштук) муктаждыктарын канааттандыруу үчүн субъектиге мүмкүнчүлүк берилбеген абалдан улам келип чыккан психикалык абал.

Дискреттик эсеп – үзүлме, бөлчектүк, езүнчө белүктерден турган эсеп.

Дифференциялык окутуу – билим берүү процессин уюштуруу формасы, анда ар бир топ менен иштее үчүн атайын усулдарды жана ыкмаларды тандоо максатында окуучуларды аларга мүнөздүү белгилердин негизинде түрдүү топторго бөлүп окутуу ишке ашат.

Диагностикалык кеңеш берүү кызматы – бул өсүүсүнде нормадан четтее бар экенин аныктоо жана аларды естүрүү, окутуу жана тарбиялоо боюнча кеп-кеңеш берүү максатында түрдүү профилдеги адистер тарабынан балдарды терең изилдее.

Жабык типтеги суроолор – бир гана туура жообу бар суроо жана/же жооп белгилүү болгон же минималдуу жоопту талап кылган суроо.

Жуурулушуу (интеграция) – кептеген адамдардын же топтордун социалдык биримдигин калыбына келтирүү, бириктирүү. Жуурулушуунун үч формасы бар: толук жуурулушуу, жарым-жартылай жуурулушуу, превентивдик жуурулушуу.

Жуурулуштуруп окутуу – бул баланын негизги өсүү чейрелерү менен окуу милдеттеринин тематикалык, тааныш-билүү өз ара байланышына негизделген окутуу, анын негизинде балдарда дүйнөнү бүтүндей кабыл алуу калыптанат.

Жекече окутуу – бул окутуунун тиби, анда педагог окутуу процессин иштеп чыгууда, ишке ашырууда жана баалоодо окуучулардын жекече жендөмдерүн, муктаждыктарын, кызыкчылыктарын жана тажрыйбасын пайдаланат.

ЖМТК – 6 жаштагы балдарда женекөй математикалык түшүнүктердү калыптандырууга багытталган мектепке даярдоо программасынын окуу предмети.

Окутууга жуурулуштурулган мамиле – оюн же иш, алар балдардын түрдүү предметтерден билимдерди жана кендүмдөрдү пайдалануусун талап кылат. Окутууга болгон жуурулуштурулган мамиле холистикалык естүрүү менен тыгыз байланышта.

Инклюзивдик билим берүү – бардык аяр мамилеге муктаж топторду билим берүү процессине тартууну билдирет жана ден соолук мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды мындай чектеесү жок балдар менен жалпы билим берүүчү мекемеде бир класста/тайпада чогуу окутуу менен ишке ашырылат.

Интеллектти көбөйтүү теориясы (ИКТ) – Говард Гарднер тарабынан түзүлгөн, ал адатта интеллекттин деңгээлине (IQ) карата тест менен аныкталчу интеллект түшүнүгү когнитивдик жөндөмдүүлүктөрдүн кеңири кеп түрдүүлүгүн жетиштүү деңгээлде сыпаттап бере албайт деп бекемдейт. Гарднер интеллект түшүнүгүн кеңейткен, анда мейкиндик, тилдик, логикалык-математикалык, денелик-кинестетикалык, музыкалык, инсан аралык, натуралисттик жана экзистенциалдык сыяктуу интеллекттин түрлерү камтылат.

Интерактивдик усулдар – диалогдук окутуу, анын жүрүшүндө окутуучунун жана окуучунун ез ара аракеттенүүсү ишке ашат.

Когнитивдик өстүрүү – баланын таанып-билүү жана интеллектуалдык жендөмдерүн өстүрүү.

Күтүлгөн натыйжалар – балдардын жетишкендиктеринин керсөткүчтерү, алардын өсүүнүн негизги чейрөлөрү боюнча тиешелүү билимдерди, билгичтиктерди, кендүмдердү ездөштүрүүсү.

Катар сандардын ортосундагы мамиле – бул так түшүнүк, анткени бир сан жанындагы катар сандан бирге кеп же аз болот.

Кептик ишмердик – адамдын максатка багытталган жүрүм-турумунун түрү, ал ойду сөзде берүү процессин билдирет.

Компетенция – бул окутуу аркылуу ездөштүрүлгөн билимдерге, тажрыйбага, баалуулуктарга, шыкка негизделген жалпы жөндемдүүлүк.

Компетенттүүлүк – билимдердин, билгичтиктердин жана ишмердик ыкмаларынын түрдүү элементтерин тиешелүү окуу, инсандык, кесиптик жагдайда адамдын өз алдынча колдоно билүүсүнүн жуурулушкан жендемдүүлүгү.

Көнүгүшүү (адаптация) – инсандын же социалдык топтун езгерүлген социалдык чөйрөнүн шарттарына активдүү ыңгайлашуу процесси.

Кызыктыруу (стимулирование) – адамды тигил же бул жүрүм-турумга, ишмердикке кызыктыруу, шыктандыруу процесси жана усулдары.

Мониторинг – бул процесс, ал өсүү процессин карап, кезөмелдее үчүн маалыматтарды такай топтоону жана жазууну езүне камтыйт. Мониторингдин максаты – ресурстарды натыйжалуу пайдалануну камсыз кылуу, аны пайдалануну түзетүп туруу, пландалган милдеттерди аткаруу, терс кесепеттерди болушунча азайтуу, өсүү мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо.

Моделдештирүү – көрсөтмелүү-практикалык ыкма, ал моделдерди түзүүнү жана аларды элементардык математикалык түшүнүктердү калыптандыруу үчүн пайдаланууну өзүне камтыйт. Мектепке чейинки курактагы бала үчүн буюмдарды моделдештирүү (конструкциялоо) жана графикалык моделдештирүү (сүрөт, схема) оптималдуу болуп саналат.

Майда булчуңдар (моторика) – нервдик, булчуңдардын жана сеек системасынын женгө салынган аракеттеринин жыйындысы жана колдун, буттун сөөктөрү жана манжалары аркылуу майда, так кыймылдарды аткаруу.

Окутуу стилдери – окутууну натыйжалуу жана балдар үчүн маанилүү кылган окутуунун түрдүү усулдары жана ыкмалары, булар менен катар анда баланын угуусу, керүүсү, кинестетикалык, тактилдик же керкөм өсүүсү, ошондой эле окуучулар окуунун кандай ылдамдыгын каалары, алар жалгыз же башкалар менен иштөөнү каалайбы ж.б. маселер камтылат.

Окуу планы – 6 жаштагы балдардын курактык езгечелүктерүнө туура келген окутуу процессинин мазмунун жана түзүмүн, уруксат берилген окуу жүктемүн аныктаган ченемдик документ.

Окуу-оюн ишмердиги – сабакта коюлган максатка жараша балдар кеп нерсени оюндардан билишет, ошол эле учурда жаңы предметтик билимдерди өздөштүрүшет.

Өстүрүү (активдүүлүк) борборлору – жуурулуштуруп окутууга, балдарды ар тараптуу естүрүүгө, балдардын жөндемдерүнө, муктаждыктарына жана кызыкчылыктарына багытталган предметтик-естүрүү борборлору (бурчтар, аймактар).

Өзүн өзү баалоо – езүнүн прогрессин, күчтүү жана алсыз жактарын же өзүнүн өсүүсүн карап, тиешелүү өзгөртүүлердү киргизүү үчүн жүрүм-турумун баалоо максатында окуучу езү жасаганын баалоо.

Өстүрүүчү жана окутуучу чөйрө – бул балдарды дене жагынан, когнитивдик, социалдык жана эстетикалык жактан толук кандуу естүрүү үчүн түзүлгөн ыңгайлуу жана коопсуз жагдай, анда ез алдынча жекече ишмердик, балдардын изилдеесү жана эксперимент жасоосу үчүн мүмкүнчүлүк камсыз болгон.

Пландоого комплекстүү мамиле – пландоого карата мамиле, ал класстагы/тайпадагы балдардын муктаждыктарына жана кызыкчылыктарына таянат жана бүтүндөй класс боюнча, чакан топто жана жекече иштееге эсептелген сабактарды жана тапшырмаларды билдирет.

Психолого-медико-педагогикалык кеңешмеси (ПМПК) – атайын түзүлгөн компетенттүү орган, ал диагнозду аныктап, ДМЧ балдардын оорусунун деңгээлин аныктайт, бүтүм чыгарып, кеп-кеңеш берип, ортомчулук кызмат көрсетет.

«Пифагор» – математикалык оюн-баш катырма, логикалык ой жүгүртүүнү, геометриялык фигуралардын касиеттеринин көп түрдүүлүгү тууралуу балдардын математикалык түшүнүктөрүн өнүктүрүүгө багытталат.

Баланын портфолиосу – баланын ишин жана өсүүсүн көрсеткөн максатка ылайык тандалып, топтолгон документтер. Портфолио адатта баланын мыкты иштери камтылган папканы же дептерди, ошондой эле бала иштеесүн улантып жаткан иштерди билдирет. Иштер педагог, бала, анын үй-бүлесү тарабынан тандалат. Портфолиодо педагог койгон баа, тандалган иштердин күчтүү жактары, ошондой эле бала, анын ата-энеси жасаган баалоо болот. Баланын ездүк иштеринен сырткары, портфолиодо педагогдун байкоолору жана жазуулары камтылышы кажет. Ага балдар иштеесүн улантып жаткан же аткарып бүткен иштердин (скульптура, коллекция түрүндегү) фотолорун, ошондой эле аудио-видеожазууларды да кошууга болот. Бардык документтерге датасы коюлушу абзел.

Педагогдун портфолиосу – педагогдун ишин жана есүүсүн керсөткөн максатка ылайык тандалып, топтолгон документтер (мисалы, күбелүктөр, окутуунун натыйжалары боюнча отчеттор, окуучулардын иштеринин үлгүлөрү), ошондой эле педагогдун эмгектери (мисалы, сабактын планы, окуу китебинин бөлүмдерүн талдоо, сабактын видеожазуусу, өтүлгөн окуу блогу боюнча педагог езү түзген тест, семинарда же конференцияда окулган баяндама ж.б.). Педагогго портфолиого кандай типтеги материалдарды киргизүү боюнча конкреттүү керсөтмө берүүгө же ага кандай документтерди киргизүү мүмкүнчүлүгүн анын езүнө берүүге да болот.

Парциалдык (грек. *partialis)* – белүк, бир нерсенин белүгүн түзүүчү. **Парциалдык программа** – бул баланы өнүктүрүүнүн бир же бир нече багыттары (денелик, социалдык-эмоционалдык, когнитивдик, эстетикалык) боюнча программа. Парциалдык программа негизги билим берүү ишмердигинин алкагында ишке ашат.

Социалдаштыруу – бала тарабынан социалдык тажрыйбаны активдүү өздөштүрүү, аткаруу процесси жана натыйжасы, ал езүнө социалдык жүрүм-турумду, социалдык көндүмдөрдү, социалдык адаптацияны камтыйт.

Сингармонизм – үндештүк, үндүүлердүн үндештүгү, гармониясы (кыргыз тилине гана тиешелүү).

Сандардын ортосундагы өз ара кайра мамиле – ар бир натуралдык сан n мурдагыдан бирге кеп жана тескерисинче, ар бир мурдагы сан кийинкиден бирге аз.

Сөздөрдү тыбыштык талдоо – сөздөгү тыбыштардын санын жана сапатын (үндүү, үнсүз, каткалаң, жумшак, жоон, ичке, басымдуу, басымсыз ж.б.) балдардын аныктоосу жана айтуусу.

Сабактар боюнча тематикалык план – балдарды мектепке даярдоо программасынын билим берүү иштеринин булар боюнча кеңири тематикасын камтыйт: дене өстүрүү, айлана чейре менен таанышуу, кеп естүрүү, сабат ачуу, элементардык математикалык түшүнүктердү калыптандыруу, көркем өнөр ишмердиги. Сабактар боюнча тематикалык пландар: окуу материалын берүүнү акырындык менен татаалдаштырууну (жөнекөйдөн татаалга); етүлген материалды бекемдее жана кайталоону; жуурулуштуруп окутуу жана предметтер аралык байланыш принциптерин чагылдырууну эске алуу менен түзүлөт.

Сензитивдик мезгил – баланын есүүсүндө мезгилдер болот, аларда бул процесс, бул функция абдан тез жана толук калыптанат. Башка мезгилде мындай толук енүгүүге жетишүү мүмкүн эмес. Бул психиканын (процесстердин жана касиеттердин) тиешелүү тараптарын оптималдуу өнүктүрүү мөенөттерүнүн мезгили.

Социалдык өстүрүү – бала сезимдерин билдирүүнүн социалдык формаларын ездештүрет, баланын ишмердигиндеги эмоциянын ролу езгерет, эмоционалдык башкалардан мурда сезүү калыптанат.

«Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды кароо» мамлекеттик стандарты – 6-7 жаштагы балдардын есүү индикаторлорун камтыган ченемдик документ. Бул мамлекеттик стандарт КР Өкметүнүн токтому менен 2012-жылы бекиген.

Түрдүү деңгээлдеги мамиле – балага жеткиликтүү программалык материалдын түрдүү деңгээлине ориентация кылуу.

Түрдүү өлчөмдөгү предметтердин топторунун теңдиги – елчемүне карабастан предметтердин топторун салыштыруу (мисалы, тобурчактардын тобу жана топчулардын тобу).

Толеранттуулук – башкаларга түшүнүү менен мамиле кылуу, чыдамкай мамиле.

Түзөтүү (коррекция) – түзөтүлүп жаткан процессти же көрүнүштү түп тамырынан өзгөртүүнү талап кылбаган айрым кемчиликтерди, туура эместиктерди оңдоо.

Фланелеграф (фланель менен тартылган доска) – бул кеп функционалдуу курал, ал балдардын театралдашкан ишмердигин жана ез алдынча практикалык ишмердикти уюштуруу үчүн колдонулат.

Фонетикалык бузуу – (фонема – тыбыш, үн) сездердү тыбыштык жактан бузуу.

Фонетикалык минимум – тыбыштардын тиешелүү саны.

Фонематикалык угум (угуу) – бул тыбыштарды угуп, кабыл алуу.

Фишкалар (сабат ачууда) – тыбыштарды белгилеенүн шарттуу белгилери, б.а. картондон 8 х 10 см елчөмүндө төрт бурчтук болуп жасалган түстүү фигуралар (үндүү – кызыл, үнсүз – кек), алар тыбыштарды түс менен шарттуу белгилеө максатында 6–7 жаштагы балдардын сабатын ачуу сабактарында колдонулат.

6 жаштагы балдарды мектепке даярдоо классы/тайпасы – мектепке чейинки программалардан етпеген балдарды мектепке даярдоо үчүн жалпы билим берүүчү уюмдардын алдында түзүлген класс/тайпа. Даярдоо атайын программанын негизинде ишке ашырылат.

Шарттуу ченем – ченее каражаты катары пайдаланылган предмет, езүнче бир ченөе куралы болуп саналат.

АДАБИЯТТАР

«Дене өстүрүү» программасы

1. *Адашкявич Э. Й.* Спортивные игры и упражнения в детском саду. – М., 1992.
2. *Аникина Л. П.* Методическое руководство развитием движений детей // Дошкольное воспитание. – № 10, 1984.
3. *Бадалян Л., Миронов А.* Воспитание двигательных способностей // Дошкольное воспитание, 1988.
4. *Боген М. М.* Обучение двигательным действиям. – М., 1985.
5. *Глазырина Л. Д.* Физическая культура – дошкольникам: Программа и программные требования. – М.: Гуманит, 1999.
6. *Качашкин В. М.* Физическое воспитание в начальной школе. – М., 1978.
7. *Кенеман А. В., Хухлаева Д. В.* Теория и методика физического воспитания детей дошкольного возраста. – М.: «Просвещение», 1985.
8. *Пензулаева Л. И.* Подвижные игры и игровые упражнения для детей 5–7 лет. – М.: Гуманит, изд. центр ВЛАДОС, 2002.
9. *Рукова М.* Особенности организации занятий по физкультуре // Дошкольное воспитание. – № 9, 2002.
10. *Страковская В. Л.* 300 подвижных игр для оздоровления детей от 1 года до 14 лет. – М.: Новая школа, 1994.

«Айлана чөйрө менен тааныштыруу» программасы

1. *Абраменкова В. В.* «Социальная психология детства: развитие отношений ребенка в детской субкультуре». – М.: Воронеж, 2000.
2. *Аджи А. В.* Конспекты интегрированных занятий в старшей группе детского сада. – Воронеж: ТЦ «Учитель», 2005.
3. *Аркин Е. А.* Дошкольный возраст. – М., 1978.
4. *Белобрыкина О. А.* Речь и общение. – Ярославль, 1998.

5. *Березина Р. Л., Михайлова З. А., Непомнящая Р. Л.* Формирование элементов логического мышления у детей 6–7 лет. – Москва: «Просвещение», 1988.

6. Воспитание и обучение в подготовительной к школе группе детского сада / Сост. *Т. С. Комарова.* – М., 2008.

7. Детский сад. Пособие для воспитателей / Сост. *М. Р. Рахимова.* – Бишкек, Мектеп, 1999.

8. *Житникова Л. М.* Учите детей запоминать: Пособие для воспитателя. – М., 1972.

9. *Илларионова Ю. Г.* Учите детей отгадывать загадки. Пособие для воспитателя детского сада. – М., 1976.

10. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте / *Д. Б. Эльконин.* – М.: ТЦ «Сфера», 2000.

11. *Миронова О. С.* Учимся сочинять и рассказывать. – Волгоград, 2010.

12. *Непомнящая Р. Л.* Развитие общих способностей. Детство-Пресс, 2005.

13. *Нефедова Е. А., Узорова О. В.* Готовимся к школе. – М., 2000.

14. Развивающие игры для младших школьников. Кроссворды, викторины, головоломки: Популярное пособие для родителей и педагогов. – Ярославль: Академия развития, 1997.

15. *Рахимова М. Р.* Детский сад: Пособие для воспитателей. – Бишкек: Мектеп, 1999.

16. *Рихтерман Т. Д.* Формирование представлений о времени у детей дошкольного возраста. – М.: «Просвещение», 1991.

17. *Тарунтаева Т. В.* Развитие элементарных математических представлений у дошкольников. – М.: «Просвещение», 1980.

18. *Тихоморова Л. Ф.* Развитие логического мышления детей. – СПб, 2004.

19. *Эльконин Д. Б.* Психическое развитие в детских возрастах. – М. – Воронеж. НПО МОДЭК, 2001. – 417 с.

20. Энциклопедия воспитания и развития дошкольника. / Под ред. *Л. Ю. Субботиной*. – Ярославль, 2001.

«Кеп өстүрүү жана көркөм адабият» программасы

1. *Аджи А. В.* Конспекты интегрированных занятий в подготовительной группе детского сада. Познавательное развитие. Развитие речи. Обучение грамоте. – Воронеж, 2006.

2. *Алексеева М. М., Яшина В. И.* Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников: Учебное пособие. – М.,1998.

3. *Вальчук Е. В.* Развитие связной речи детей 6–7 лет: Конспекты занятий. – Волгоград, 2009.

4. *Васильева Н. Н., Новоторцева Н. В.* Развитие игры для дошкольников. Популярное пособие для родителей и педагогов. – Ярославль: Академия Развития, 1998.

5. *Волчкова В. Н., Спетанова Н. В.* Конспекты занятий в старшей группе детского сада.

6. *Колесникова Е. В.* Развитие звуковой культуры речи. – М., 2009.

7. Развитие речи. – Воронеж, 2010.

8. *Рахимова М. Р.* Мелбулак. Тарбиячылар жана башталгыч класстын мугалимдери үчүн колдонмо. Түзгөн. – Бишкек, 2000.

9. *Рахимова М. Р, Абдыкеримова М. А.* Мелбулак: Программа 1-белук. – Бишкек, 2009.

10. *Соколова Ю.* Развитие речи. – М., 2008.

11. *Стародубова Н. А.* Теория и методика развития речи дошкольников. – М., 2012.

12. *Ушакова О. С., Гавриш Н. В.* Знакомим дошкольников с литературой: Конспекты занятий. – М., 2005.

13. *Чулкова А. В.* Формирование диалога у дошкольников. – Ростов-на Дону, 2008.

«Сабат ачуу» программасы

1. *Аджи А. В.* Конспекты интегрированных занятий в подготовительной группе детского сада. Познавательное развитие. Развитие речи. Обучение грамоте. – Воронеж, 2006.

2. *Алексеева М. М., Яшина В. И.* Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников: Учебное пособие. – М.,1998.

3. *Вальчук Е. В.* Развитие связной речи детей 6–7 лет: Конспекты занятий. – Волгоград, 2009.

4. *Васильева Н. Н., Новоторцева Н. В.* Развитие игры для дошкольников. Популярное пособие для родителей и педагогов. – Ярославль: Академия Развития, 1998.

5. *Волчкова В. Н., Спетанова Н. В.* Конспекты занятий в старшей группе детского сада.

6. *Колесникова Е. В.* Развитие звуковой культуры речи. – М., 2009.

7. Развитие речи. – Воронеж, 2010.

8. *Рахимова М. Р.* Мөлбулак. Тарбиячылар жана башталгыч класстын мугалимдери үчүн колдонмо. Түзгөн. – Бишкек, 2000.

9. *Рахимова М. Р., Абдыкеримова М. А.* Мелбулак: Программа 1-белук. – Бишкек, 2009.

10. *Соколова Ю.* Развитие речи. – М., 2008.

11. *Стародубова Н. А.* Теория и методика развития речи дошкольников. – М., 2012.

12. *Ушакова О. С., Гавриш Н. В.* Знакомим дошкольников с литературой: Конспекты занятий. – М., 2005.

13. *Чулкова А. В.* Формирование диалога у дошкольников. – Ростов-на Дону, 2008.

«Элементардык математикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу ЭМТК/Конструкциялоо» программасы

1. *Амонашвили Ш. А.* В школу – с шести лет. – М., 2002.

2. *Аникеева Н.Б.* Воспитание игрой. – М., 1987.

3. Давайте поиграем! Математические игры для детей 5–6 лет. / Под ред. *А. А. Столяра*. – М., «Просвещение», 1991.

4. *Коваленко В. Г.* Дидактические игры на уроках математики. – М., 2000.

5. *Леушина А. М.* Занятия по счету в детском саду: Учпедгиз, 1963.

6. *Метлина Л. С.* Математика в детском саду. – М.: «Просвещение», 1984.

7. *Михайлова З. А.* Игровые занимательные задачи. – М.: «Просвещение», 1985.

8. *Перова М. Н.* Дидактические игры и упражнения по математике. – М., 1996.

9. *Петерсон Л. Г., Кочемасова Е. Е.* Игралочка: Практический курс математики для дошкольников. Методические рекомендации. – Москва: Баласс, 2001.

10. *Сай М. К., Удальцова Е. И.* Математика в детском саду. – 1990.

11. *Сербина Е. В.* Математика для малышей. – М., «Просвещение», 1999.

12. *Смоленцева А. А.* Сюжетно-дидактические игры с математическим содержанием. – М.: «Просвещение», 1987.

13. *Тарунтаева Т. В.* Развитие элементарных математических представлений у дошкольников. – М.: «Просвещение», 1980.

14. Формирование элементарных математических представлений у дошкольников. / Под ред. *А. А. Столяра.* – М.: «Просвещение», 1988.

15. Формирование элементарных математических представлений у дошкольников / Под ред. *Р. Л. Березина, З. А. Михайлова А. А. Столяра* и др. – М.: «Просвещение», 1988.

16. *Фридман Л. М.* Психолого-педагогические основы обучения математики. – М.: Наука, 1999.

17. *Шорыгина Т. А.* Учимся ориентироваться в пространстве. – М., ТЦ «Сфера», 2004.

18. *Щербакова Е. И.* Методика обучения математике в детском саду. – М.: Академия, 2000.

«Көркөм өнөр чыгармачылыгы» программасы

1. *Григорьева Г. Г.* Изобразительная деятельность дошкольников. – М., 1998.

2. *Казакова Т. Г.* Изобразительная деятельность и художественное развитие дошкольников. – М., 1983.

3. *Комарова Т. С.* Изобразительная деятельность в детском саду. – М., 1990.

4. *Уметов Т. Э.* Игра в системе народной педагогики. – Бишкек, 1998.

5. *Флерина Е. А.* Эстетическое воспитание дошкольника. – М., 1961.

6. *Шпак А. М.* Методическое пособие «Альбом ИЗО, ручной труд», «Альбом по аппликации»: Наглядное иллюстрированное пособие для детей 6–7 лет. – Бишкек, 2010.

«Экинчи тил» (кыргыз/орус) программасы

1. *Барташникова И. А., Барташников А.А.* Учись, играя Тренировка интеллекта. – Харьков, 1997.

2. *Бородич А. М.* Методика развития речи детей. - М., 1981.

3. *Горькова Л. Г., Обухова Л. А.* Сценарий занятий по комплексному развитию дошкольников. Подготовительная группа. – М., 2005.

4. Государственный стандарт Кыргызской Республики. Дошкольное образование и уход за детьми. – Бишкек, 2007.

5. Методика обучения русскому языку в национальном детском саду. – М., 1985.

6. *Орусбаева Т. А.* Орус тилинде иштеген бала бакчалар да кыргыз тилин үйренет // Бишкек, 1992.

7. Орус тилинде иштеген балдар бакчасынын улуу жана даярдоо группаларында кыргыз тилин үйретүү программасы / Түзүүчүлөр: *Орусбаева Т. А., Акматов К., Орусбаев А. Т., Байганалиева А. Т.* – Фрунзе: Мектеп, 1989.

8. *Протасова Е. Ю., Родина Н. М.* Русский язык для дошкольников: Учебно-методическое пособие для двуязычного детского сада. – СПб: Златоуст, 2006.

9. *Рылеева Е. В.* Программа развития самосознания дошкольников в речевой активности «Открой себя». – М., 1999.

Дене мүмкүнчүлүгү чектелген балдарга (ДМЧ) инклюзивдик билим берүү

1. *Жумагулова Ч. А., Эсенгулова М. М.* Практика инклюзивного образования. – Бишкек, 2009.

2. «Ден соолук мүмкүнчүлүгү чектелген жактардын укуктары жана кепилдиктери женүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 03.04.2008, №38.

3. «Кыргыз Республикасында жарандардын ден соолугун коргоо женүнде» Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 09.01.2005, № 6.

4. «Кыргыз Республикасында мамлекеттик желекпулдар женүнде» Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 05.03.1998, №15.

5. «КР калкын социалдык тейлеенүн негиздери женүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 19.12.2001, №11.

6. «Мектепке чейинки билим берүү женүнде» Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 4-статья;

7. «Минималдык социалдык стандарттар кепилдиги женүнде» Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 26.05.2009, №170.

8. «Мамлекеттик социалдык заказ женүнде» Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 21.07.2008, №162.

9. «Эркектер жана аялдар үчүн тең укуктардын жана тең мүмкүнчүлүктөрдүн кепилдиктери женүнде» Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 04.08.2008, №184;

10. «Үй-бүледегү зомбулуктан социалдык-укуктук коргоо женүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 25.03.2003, №62.